

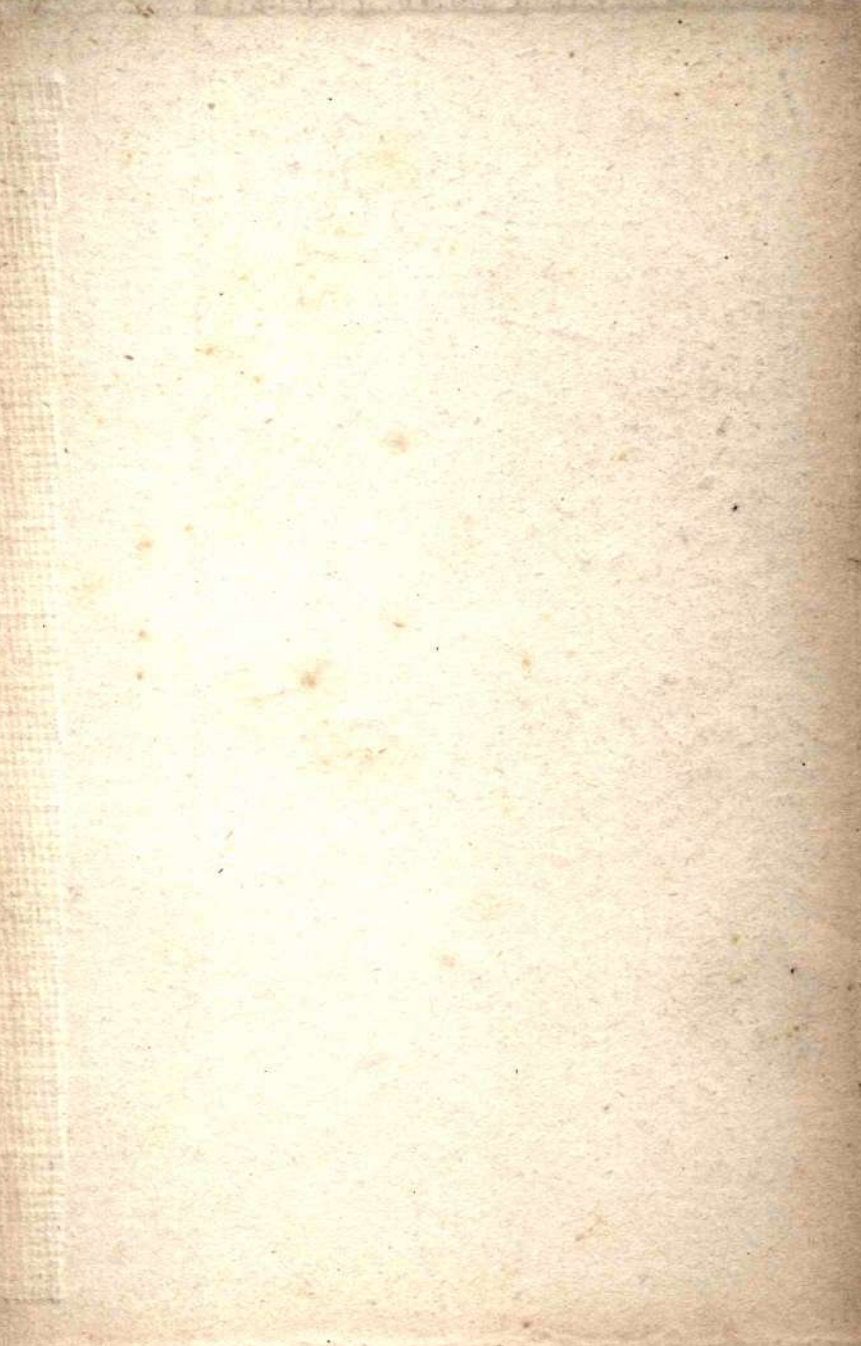
Dr. HERZL TIVADAR:

// ÓSJORSZÁG /

(ALTNEULAND)

FORDITOTTA MÁRKUS ALADÁR

MB 38.428

DR. HERZL TIVADAR:

ŐSUJORSZÁG

(ALTNEULAND)

REGÉNY

HA AKARJÁTOK NEM MESE ...

FORDITOTTA:

MÁRKUS ALADÁR

A MAGYAR ZSIDÓ IRODALMI KÖNYVKIADÓVÁLLALAT KIADÁSA
Budapest, VI., Nagymező ucca 3. — Telefon: T. 222-21 és T. 128-83

829. 123

2004

A fordító előszava

Herzl Tivadar dr., korunk zsidó történetének egyik legkimagaslóbb alakja volt. Budapesten született, de korán Bécsbe került és karrierjének fénye ott tündökölt a császárvárosban. A kilencvenes években a legünnepeltebb szinpadi szerzők közé tartozik és a legelőkelőbb lapoknak dédelgett tárcairója. A Dreyfus-ügy idejében Párisban élt és mint a „Neue Freie Presse“ tudósítója a nagy pernek elejétől végig tanuja volt. Ez a per kelti fel figyelmét a zsidó kérdés iránt és ráeszmél a lelke mélyén szunnyadó zsidó érzésre és megfogamzik benne az „Altneuland“ című regényének eszméje.

Az „Altneuland“ utópista regény, amelyet lánglelkével irt meg a legnagyobb zsidó álmodozó: Herzl Tivadar. Kevesen vannak a magyar földön, akik hűebben őriznék nálamnál Herzl zsenijének emlékét. Mélyen átértzett kegyelettel nyúlok én tehát e legszebb munkájához. Tudom, akadnak olyanok, akik ezt a könyvet előítélettel fogadják. Szembeszállok azonban ezzel az elfogultsággal. Én Herzl Tivadarnak csupán a világirodalomban nagyraértékelt és örökbecsű munkáját óhajtom bemutatni, amelyből mindvégig kiérződik a zsidó reménykedés a szabadság után.

Igaz lelkesedéssel bocsátom útnak e könyvet, amelylyel szerény szolgálatot vélek tenni a magyar zsidó irodalomnak és azzal a boldog hittel, hogy azt mindenki gyönyörűséggel fogja olvasni.

A fordító.

Ajánlom ezt a könyvet

az apám :

Herzl Jakob emlékének,
aki született 1835 április 14-én,
elhalálozott 1902 június 9-én

és hugom :

Herzl Paula emlékének,
aki született 1859 március 10-én,
elhalálozott 1878 február 7-én

I. RÉSZ

EGY MÜVELT ÉS KÉTSÉGBEESETT FIATALEMBER

ELSŐ FEJEZET.

Révedezve ült Löwenberg Frigyes doktor a kávéház kerek márványasztala mellett. Kedélyes, öreg bécsi kávéház volt ez az Alsergrundon. Már diákkorában is idejárt. Hosszú éveken át bürokratikus pontossággal nyitott be minden délután öt óra tájban. A sápadtképi, beteg pincér alázatosan ráköszöntött. Löwenberg üdvözölte a fakó felirónőt, de sohasem beszélt vele. Leült a kerek asztal mellé, megitta kávéját, elolvasta az ujságokat, amiket a pincér készségesen elébe rakott. Sokszor másfél óráig is eltartott, amíg a napilapok, hetilapok, viccelapok rengetegén keresztül túrta magát. Utána elbeszélgetett a barátaival, olykor pedig szótlanul és magányosan csöndes álmadozásaiba merült.

Mostanában inkább csak hallgatott és álmodozott, mert az a két jóbarát, akikkel átbeszélgette e kellemes és sajátosságosan üres esti órákat a Café Birkenreis asztalánál, meghalt az utolsó hónapok során. Mindketten idősebbek voltak nála és Henrik, aki utóbb öngyilkos lett, búcsulevelében ezt írta neki: „A kétségbeesés engem korábban gyűrt le, mint titeket. Azért távozom én elsőnek.“ Oswald, a másik barát, zsidó proletárokkal Braziliába hajózott, hogy ott megtelepedjen és a sárgaláz elpusztította.

Löwenberg Frigyes magára maradt és hónapok óta egyedül ült a kávéház törzsasztalánál. Az ujságok elolvasása után nem keresett társat, akivel elbeszélgessen, csak

elmélyülten borongott. Nem akart új ismeretségeket kötni. Fáradt volt ehhez, mintha nem is huszonhárom esztendő lenne mögötte, hanem sok-sok idő, amely őt, a fiatal aggasztánt, sok kedves emberétől fosztotta meg. Mozdulatlanul ült és belemeredt a könnyen gomolygó füstfelhőkbe, amelyek fátyolt borítottak a terem távoli zugaira. A billiárdasztal mellett néhány fiatalember játszott. Jövendőbeli orvosok, újsütetű ügyvédek és végzett technikusok voltak. Befejezték egyetemi tanulmányaikat, de munkájuk nem akadt. Sorsuk hasonló volt az övéhez, mégsem voltak olyan kedvtelenek. Nagyrészt zsidók voltak és sokat panaszkodtak mostoha sorsukról, hogy milyen nehéz zöldágra vergődni mostanában. De a panaszuk elhallgatott, amint billiárdozni kezdtek vagy kártyához ültek és ezért a mostoha időt rendszerint végtelenre nyúlt játékpártikkal mulasztották. Löwenberg sajnálta, de irigyelte is ezeket a gondtalanokat. Csak jobbféle proletárok voltak, áldozatai annak a világfelfogásnak, amely húsz, vagy harminc év előtt uralkodott a zsidóság középső rétegeiben. A fiuk jobbak és különbek legyenek, mint atyáik voltak. El kell szakadni a kereskedelemtől és az üzletes élettől is. Az új generáció tömegesen a lateiner pályákat árasztotta el, aminek következtében ijjesztően megnőtt a nyomorba süllyedő tanult emberek száma, akik nem tudtak megfelelő alkalmazásban elhelyezkedni, a szerényebb életmódtól elutálkoztak, hivatalokba azonban, mint keresztény kollégáik, nem lopakodhattak be és így jóformán a levegőben lógtak. Emellett természetesen nyögték társadalmi helyzetük kötelezettségeit is, főlhizlalták gögös öntudatukat és kevélykedtek címekkel, amik semmit se jövedelmeztek.

Akik mégis némi vagyonnal bírtak, lassan-lassan elprédálták, vagy tovább éldegéltek az apai zsebek kegyel-

méből. Mások viszont jó pártira lefelkedtek, azzal a kelle-
mes kilátással, hogy az apósok zsoldjában a házasság bé-
resei lehessenek. Mások megint kiméletlen és nem mindig
tisztá konkurenciát támasztottak olyan hivatásokban,
amelyek előkelőbb életmódot követeltek. És így kibontako-
zott az a csudálatos és szomorú színjáték, amelyben ezek
a fiatal emberek, akik húzókodtak az egyszerű kereskedő
élettől, mint akadémikusok üzletkedtek. Titkos betegsé-
gekkel vagy tiltott jogügyletekkel üzérkedtek. Némelyek
kényszerűségből ujságírást adták magukat és a közvéle-
ménnyel üzérkedtek. Mások népgyűléseken nyüzsögtek,
értéktelen jelszavakkal házaltak, hogy hírnevet szerezzek,
vagy pártbeli barátságokat orozzanak el, amiket később
aztán hasznosíthatnak.

Löwenberg nem akarta megjárni ezeket az utakat.
Még a szegény Oswald is azt mondta neki egy nekikeserült
órában Braziliába való utazása előtt:

— Nem vagy te életre való, mert túl sok az a dolog,
amitől iszonyodol. Boldogulni csak úgy lehet, ha az ember
le tudja nyelni a szennyet, de még a férget is. Az ember
ettől hízik, ettől erősödik és ezzel is viszi valamire. Te azon-
ban semmi se vagy, csak egy finomlelkű számár. Vonulj
a kolostorba Ophelia. Tisztességes ember vagy?!... Nem
hiszi el senki, mert zsidó vagy! No tehát, mit remélhetsz?
Azzal a néhány garassal amit örököltél, hamarabb végzel
majd, mint ügyvédi prakszisoddal. És akkor mégis olyas-
valamit kell kezdened, amitől irtózol, vagy pedig felakaszthatsz
magad. Csak arra kérlek, addig vegyél kötelet ma-
gadnak, amíg megvan az utolsó forintod. Mert rám nem
számíthatsz. Először azért, mert nem leszek itt, másodszor
pedig, mert a barátod vagyok.

Oswald arra akarta őt rábeszélni, hogy menjen ki vele

Braziliába. De Löwenberg Frigyes nem tudta erre rászánni magát. Vonakodásának igazi okát persze eltitkolta barátja előtt, aki kíváncsora, hogy idegen földön korai halállal pusztuljon el. Az ok, amely itt tartotta, szőke volt és egy ábrándos, nagyon édes teremtes. Még két bizalmas barátja előtt sem merte emlegetni Ernesztint. Attól félt, hogy gyöngéd érzelmeivel gúnyt űznek. És ime a két barát már nincs itt. Most már sem tanácsot, sem vigasztalást nem kérhetett tőlük, még, ha akart volna is. Pedig ez az ügy nehéz, nagyon nehéz volt. Elképzelte, hogy ugyan mit szólna hozzá a két barát, ha még itt volnának és régi helyükön ülnének a kávéház kerek olvasóasztala mellett. Lehunyta a szemét és elálmodta a beszélgetést.

— Barátaim, szerelmes vagyok. Nem. Szeretek.

— Szegény fickó, — mondaná Henrik.

Oswald pedig így szólna:

— Ez a számárság, kedves Frigyes, egészen rád vall.

— Ez már több, mint számárság, kedves barátaim, ez maga a tökéletes örülség. Mert Löffler úr, az édesatyja, egyszerően ki fog nevetni, ha Ernesztin kezét tőle megkérem. Hiszen, mi vagyok én? Ügyvédjelölt, negyven forint havi fizetéssel. Semmim, de éppen semmim sincs. Az utolsó hónapokban teljesen tönkrementem. Az örökségből megmaradt néhány forintomat fölettem. Hiszen tudom, esztelen voltam, mikor mindenemből kifosztottam magamat. De a közelében akartam élni, látni akartam karesu alakját és hallani akartam elbűvölő hangját. És így egy helyen nyaraltunk és jártam a színházakat és a koncerteket, hogy mellette lehessenek. Öltözködnöm is urimódon kellett, hogy a társaságába járhassek. És most már olyan szegény vagyok, mint a templom egere, de még mindig szeretem, sőt még jobban szeretem, mint valaha.

Henrik ezt kérdezné:

— És most mi a szándékod?

— Meg akarom neki mondani, hogy szeretem és kérni akarom, hogy várjon rám néhány évig, amig egzisztenciát tudok teremteni magamnak.

Álmodozásából is kicsendült Oswald gúnyos nevetése:

— Persze, persze. Hogy várjon. De Löffler Ernesztin nem olyan esztelen, hogy várjon egy éhenkórászra és közben elvirágozzon.

Most igazi nevetés esendült fel mellette és erre megdöbbenve nyitotta ki a szemét. Schiffmann állott előtte, egy fiatal bankhivatalnok, akit a Löffler házból ismert, és szívből nevetett.

— A doktor úr nyilván későn feküdt le tegnap és még mindég álmos.

— Nem aludtam, — felelte Frigyes zavartan.

— Pedig ma talán még tovább is fent fog maradni, hiszen ön is Löfflerékhez készül, — mondta Schiffmann és kéretlenül helyet foglalt mellette.

Frigyes ezt a fiut nem nagyon szerette és csak azért tűrte meg társaságában, mert Ernesztinről beszélhetett vele és így könnyen megtudhatta, melyik színházban találhatja meg a leányt. Schiffmannak a színházi pénztárosok között volt néhány barátja s így a legkapósabb darabokhoz is jó jegyeket tudott szerezni.

— Igen, — felelt kis vártatva Frigyes, — Löfflerék meghívtak ma estére.

Schiffmann közben egy ujságot böngészett és hirtelen felkiáltott:

— Ni milyen furcsa!

— No, mi az?

— Olvassa csak ezt az apróhírdetést!

— Ön az apróhirdetéseket is olvassa? — kérdezte Frigyes gúnyos mosollyal.

— De mennyire — válaszolt Schiffmann. — Sőt legszívesebben ezeket olvasom. Higyje el, a tőzsdei hírek után ezek a legérdekesebbek.

— Na, ez furcsa. Engem meg a tőzsdei közlemények nem érdekelnek.

— Lehetséges. De én! Csak egy pillantást vetek az árfolyamokra és már pontosan informálódok az egész európai helyzetről. Utána átfutom a kishirdetéseket. Olyan ez, mintha vásáron lenne az ember! Sejtelve sincs arról, mi mindent lehet itt találni. Nézze például, már néhány napja olvasom ezt a furesa hirdetést és sehogysen értem.

— Talán idegennyelvű hirdetés?

— Nézze, itt van, doktor úr — mutatta Schiffmann a lapot, amelynek apróhirdetéseai között ez állott:

„Művelt és kétségbeesett fiatalembert keresek, aki még egy utolsó kísérletre szánná el magát. Ajánlatokat „N. O. Body“ jelige alatt a kiadóhivatal továbbbit.“

— Igaza van önnek, — mondta Frigyes, — tényleg különös hirdetés. Művelt és kétségbeesett fiatalembert! Ilyet talán még lehet találni. Hanem a dolog másik része már nehezebb. Mert nagyon kétségbeesettnek kell lennie annak, aki egy utolsó kísérletre szánja rá magát.

— Nyilván nem nagyon tolakodnak az ajánlkczók Body úrnál, mert többször láttam már a hirdetését. De, hogy őszinte legyek, magam is szeretném tudni, ki lehet ez a különös hirdető.

— Senki.

— Mi az, hogy senki?

— N. O. Body — nobody. Angolul annyi, mint senki.

— Tényleg! Látja, erre nem is gondoltam, — fejezte be Schiffmann ezt a témát. Sürgetni kezdte Frigyes, hogy induljanak.

— Ma igazán nem szabad elkészünk — mondotta.

— Mért éppen ma? — kérdezte Löwenberg.

— Sajnálom, de nem árulhatom el. Én igen diszkrét ember vagyok. Csak annyit mondhatok, hogy nagy meglepetés készül.

Frigyes semmi jót nem várt e meglepetéstől.

Mikor Schiffmannal a kávéházból kilépett, a kapualjban egy kisfiút látott, aki rongyos kabátkájában és szakadt cipőjében keservesen topogott a hidegtől. A gyereket a havazás kergethette a védett boltozat alá. Frigyes zsebébe nyult és néhány krajcárt adott a gyereknek.

— Hogyan? — méltatlankodott Schiffmann — ön istápolja a koldusokat?

— Nem hinném, hogy élvezetből koldul ilyen hidegben — mondta Frigyes, — különben is zsidó gyereknek látszik.

— Támogassa akkor a hitközség, vagy az Alliance — válaszolt Schiffmann ingerülten. — Ezért mégsem kellene egy ilyen kölyöknek este a kávéházak körül csavarognia.

— Ne izgassa magát, kedves Schiffmann úr, elvégre ön nem adott semmit a gyereknek.

— Kedves doktor, — vágott rá Schiffmann hevesen — én tagja vagyok a koldulást ellenző ligának. Évi egy forint tagdíjat fizetek.

MÁSODIK FEJEZET

A Gonzaga-utcában egy nagy bérház második emeletén laktak Löfflerék. A földszinten nagy cégtábla hirdette az üzletet: „*Löffler Móric és Társa vászonnagykereskedése*“.

Mikor Frigyes és Schiffmann az előszobába léptek, már a kabátok és köpenyek nagy tömegét találták a fogason. Ugy látszik, ma nagyobb társaság gyűlt össze, mint egyébkor.

— Valóságos ruhaáruház, — mondta Schiffmann.

A szalónban Frigyes kevés ismerősre talált. Ernesztin a zongora mellett állott és egy ismeretlen kopasz úrral beszélgetett. Barátságosan üdvözölte a két új vendéget és bemutatatta Frigyesnek a mellette álló urat:

— Weinberger úr Brünnből.

— A Weinberger és Fiai cég társfőnöke — tette hozzá Löffler papa ünnepélyesen.

Kezet fogtak és Frigyes azzal a tapasztalattal egészíthette ki új ismerőséről első benyomását, hogy Weinberger úr, a brünni cég társfőnöke különös mértékben kancsalit és a keze izzad. Kellemetlen embernek látszott és ez lehütötte Frigyes féltékenységét, amelyet az ismeretlen úrnak Ernesztinnel való bizalmas beszélgetése az első pillanatban felkeltett benne. Hosszasan elnézte a fiatal leányt, aki elbájoló szeretetreméltósággal fogadta a vendégeket. A nedveskezű brünni Weinberger valósággal groteszk látvány volt mellette.

Frigyes Schiffmannhoz fordult:

— Mondja Schiffmann úr, rgi ismerősük ez a Weinberger Löffleréknek?

— Ó nem, — mondta Schiffmann — ellenben a cége igen régi és finom vászoncég. Ugy hiszem, az ismeretség mindössze két hetes.

Frigyes egészen megvigasztalódott, hogy csak két hete bejáratos ide ez a kancsal gavallér, hiszen két hét alatt csak nem lehetett belőle vőlegény.

— A Weinberger Fiai cég — beszélt tovább Schiffmann, — korlátlan összegeket kaphat négy százalékra... De nézze, vannak itt ma más előkelő vendégek is. Az a dülleltszemű, sovány ember, Schlesinger úr, báró Goldstein cégjegyzője. Utálatos ember, de azért szeretik.

— Miért?

— Mert a Goldstein báró cégjegyzője. Hát azt az öszülő kecskeszakállú urat nem ismeri? Nem? Hát honnan került maga ide? Ez Laschner. Hires börziáner, nagy fezőr. Ugy játszik az értékpapírok tömegeivel, mintha rongyok volnának. Köztünk maradjon: nem tudom, holnap lesz-e egy fityingje is. Ma mindenesetre az ő feleségén vannak a legragyogóbb ékszerek. Mindenki irigyli ezt az asszonyt.

Laschnerné néhány hasonlóképen kikészített hölgygel a szalón egyik sarkában a kalapdivatról vitatkozott nagy hévvel. Más csoportokat még féken tartott a vacsora előtti várakozó hangulat. Sokan tudtak már arról a fontos eseményről, amelyre Schiffmann előre célzott a kávéházban. Ezek titkolódzó arcot vágtak és időnként összesugtak egymással. Frigyes nem tudta, miért, de kényelmetlenül érezte magát ebben a társaságban. Ugy érezte, hogy Schiffmann után ő itt a legjelentéktelenebb ember. Azelőtt sosem támadt ez a gondolata, mert Ernesztin mindig kitüntetően

vele foglalkozott. Ma még azonban egy tekintetre sem méltatta. Szinte azt hinné az ember, hogy a brünni Weinberger úr igen szellemes társalgó. Ebben a hangulatában Frigyes most már azt is észrevette, hogy az egész társaságban csak ő és Schiffmann öltöztek szalónkabátba, egyébként mindenki frakkot, vagy szmokingot visel. Ugy rémlett neki, hogy a szalónkabát külsőleg is a társaság legjelentéktelenebb tagjaivá alacsonyítja le őket. Szeretett volna elmenni, de nem volt bátorsága hozzá.

A szalón már megtelt vendégekkel, de úgy tűnt fel, hogy még várnak valakire. Schiffmann felvilágosította Frigyeset, hogy Grün és Blau úrra várnak.

— Kik azok? — kérdezte Frigyes.

— Hát maga nem ismeri Bécs legszellemesebb embereit sem? Nélkülük nem tartanak meg se táncestélyt, se lakodalmat. Egyik szellemesebb, mint a másik. Grün szóvicceket csinál, Blau pedig ironizál. Blau maró humorát már jó néhány pofonnal honorálták, de ez őt nem zavarja. Az arca oly vörös, hogy a pofonok már meg sem látszanak rajta. Az előkelő zsidó társaságokban nagyon kedvelik ezt a két embert, persze ők ketten utálják egymást, ami természetes, hiszen konkurrenszek.

Most hirtelen megélénkült a szalón. Vörös szakállával és elálló nagy piros füleivel, Grün úr jelent meg az ajtóban. Ernesztin anyja fogadta barátságos szemrehányással.

— Miért jön olyan későn, Grün úr?

— Komolyan mondom, nem jöhettem később — felelt a népszerű tréfacsináló és a körülállók hálásan vihogtak. De Grün arca hirtelen elborult, mert Blau vonult be a szalónba. Harminc éves lehetett, arca simára volt borotválva és nagy, görbe orrán csiptető villogott.

— Premiere volt a wieden színházban, — mondotta —

de már az első felvonás után eljöttem, mert képzeljék csak, a darab nem bukott meg.

Lascherné máris rásüvitett férjére:

— Móric, ezt a darabot én is látni akarom!

— A librettista barátai kitünően mulattak — folytatta Blau.

— Olyan jó a darab? — kérdezte Goldstein báró cégjegyzője.

— Sőt, olyan rossz. A szerző barátai csak akkor mulatnak jól, ha a darab rossz.

Mikor asztalhoz ültek, a nagy ebédlő szinte kicsinek bizonyult. Weinberger, Ernesztin mellett szorongott, Frigyes és Schiffmann az asztal alsó végén kaptak helyet. A beszélgetés elveszett a tányérok csörömpölésében. Blau rákiáltott a vele szemben ülő konkurensére:

— Grün, ne zabáljon olyan hangosan, mert a csukának nem hallom a hangját.

— Kár, hogy nem hallja — vágott vissza Grün, — mert ez a sült csuka is jobb vicceket mond, mint maga.

Grün és Blau hivei egyaránt kuncogtak a sületlen tréfákon.

A társaság érdeklődése most egy idősebb úr felé fordult, aki Löfflerné önágyasága jobbján ült és hangosan beszélgetett.

— Nálunk Morvaországban egyre rosszabb a helyzet. A kisebb városokban a mieink állandó veszedelemben forognak. Ha a német meg a cseh haragszik egymásra, mindig a zsidó ablakát törik be. Szegények szeretnének kivándorolni, csak nincs, ahová mehetnének.

— Móric, — sipitott közbe Laschnerné önágyasága — holnapután a Burgszínházba akarok menni!

— Ne zavarj most — intette le a börziáner a felesé-

gét, — Weisz doktor a morvaországi helyzetről informál bennünket. Szomorú dolgok ezek.

— Azt hiszem, doktor úr, — szólt most közbe Weinberger Sámuel, Weinberger Lipót édesapja, — ön túl feketén látja a dolgokat.

— Weisz úr mindent schwarz auf weiss lát, — jegyezte meg az egyik tréfacsináló, de a vice most nem sült el.

— A gyáramban — folytatja Weinberger Sámuel — aránylag még biztonságban érzem magam. Ha zavargás is törne ki, a rendőrség vagy a katonaság csirájában elfojtaná.

— Mégis szomorú állapotok ezek, — révedezett Weisz rabbi.

Feiglstock úr, aki mint ügyvéd a jobbhangzású Walter név alatt praktizált, odavetette:

— Valaki azt mondta, hogy szúronyokkal mindent lehet csinálni, csak tartósan ülni nem lehet rajtuk.

— Ha így mennek a dolgok, — szólt közbe Laschner, — úgy talán nem sokára a sárga foltot is hordanunk kell.

— Vagy pedig kivándorlunk — jegyezte meg a rabbi.

— Ugyan hová? — kérdezte Walter. — Másutt jobb talán mint itt? Hisz még Franciaországban is túlsúlyban vannak az antiszemiták.

Weisz doktor a morvaországi kisváros szegény zsidó papja, aki nem tudta, hogy milyen társaságba került, gyanutlanul felelte:

— Ezelőtt néhány esztendővel új mozgalom indult meg. A cionizmus. A zsidókérdést ez a mozgalom a palesztinai telepítésekkel akarja megoldani, még pedig olyan formán, hogy mindazok, akiknek elviselhetetlen a helyzetük, vándoroljanak vissza az ősi földre, Palesztinába.

A rabbi észre sem vette, hogy szavai milyen különös hatást keltettek, csak akkor figyelt fel, amikor Palesztina

említésénél kirobbant az eddig visszafojtott nevetés. Az egész társaságon most már hangosan erőt vett a leplezetlen, esufondáros jókedv, csak Frigyes érezte ezt bántónak a tiszteletreméltó férfiúval szemben.

Blau persze nem hagyta kiaknázatlanul a jó hangulatot.

— Ha ilyen jó vicceket mondtak volna a mai premieren, akkor a közönség mulatott volna és nem a szerző barátai.

Grün is odakiáltott valami házikészitményű szellemességet.

— Én leszek Palesztina bécsi nagykövete.

Ez aztán tetszett. Grün erre újabb tréfákra ragadtatta magát.

Az öreg rabbi zavartan nézett maga elé, Grün és Blau pedig fáradhatatlanul eregette tovább a vastag tréfákat. Hogy fogják felosztani az új birodalmat és milyen lesz ott a közigazgatás. A tőzsde természetesen szombaton zárva. A király azokat, akik a tőzsde körül érdemet szereznek, Mógendőveddal fogja kitüntetni. De hát ki lesz a király?

— Természetesen Goldstein báró — mondta Balu, de a báró-bankár cégjegyzője, Schlesinger úr visszautasította a tréfát:

— Goldstein báró személyével ne tessék tréfát űzni.

A jelenlévők helyeseltek. Ez a Blau néha igazán tapintatlan. Goldstein báró mégse lehet rossz viccek cégtáblája.

Blaut azonban mindez egy csöppet sem zavarta. Tovább tréfálkozott.

— Walter doktor úr kapja az igazságügyi tárcát. A tárcához nemességet is kap és képzeljék el, milyen jól fog hangzani ez így: Walter von Feigelstock.

Az ügyvédet igen kinosan érintette régebbi nevének felemlítése. Rá is förmedt a viccelődőre.

— Régen nem érintette idegen tenyér az ábrázatát?

Grün, aki óvakodott a hangos botrányoktól, halkan sugdosott valamit a szomszédnője fülébe.

Laschnerné asszony azonban tovább is csak kitartott kedvenc témájánál és megkérdezte:

— Színháza lesz-e Palesztinának, mert különben semmi kedvem odamenni.

— Kétségtelenül — sziporkázott Grün úr — a jeruzsálemi színház előadásait az egész Izrael fogja látogatni.

Végre szóhoz jutott Weisz rabbi is:

— De hát kit nevetnek ki tulajdonképen önök? Önmagukat?

Most Laschner eresztette fel szellemi rakétáját:

— Ó, kérem, én büszke vagyok arra, hogy zsidó vagyok, mert ha nem volnék rá büszke, akkor is csak zsidó volnék. Inkább büszke vagyok.

A szobalányok a tányérváltással éppen eltávoztak és a háziasszony felhasználta a kedvező pillanatot arra, hogy figyelmeztesse az urakat:

— Cselédek előtt mégse kellene zsidó dolgokat tárgyalni.

Blau gúnyos udvariassággal szabadkozott.

— Bocsásson meg, nagyságos asszonyom, de nem gondoltam, hogy cselédek nem tudják önökről, hogy zsidók.

Ezen többen elmosolyodtak.

— Jó, jó, — vetette közbe Schlesinger — de ezt azért csakugyan nem kell a nagyharangra kötni.

Pezsgőt töltöttek. Schiffmann megérintette Löwenberget:

— No, most fog megtörténni.

— Micsoda? — kérdezte Frigyes.

— Hát még most sem jött rá?

Frigyes eddig még valóban semmit sem sejtett.

Löffler úr késével megcsendítette a poharát és az ezt követő csöndben felállott. A hölgyek kényelmesen elhelyezkedtek a székeiken és a tréfás Blau egy hatalmas falattal betömte a száját, mint mondta, csak azért, nehogy ő szólaljon meg. Löffler papa emelt hangon megszólalt:

— Szeretett barátaim! Abban a kellemes helyzetben vagyok, hogy önöket egy örmötéljes eseményről értesíthetem. Ernesztin leányomat eljegyezte Weinberger Lipót úr, a brünni Weinberger Sámuel és Fiai cég társfőnöke. Éljen az ifju pár! Éljen!

Mindenki felállott és mindenki éljenzett. Poharak kocintása csendült és mindenki az ifju párhoz és a szülőkhöz esőrtetett, hogy mielőbb kifejezhesse szerencsekívánatait. Löwenberg támolmogva botorkált oda Ernesztinhez, egy pillanatig megállott előtte és ráemelte a poharát. De Ernesztin észre sem vette őt a sok gratuláló között.

A társaság hangulata tetőpontra hágott. Egyik felköszöntő a másikat követte. Schlesinger szárnyaló hatású beszédet tartott. Grün és Blau szellemességüket puffogtatták. Annyi szójátékot és tapintatlanságot követtek el, hogy valósággal felülmulták magukat.

Frigyesnek úgy tetszett, mintha mindez roppant távolban lenne tőle és ő egy ködfátyol mögött állana, ahol nem éri fény és fullasztó a levegő.

A vacsora vége felé közeledett. Frigyes szabadulni szeretett volna, mert érezte, hogy feleslegessé vált. Felcsalagos a városban is és az egész világon. Mikor végre az ajtóig jutott, Ernesztinnel találta szemben magát, aki kedvesen rászólt:

— Ön még nem mondott nekem semmit, doktor úr.

— Mit mondhatnék én önnek, Ernesztin kisasszony?

Szerencsét kívánok önnek. Igen, igen sok szerencsét ehhez az eljegyzéshez.

Ekkor már mellette állott a vőlegénye, aki nyugodt biztonsággal karolta át és magával vitte. És Ernesztin mosolygott.

HARMADIK FEJEZET

Frigyes nekivágott a hideg téli éjszakának. Nem tudta hamarjában, mi volt visszatetszőbb, a brünni Weinberger viselkedése, vagy a fiatal leány mosolygása, amit pedig mindig annyira elbájolónak vélt. Hogyan történhetett ez így? Két hét elég volt a brünni „társfőnöknek“ arra, hogy izzadó kezével magához ölelhesse ezt a bájos leányt? Utálatos eset. Hogy szétfoszlanak az illúziók! Hát persze, a főnök úrnak pénze van, neki meg nincs. Itt ezeknél az embereknel minden csak a pénzmohóság, a nyereséghajszolás mozgat. És lám, az ő társadalmi helyzete mégis azt követeli, hogy ezeknek a zsidó burzsoáknak a kegyét keresse. Csak ezeknek a jóvóltából élhet, csak ők láthatják el munkával ügyvédi prakszist. Már Laschner mennyit jelenthetne neki, ha őt tenné meg jogtanácsosának, hát még, ha Goldstein bárót is ügyfelei közé számíthatná! De hát sajnos, erről szó sem lehet, még kevésbbé keresztény ügyfelekről. Mit tehet hát? Alkalmazkodnia kell a Löffler-társasághoz, el kell fogadnia az életszemléletüket, védenie kell hitvány üzleti érdekeiket, hogy aztán, mint jólmenő irodafőnöke, maga is igényt emelhessen egy olyan leány kezére és hozományára, aki két heti ismeretség után is hajlandó már férjhez menni. Nincs más választása, mert ellenkező esetben magárahagyott szegénységben marad.

Ezek a gondolatok foglalkoztatták, mikor visszakerült a Café Birkenreisba. Este tíz óra lehetett, de nem tudta magát rászánni, hogy hazatérjen. Jó volna aludni, csak ne lenne utána felébredés.

A kávéház ajtajában szinte megbotlott valamiben. A küszöbön egy kisfiu gubbasztott. Frigyes felismerte a gyereket, akinek az este alamizsnát adott.

— Mi az, már megint kéregetsz?

— Az apámra várok — mondta remegő hangon a gyerek, aztán felállt, a kezait fujta és topogott a hidegben.

Frigyes önmagát is olyan szerencsétlennek érezte, hogy a gyereket már nem is tudta sajnálni.

Belépett a fülledt kávéházba és leült az asztala mellé. Már nagyon kevesen lézengtek itt, csak a sarokban görnyedt néhány szenvedélyes kártyás, akik már jó idő óta minden játszmát azzal kezdték, hogy ez lesz az utolsó. Most is azt mondta az egyik, „huncot a nevem, ha nem ez az utolsó“.

Frigyes csak ült és búsan meredt a levegőbe. Egy ismerőse közeledett feléje, akiről tudta, hogy nagyon sokat szeret beszélni. Gyorsan felkapta hát az asztalon heverő ujságot és úgy tett, mintha olvasna. De mikor a lapra tekintett, megakadt a szeme ugyanazon a hirdetésen, amelyre Schiffmann már figyelmeztette:

Olyan művelt és kétségbeesett fiatalembert keresek, aki még egy utolsó kísérletre szánná rá magát. Ajánlatokat N. O. Body jelige alatt a kiadóhivatal továbbít.

Most, hogy az életét csupa gyötrelmeknek látta Frigyes, egészen másként olvasta el ezt a hirdetést. Eszébe jutott a barátja, aki öngyilkos lett és arra gondolt, hogy ime, ő még tehet egy utolsó kísérletet. A pincértől levelezőlapot

kért és a következő néhány sort írta N. O. Bodynak:

„Az Ön embere vagyok. Dr. Löwenberg Frigyes, IX., Hahngasse 67“.

Ép a címet írta a lapra, amikor valaki megállt mögötte: — Fogkefe, nadrágtartó, inggomb tessék...

Frigyes bosszusan utasította el a házalót, de aztán megsajnálta. Szegény aggodalommal leste a pincért, nem dobja-e ki a kávéházból. Visszahívta az asztalához és húsz fillért adott neki. De a szegény ember odatartotta a kosarát:

— Nem vagyok koldus, ha nem választ valamit, visszaadom a pénzt.

Frigyes egy inggombot vett ki a kosárból. A házaló csak most köszönte meg, azután a pincértől kenyeret vett a kapott pénzért és belegyömöszölte a kabátja zsebébe.

Frigyes egykedvűen nézte a jelenetet, aztán felállott és elment. A kávéház ajtajában még mindig ott gubbasztott a didergő kisfiú. De most vele volt a házaló is, aki a kenyeret adta oda neki, amit az imént vásárolt.

— Mit csinálnak itt? — kérdezte Frigyes.

— Kenyeret küldök haza a feleségemnek, nagyságos úr, ez ma az első keresetem.

— Igaz ez? — kérdezte Frigyes.

— Bár ne lenne igaz, — sóhajtott a házaló. — Nem tudok eladni, mindenütt elkergetnek. Inkább ne is születne az ember, semhogy zsidónak jöjjön a világra.

Frigyes gondolatai új irányba terelődtek. Ő, aki az előbb már leszámolt egész életével, most vágyat érzett arra, hogy valakit megsegítsen. Postaszekrénybe dobta a levelezőlapot, aztán együtt ment a két nyomorulttal és jószívvel hallgatta szomorú történetüket.

— Galiciából jöttünk Bécsbe — mesélte a szegény

ember — Krakkóban három családdal laktunk együtt egy szobában. Ott se tudtunk megélni. Azt gondoltam, rosszabb sorba másutt se kerülhetünk, elindultunk hát és ide jöttünk a feleségemmel és a gyerekekkel. Itt se rosszabb az élet, de nem is jobb.

— Hány gyereke van?

A szegény ember sirva fakadt.

— Öt volt, de három már elpusztult itt. Most csak ez a fiam van, meg egy kislány, aki még szopós. — Dávidka ne rohanj úgy — szólt aztán a fiára.

— Mama már nagyon éhes volt, amikor a három krajcárt vittem neki, amit a bácsi adott.

A szerencsétlen emberből felsírt a hála.

— Hát ön volt az? Istenem! — sóhajtotta és kezét akart csókolni Frigyesnek, de ez elhárította.

— Mondd, fiam, — kérdezte — mit tudott anyád csinálni azzal a néhány krajcárral?

— Tejet vett Mirjamnak.

— Mirjam, a kislányom — magyarázta az öreg.

— És anyád nem evett semmit? — kérdezte Frigyes megindultan.

— Semmit.

Frigyesnél még volt néhány forint. Most, hogy már mindennel leszámolt, ennek a pénznek ránézve nem volt értéke. De arra talán elég, hogy ezeknek az embereknek a nyomorát egy kis időre enyhítse.

— Hol laknak? — érdeklődött tovább.

— A Brigittenaui-soron. Ott van egy kis szobánk, de már felmondták azt is.

— Jó, — mondta Frigyes, — szeretnék most meggyőződni a dolgokról és elkísérem magukat.

— Ahogy tetszik, — szólt a házaló. — De azt mond-

hatom, hogy nem valami kellemes lesz önnek megnézni a szalmavackainkat. Igaz ugyan, hogy más kávéházba is be akartam nézni, de ha úgy kívánja, hát haza mehetünk.

Átmentek az Augarten-hidon, a Brigittenau-sor felé. A kis Dávid, aki apja mellett lépkedett, sugva kérdezte:

— Ehetek egy kis kenyeret, papa?

— Ehetsz, fiam, — engedte meg az apja — én is eszek egy kicsit, csak az anyádnak hagyjunk eleget.

És a két éhező mohón harapta a kemény kenyeret, amit a zsebtükből húzgáltak elő.

Egy csaknem új bérkaszárnya előtt álltak meg. A házaló becsengetett és jóideig várakoztak. Ujra csöngetett.

— A házmester tudja, hogy én vagyok — magyarázta Frigyesnek, — azért nem siet. Sokszor órákig várakozom. Olyan goromba ember, hogyha nincs nálam kapupénz, nem is merek hazajönni.

— Hát mit csinál olyankor?

— Hajnalig járkálok, amíg a kaput kinyitják.

Frigyes hevesen megrángatta a rézcsengőt. Néhány perc múlva csoszogás és kulcszörgés hallatszott, aztán világosság szűrődött a kulcslyukon át. A kapuban a házmester feléjük világított és rájuk förmedt!

— Mit cibálják úgy azt a csöngőt? Mégis pimaszság! Zsidó csürhe!

A házaló mentegetőzött.

— Nem én voltam, kérem, ez az úr...

— Disznóság — morgott tovább a házmester.

— Fogja be a száját, szemtelen, — szidta le Frigyes és egy ezüstöt dobott elé.

Mikor a házmester a pénz hangját hallotta, alázatos és szelíd lett.

— Ezekre a zsidókra mondtam, kérem, nem a nagyságos úrra, — mentegetőzött, aztán zsebre tette a pénzt.

— Az ötödik emeleten lakunk, nagyságos úr — szólott most a házaló, — talán a házmester úr kölesönözne gyertyát...

— Litváknak nem adok, de ha a nagyságos úrnak szüksége van rá...

És a lámpájából Frigyesnek átnyújtotta a gyertyát. Aztán mogorván elcsoszogott. Frigyes Litvákka és Dávidkával felkapaszkodott az ötödik emeletre.

Jó, hogy gyertyát hoztak, mert Litvák egyablakos kis szobájában sötét volt, noha az asszony ébren ült a szalmazsákján. A szobában nem volt semmi butor, még szekrény, asztal, vagy szék sem. Mindössze az ablakban állott néhány üveg és törött fazék. A legszörnyűbb nyomor tárult Frigyes elé. Az asszony ványadt mellén kis csenevész leányka pihent.

— Ki az, Chájim? — kérdezte halk ijedelemmel az asszony és fürkésző szemekkel meredt Frigyesre.

— Egy finom uriember — nyugtatta meg az ura.

Dávid odasietett az anyjához:

— Mama, kenyeret hoztam!

Kinlódva törte ketté a száraz kenyeret, aztán eszegetni kezdte. Sovány és ványadt volt nagyon, de arcvonásain még mindig a régi finomságok nyoma látszott.

— Mi itt lakunk — mondta Litvák Chájim —, de nem igen hiszem, hogy még holnapután is itt lagnánk. Már felmondtak nekünk.

Az asszony keservesen sóhajtott. Dávid odasimult mellé a szalmazsákon.

— Hát mennyire volna szükségük ahhoz, hogy itt maradhassanak? — kérdezte Frigyes.

— Három forint kellene hozzá — felelte Litván. — Egy forint húsz krajcárt tesz ki a lakbér és egy forint nyolevan krajcárral a háziasszonynak tartozom. De hát tudok én holnaputánig előkeríteni ennyi pénzt? Ki fogunk kerülni az utcára.

— Három forint nálunk nagyon sok pénz — sópánkodott az asszony.

Frigyes a zsebében kotorászott. Volt még nyolc forintja, előszedte és odaadta a házalónak.

— Igazságos Isten! Hát lehetséges ez? — kiáltott fel Chájim és könnyek szöktek a szemébe. Nyolc forint! Rebeka! Dávid! Az Isten megsegített bennünket. Dicsértessék az ő neve...

Rebeka asszony magánkívül volt örömében. Térden csúszva kúszott az ismeretlen megmentőhöz. Jobb karján alvó gyermekét tartotta, másik kezével Frigyes kezei után kapkodott, hogy a hála csókjaival borithassa.

Frigyes alig tudott kitérni előre.

— Ne csináljanak olyan nagy esetet ebből. Igazán semmi az a néhány forint és nekem egészen mindegy, van, vagy nincs. Gyere Dávid, világíts nekem a lépcsőn.

Az asszony szinte elszédült az örömtől és zokogott. Litván Chájim hálaadó héber imákat mormolt. Frigyes pedig lefelé indult a lépcsőkön, mialatt Dávid világított neki. Mikor a második emeletre értek, megszólalt Dávid:

— Ha Isten megsegít és erős ember leszek, nem feledkezem meg arról, amivel tartozunk.

Frigyest meglepte a fiú öntudatos beszéde.

— Hány éves vagy? — kérdezte tőle.

— Tízéves, — válaszolt Dávid.

— Aztán minek készülsz?

— Tanulni akarok. Sokat akarok tanulni.

Frigyes önkénytelenül felsóhajtott:

— És te azt hiszed, hogy ez elég?

— Igen, — mondta Dávid. — Hallotam, hogy ha az ember tanul, akkor erős és szabad lesz. És akkor majd ki-
megyek a szüleimmal és Mirjammal Erec-Jiszraelba.

— Palesztinába? — kérdezte Frigyes megütődve.
— Mit akarsz te ott csinálni?

— Az a mi országunk. Ott megtalálhatjuk a boldo-
gulásunkat.

A szegény zsidófiu csöppet sem volt nevetséges, ahogy
életének tervét e néhány szóban összegezte. Frigyes akarat-
lanul is Grünre és Blaura gondolt, a két ostoba humoristára,
aki éretlen viccekkel évődött a cionizmus fölött.

Ismét megszólalt Dávid.

— Amint lesz valamim, fizetni fogok.

— De hiszen apádnak adtam a pénzt és nem neked, —
mondta mosolyogva Frigyes.

— Amit az apámnak adnak, azt nekem is adják. És én
vissza fogom fizetni a jót és a rosszat is.

Kemény hangon mondta ezt Dávid és kis öklét meg-
rázta, amikor a házmester ajtaja elé érkeztek.

Frigyes megsimította a gyermek fejét.

— Atyáink Istene segítsen téged.

És ahogy kimondta ezeket a szavakat, maga is elcso-
dálkozott rajtuk. Gyermekkorra óta, hogy apjával utoljára
volt templomban, elfeledkezett egészen „Atyáink Istenéről”.
De ez a különös éjszakai találkozás felkeltette az elmúlt
idők emlékét. Vágyódva gondolt vissza elmúlt ifjúságára,
amikor még olykor-olykor imával fordult az Istenhez.

A házmester már előttük állott. Frigyes odaszólt hozzá.

— Ezentul hagyja nyugton ezeket a szegény embere-
ket, mert különben baj lesz. Megértette?

Most is borraivaló követte a rendreutasítást, mire a durva fickó alázatosan mondott köszönetet. Frigyes pedig kezét fogott a kis Dáviddal és elindult a kihalt rakparton.

NEGYPEDIK FEJEZET

Az a levél, amelyet Frigyes N. O. Body-tól a hirdetésére kapott, a Ring egyik előkelő szállodáját jelölte meg a találkozás helyéül. A kitűzött időben mr. Kingscourt után érdeklődött. Felvezték az egyik elsőemeleti szalónba. Mikor belépett, egy szélesvállu, magas férfi sietett elébe.

— Löwenberg doktor?

— Az vagyok.

— Üljön le, doktor.

Leültek. Frigyes érdeklődve szemlélte az idegent és várta a felvilágosításait. Mr. Kingscourt ötven év körüli férfi lehetett, őszülő szakállal, de barna hajjal, amelyet csak itt-ott ezüstözött be az idő. Kényelmesen szivarozott.

— Dohányzik, doktor?

— Most nem, — válaszolt Frigyes.

Mr. Kingscourt elmélázva fújt egy füstkarikát a levegőbe, utána nézett, míg csak szét nem foszlott s anélkül, hogy a vendégére pillantott volna, megkérdezte:

— Mért unja ön az életét?

— Erre a kérdésére nem adok feleletet, — válaszolt Frigyes nyugodtan.

Mr. Kingscourt most ránézett, helyeslően bólintott, leverte szivarjának hamuját és azt mondta:

— Vigye el az ördög, önnek igaza van. Mit tartozik rám ez a dolog? Ha megállapodunk, majd eljön annak is az ideje, hogy nekem elmondja. Egyelőre most majd én mutat-

kozom be önnek. Valódi nevem Königshoff. Német nemcs vagyok. Fiatalabb éveimben katonatiszt voltam, de az egyenruha túlságosan szorított. Nem tudtam elviselni a mások akaratát az enyém fölött, még akkor sem, amikor ennek így kellett lennie. Néhány esztendeig engedelmeskedtem. De aztán mennem kellett. Nem birtam tovább és csak kárt okoztam volna, ha maradok. Amerikába vándoroltam, Kingscourtra változtattam a nevemet és húsz évi verejtékes munkával vagyont szereztem. És mikor már itt tartottam, megnősültem... Mondott valamit, doktor?

— Nem szoltam, mr. Kingscourt.

— Jó... Nőtlen ön?

— Igen, mr. Kingscourt... Ellenben én azt gondoltam, hogy most megtudom öntől, mi az az utolsó kísérlet, amelyhez szüksége volna rám.

— Már érkeztem oda, doktor... Ha egymás mellett maradunk, majd elmesélem, hogyan dolgoztam, míg megszerezhettem a millióimat. Mert nekem millióim vannak... Mondott valamit?

— Semmit, mr. Kingscourt.

— Az akarat tesz mindent, doktor. Azzal lehet csak eredményt elérni. És amit az ember erősen akar, azt minden körülmények között el is éri. Odaát Amerikában láttam csak, hogy az európai milyen lusta, akaratnélküli csöcselék. Vigye el az ördög! Tény az, hogy nekem sikerült. De mikor idáig érkeztem, érezni kezdtem az egyedüllétet. Ekkorbian történt, hogy az egyik Königshoff, bátyámnak a fia, aki a gárdistáknál szolgált, bolondságokat követett el. Magam mellé vettem a fiut, éppen, amikor házasodni készültem. Igen, otthont akartam magamnak alapítani és feleséget kerestem, hogy ráaggathassam az ékszereket,

ahogy azt minden parvenű teszi. Gyermekeket szerettem volna, hogy lássam az értelmét annak, amiért eddig olyan utálatosan takarékoskodtam. Azt gondoltam, a legokosabb, ha szegény lányt veszek nőül. Választásom az egyik alkalmazott lányára esett. Sok jót tettem már eddig is vele és az apjával is. Természetes, hogy nem utasított el. Azt hittem, szerelmes belém, pedig csak hálás volt, de lehet, hogy csak félt tőlem. Talán félt attól, hogy elutasítson. Együvé költöztünk és az unokaöcsém nálunk lakott. Ugy-e, ön is azt mondja, hogy ez ostobaság volt, én, az öregember, két fiatal között, akikről nyilvánvaló, hogy egymásra találnak. Mikor rájöttem a csalárdságukra, én is azt mondtam magamnak, hogy számár vagyok. Mert hiszen más is így tett volna a helyükben. Tény, hogy ők megcsaltak és én azt hiszem, az első pilanattól kezdve. Mikor ezt felfedeztem, először a revolveremhez kaptam. De aztán azt mondtam magamnak, hogy valójában én vagyok a hibás. És futni engedtem őket. Az aljasság emberi tulajdonság és mindenre csak az alkalom csábit. El kell kerülni az embereket, ha nem akarunk miattuk elbukni. Látja, ez viselt meg engem. S ekkor arra gondoltam, hogy egy golyóval befejezem életem undorító komédiáját. De aztán eszembe jutott, hogy erre még mindig van elég időm. A pénzgyűjtésnek már nem volt rám semmi ingere. Dolgozni sem volt kedvem és kiábrándultam a családalapítási vágyból is. Akkor egy végső kísérletre, a magánosságba való menekülésre határoztam el magam. De ennek a magánosságnak egész különösnek kellett lennie. Nem akartam többet tudni az emberekről, nyomorult küzdelmeikről, piszkosságukról és hűtlenségükről. Igazi, valóságos magányosságot akartam, kivánságoktól mentes zavartalanságban. Vissza a természethez! Ez a magányosság az a paradicsom, amit hibájuk

miatt elvesztettek az emberek. És ezt a magányosságot én megtaláltam.

— Valóban? Önnek sikerült megtalálnia? — csodálkozott Frigyes, aki még mindig nem látta tisztán, hogy mit akar tőle az amerikai.

— Igen, doktor, feloszlattam az üzletemet és elszöktem az ismerőseim elől. Senki sem tudja, hová mentem. Egy remek yachtot építtettem magamnak és most azt hiszik rólam, hogy elvesztem. Hosszú hónapokon keresztül hajóztam a tengeren. Pompás élet ez, talán ön is tudja. Szeretné ismerni? Vagy már ismeri is?

— Nem ismerem, — mondta Frigyes, — de szívesen megismerném.

— Rendben van, doktor. A hajón való élet már szabadság, de még nem egyedüllét. Tengerészek vannak körülötünk és aztán be kell hajóznunk a kikötőkbe is, hogy szemet és édesvizet vegyünk fel. Ujra találkozunk emberekkel és ez kellemetlen. De én ismertem a Déli tengeren egy szigetet, ahol egészen egyedül lehettem. Itt akartam én élni. Kis sziklafészek ez a Cook-szigetek között. Megvásároltam és kényelmes házat építtettem rá, rarotongai emberekkel. Az épület a sziklák mögött fekszik, a tenger felől sehonnan sem lehet látni. Különben is ritkán jár arra hajó. A szigetet mindenki lakatlannak tarthatja. Két szolgálammal élek ott, egy néma négerrel, aki már Amerikában is szolgált nálam és egy tahitivel, akit Avarua kikötőjében emeltem ki a vízből, mikor szerelmi bánatában éppen belevetette magát. Most teszem Európában utolsó utamat, hogy bevásárolhassam mindazt, amire ott szükségem lesz. Könyveket, különböző szerszámokat és fegyvereket. Élelmet a tahiti szolgálom szerez be a legközelebbi lakott szigeten. A négerrel minden reggel motorcsónakon megy oda. Amire szükség van, azt

Raratongában be lehet vásárolni, mert pénzért ott is lehet kapni mindent, akár csak másutt a nagyvilágban. Érti?

— Igen, mr. Kingscourt, csak azt nem tudom, mért meséli el mindezt nekem.

— Mért, doktor? Mert egy kísértőt akarok magammal vinni, hogy ne felejtsek el beszélni és ha meghalok, maradjon utánam valaki, aki lezárja a szemeimet. Vállalja ön ezt a szerepet?

Frigyes hallgatott vagy egy félpercre. Aztán kemény elhatározással mondta:

— Igen.

Kingscourt elégedetten bólintott és hozzáfűzte:

— Fel kell azonban önt világositanom arról, hogy élethosszig tartó kötelezettséget vállal. Addig mindenestre, amíg én élek. Ha ön velem jön, nem térhet vissza többé. Minden kapcsolatát az itteni élettel meg kell szakítania.

— Engem mindez nem riaszt el. Egyedül állok ezen a világon és már torkig vagyok az élettel. — Válaszolta Frigyes.

— Ilyen emberre van szükségem, doktor. Valóban, az élettel szakít, ha velem tart. Semmit sem fog tudni a világ jó és rossz dolgairól. Ön halott lesz a világ számára és a világ megszűnt önre nézve. Tetszik ez önnek?

— Tetszik.

Akkor mi igen jól meg fogunk férni egymás mellett. Az ilyen vágású embereket szeretem.

— Egyet azonban meg kell önnek mondanom, mr. Kingscourt, én zsidó vagyok. Nem zavarja ez önt?

— Na hallja! Igazán nevetséges kérdései vannak. Annyit látok magáról, hogy ember. Sőt művelt ember benyomását kelti. Az életet megunta, ami jó izlésre vall.

Minden más nem számít ott, ahová megyünk... Nos, csapjon hát föll!

Frigyes megszorította a feléje nyújtott kezét.

— Mikorra lesz ön menetkész, doktor?

— Bármelyik órában.

— Jó. Mondjuk tehát, holnap Triesztbe utazunk. Ott horgonyoz a yachtom. De talán még volnának önnek bevásárolni valói?

— Nem tudnám, hogy mi volna az. Mi nem kényutazásra indulunk, hanem eltávozzunk az élettől.

— De mégis, doktor! Ha pénzre van szüksége ügyeinek lebonyolításához, rendelkezésére állok.

— Köszönöm, semmire sincs szükségem, mr. Kingscourt.

— Nincs semmi adóssága, doktor?

— Nekem nincs semmim és adósságom sincsen.

— Nincsenek rokonai vagy barátai, akiknek itt akarna hagyni valamit?

— Nincsenek.

— Ez a legjobb. Akkor hát holnap utazunk... De már ma is együtt étkezzhetünk.

Kingscourt csöngetett. Rövid parancsára a pincér a szalónban lévő asztalon megterített és feltálalták az izletes ebédet. A beszélgetés egyre közelebb vitte a két férfit egymáshoz. Frigyes érezte, hogy Kingscourt bizalma után, amellyel őt megtisztelte, ő is elmesélheti élete történetét. Röviden és világosan el is beszélt.

Amikor a végére ért, azt mondta az amerikai:

— Most már hiszem, hogy nem fog megszökni az én szigetemről. Szerelmi bánat, világfájdalom és a sárga folt, mindez együtt elég arra, hogy egy fiatalember örökre búcsút vegyen az élettől. Jobban mondva, attól a világtól, amely-

ben az emberek élnek. Mert hiszen, ha jótékonyak is vagyunk velük szemben, akkor is megcsalnak bennünket. A legnagyobb ostobaság a jótékonyosság. Nem gondolja?

— Én azt hiszem, mr. Kingscourt, a jótékonykodás kellemes érzést kelt az emberben. Erről eszembe jut valami. Ön pénzt ajánlott nekem, ha szükségem volna rá. Ismerek egy családot, amely nagy nélkülözések között tengődik. Rajtuk szeretnék segíteni, ha megengedi.

— Ennek nincs értelme, doktor. De nem tagadom meg öntől. Ugyis jelentékenyebb összeget akartam az ön rendelkezésére bocsátani. Tegyen vele, amit csak akar. Elég lesz ötezer forint?

— Bőségesen. És mégis csak szép gondolat, hogy az életből való távozásom, nem egészen cél nélkül történt.

ÖTÖDIK FEJEZET

A Litvák család szobája nappal még elviselhetetlenebb volt, mint éjszaka. S e szegény embereket mégis rózsás kedvében találta Löwenberg Frigyes, mikor hozzájuk belépett. Litvák Dávid az ablak előtt állott és a párkányon fekvő könyvből olvasgatott, mialatt vajaskenyeret majszolt. Az apja és az anyja a szalmazsákon ültek. A kis Mirjam kalászsokkal játszadozott. Litvák Chájim gyorsan felállott, mikor a jőtevője beköszöntött. Az asszony is fel akart állani, de Frigyes nem engedte. Gyorsan melléje térdelt és megsimogatta a kis leányt, aki a szegényes rongyok közül kedves szemmel rátekintett:

— Nos, hogy mint vannak, Litvákné asszony? — kérdezte Frigyes.

A szegény asszony törte magát Frigyes keze után, hogy megcsókolhassa.

— Jobban, nagyságos uram, — rebegte. Most van tejünk Mirjam számára és jut nekünk is kenyér.

— A házbért is kifizettem már — tette hozzá Chájim.

Dávid abbahagyta a falatozást, leeresztett kezekkel Frigyes elé állt és tágrameresztett szemekkel figyelte.

— Mit nézel rajtam, kis Dávid?

— Nézem, hogy el ne felejthessem soha, uram. Olvas-tam egyszer egy emberről, aki segített egy beteg oroszlánon.

— Androklus — mosolygott Frigyes.

— Az én Dávidom sokat olvas — mondta nehezen ejtve a szavakat az asszony.

Frigyes felállott, kezét a gyerek kerek fejére tette és tréfálkozni kezdett vele.

— Szóval te vagy az az oroszlán. Judának is volt egy oroszlánja ...

Dávid bosszusan közbevágott.

— Amiye volt egykor Judának, azt vissza is szerez-heti. Még él a mi ősi istenünk.

Litvákné mentegetőzni kezdett:

— Még csak egy székkal sem kínálhatjuk meg a nagy-ságos urat.

— Nem tesz semmit, kedves asszonyom. Csak látni akartam, hogy vannak és azonkívül hoztam valamit. Ezt a levelet csak akkor nyissák fel, amikor én már elmentem. Jó ajánlat van benne, amelynek hasznát vehetik az életben. És lehetőleg táplálkozzon jól Litvákné asszony, hogy ezt a szép kisleányt ugyanolyan derék asszonnyá nevelhesse fel, mint amilyen ön.

— Csak több szerencséje legyen, mint nekem volt, — sóhajtott az asszony.

— Ezt a jó fiut pedig taníttassák. Add a kezedet, fiacskám. És ígérd meg nekem, hogy rendes ember leszel belőled.

— Megigérem.

Milyen különös szemei vannak ennek a fiúnak, gondolta Frigyes, mikor a kis kezét megszorította. Aztán a levelet az ablakpárkányra helyezte és távozni akart.

— Bocsánatot kérek — állította meg Chájim az ajtónál — talán a hitközséghez szól ez az ajánló levél?

— Eltalálta, — válaszolta Frigyes. — Ez jó ajánlat a hitközséghez is.

És már gyorsan távozott, lesietett a lépcsőkön, mint-ha kergették volna. A kapu előtt várta a kocsi, amelyen idejött és ő gyorsan odakiáltott a kocsisnak.

— Hajtson gyorsan.

A lovak eliramodtak. Épen itt volt az ideje. Egy pillanattal később már megjelent a kapuban Dávid, kifulladásra a futástól és mikor segítőjének nyomát sem látta, sirva fakadt. Frigyes a kocsi hátsó kis ablakán keresztül figyelte ezt a jelenetet és örült, hogy sikerült elmenekülnie a hálálkodások elől. Ez az ötezer forint nyilván megsegíti az egész családot.

A szállóban Kingscourt várt rá és széles nevetéssel fogadta.

— Befejezte magasztos küldetését, doktor?

— Kérdezhetné ugyanis, hogy teljesítettem-e feladatomat az ön küldetésében. Hiszen az a pénz, az ön pénze volt.

— Ohó! E beállítás ellen a leghatározottabban tiltakozom! Én egy fillért nem adtam volna azért, hogy emberekkel jót tegyek. Nincs ugyan kifogásom az ellen, hogy ön a jótékonykodás bolondja, én azonban többé már nem

vagyok az. Az a pénz az ön foglalója volt és ön azzal azt tehetett, amit csak akart.

— Így is jól van, mr. Kingscourt.

— Igen, ha ön azt mondta volna nekem, hogy kutyákkal, lovakkal vagy más jóra való barmokkal akar jót tenni, ehhez a tervhez engem is meg tudott volna nyerni. De embereknek segiteni? Hagyjuk őket csak a sorsukra. Egész létük csak alávalóságból áll. Nemrégiben olvastam a lapokban, hogy egy hölgy tetemes vagyonát a macskáira testálta. Végre de letében meghagyta, hogy a házáat mennyi macskalakásra osszák és mekkora legyen a kiszolgáló személyzet, amely a macskák gondját viseli és így tovább. És az az újságírkász azt az ostoba megjegyzést fűzte ehhez, hogy a hölgy kétségkívül bolond volt. Ilyen barom! Az a hölgy nem hogy bolond, hanem egyenesen bölcs volt. Tüntetni akart az egész emberiség és legelsősorban mohó és haszonleső rokonai ellen. Az állatoknak igen, de az embereknek nem! Látja, nekem ugyanazok a nézeteim, mint annak az öreg hölgynek, isten nyugosztalja.

Kingscourtnak ez volt a kedves témája és ha ez szóba került, nem akarta abbahagyni.

Löwenberg Frigyes elintézte függő dolgait. Ezzel aztán másnapra teljesen készen is volt. A háziasszonyának azt mondta, hogy kirándulni megy a Grossglocknerre.

Mikor a jó asszony ezt meghallotta, kétségbeesetten egyre azt hajtogatta:

— Tél közepén! Mikor annyi szerencsétlenség történik!

— Hát igen — mondta Frigyes réveteg mosollyal. — Ha nyolc napon belül nem jönnek vissza, akkor bejelenteti a rendőrségen, hogy eltűntem. Akkor minden bizounyal egy sziklahasadékba zuhantam. Holmijaimat, amik itt maradnak, magára hagyom.

— Ne beszéljen ilyen kétségbeejtően, doktor úr.

— Hiszen csak tréfálok.

Az esti vonattal aztán Kingscourt társaságában elhagyta Bécset. Nem mehetett el többé a Café Birkenreisba és így azt sem tudta, hogy a kis Litván Dávid hosszú órákon keresztül várakozott rá.

A trieszti kikötőben ott horgonyzott Kingscourt yachtja. Mindketten bevásárolták még azt, amire hosszú útjukon szükségük lehetett. Azután egy decemberi napon felhúzták a horgonyt és elhajóztak délkelet felé. Más körülmények között az a nagy szabadságérzés, amely a szabad tengeren elfogja az embert, Frigyes is felrázta volna. De most csak nem akart felengedni a komorsága. Pedig Kingscourt minden különködése mellett is kitűnő embernek bizonyult. Szeretetreméltó és szinte gyöngéd volt. Ha észrevette, hogy Frigyes rossz hangulatban van, mindenképen azon igyekezett, hogy felvidítsa. Ugy bánt vele, mint beteg gyermekkel. Egyszer aztán meg is mondta Frigyes:

— Ha a mi matrózaink így látnak bennünket, hát egész könnyen azt hihetik, hogy én vagyok a házigazda és ön a vendég, akit meghívtam magamhoz, hogy könnyebben eltöltsem az időt. Ah, mr. Kingscourt, vidámabb fickót kellett volna felhajszolnia, mint amilyen én vagyok.

— Kedvesem, nekem nem volt más választásom, — felelte Kingscourt nagy komolyan. — Nekem egy kétségbeesett ember kellett és az ilyenek nem valami jó társalgók. De én ki fogom önt kúrálni. Majd meglátja, egész másképp fogja ön is nézni a világot, csak elég távol legyünk az emberektől. Akkor maga is ép olyan gondtalan fickó lesz, mint én vagyok. Csak elérjük egyszer a mi szigetünket. Az ördög vigyen el, ha nem így lesz.

A yacht berendezése igen kényelmes volt és rajta min-

den amerikai izlésre vallott. Frigyes hálósobája épen olyan volt, mint Kingscourté. Esténként szinte repült az idő. Vacsora után együtt ültek a nagy fényűzéssel berendezett étkezőteremben a villanylámpa szelid fénye mellett. A hajónak gondosan összeválogatott könyvtára volt, de olyan szórakoztatóan multak a napok a tengeren, hogy az olvasásra nem is került sor. Kingscourt azon igyekezett, hogy szórakoztassa utitársát. Mikor elhaladtak Kréta mellett, a tenger erősen hullámozott. Kingscourtnak furesa ötlete támadt.

— Mondja csak — kérdezte Frigyestől, — mielőtt még elszakadnánk a világtól, nem szeretné hazáját meglátogatni?

Frigyes csodálkozott.

— A hazámat? Csak nem akar visszavinni Triesztbe?

— Dehogy — nevetett Kingscourt, — itt a hazája velünk szemben: Palesztina.

— Téved, ha erre gondolt, mert engem semmi sem fűz Palesztinához, hiszen sosem voltam ott és így nem is érdekelhet. Tizenkilencedik évszázada már, hogy őseim onnan elszakadtak. Mit kereshetnék hát én ott? Nyilván csak antiszemiták mondhatnak ilyesmit, hogy a mi hazánk Palesztina.

Alighogy ezt mondta, a kis Litvák Dávid jutott eszébe és kicsit ingerülten odavetette még:

— Az antiszemitákon kívül egy kis zsidó fiú is azt mondta nekem, hogy a mi hazánk Palesztina. Furesa, hogy ön is ezt mondja, mr. Kingscourt, talán bosszantani akar.

— Vigyen el az ördög, ha ugratni akartam. Ártatlanul és komolyan gondoltam. Én nem tudom magukat megérteni, mert én igen büszke lennék rá, ha zsidó lehetnék. Maguk pedig restelkednek miatta. Ilyen körülmények között nem is csoda, ha megvetik magukat.

— Ön talán antiszemita? — kérdezte élesen Frigyes. Kingscourt nevetett:

— Hogy embergyűlölő vagyok, amiatt nem neheztelt rám. De hogy a sok fajta közt a zsidót nem szeretem, azt már rossz néven veszi. Vigasztalódjék, kedves doktor, a zsidókat se gyűlölöm jobban, mint a keresztényeket, mohamedánokat, vagy a tűzimádókat. A jó öreg Nérónak adok igazat, aki azt mondta: Szeretném, ha az emberiségnek csak egy nyaka volna, hogy egy csapással leüthetném. De talán még mulatságosabb így, hogy az emberek élnek és halálra bosszantják egymást.

— Félreértettem önt, bocsásson meg, — mondta Frigyes és kiengesztelődött.

Kingscourt tovább folytatta:

— Mikor a hadseregnél szolgáltam, volt egy önkéntesünk. Kohnnak hívták a szerencsétlent. A maga földije... Illetve, hogy is mondjam csak... zsidó volt. Olyan görbe lábakkal, mintha csak lovasnak született volna. Gátat ugrattam a fickókkal, de ők vagy nem tudtak, vagy nem akartak. Akkor még tudtam káromkodni, de a szentségit neki, azóta elfelejtettem. Fenemód lehordtam őket. Magyarázat közben olykor a lovaglóostoromat is használtam. Bevallom, különösen a Kohn ingerelt. No défceg lovag, gúnyolódttam vele, mire a zsidónak arcába szökött a vére és ugratott. De lebukott szegény és eltörte a karját. Az eset elszomorított, de aztán azt kérdeztem, hogy mi az ördögért volt olyan önérzetes.

Frigyes közbevágott:

— Azt hiszi talán, hogy zsidóban nincs önérzet?

— Ugyan kérem, ha van a zsidóknak önérzetük, mért nem állnak bosszut a sérelmeikért?

— Hát mit tegyenek a zsidók?

— Azt én nem tudhatom. Olyasvalamit talán, mint Kohn a lovaglőiskolában. Látja, azóta jobb véleménnyel vagyok róla.

— Mert eltörte a karját?

— Nem, hanem, mert bizonyosságát adta önérzetének. Én a maguk helyében olyan bátor dolgot cselekednék, hogy az ellenségeim elámulnának a csodálkozástól. Előítélet mindig lesz, barátom. Jóformán bölcsőtől a sirig ebből él az egész emberiség. Viszont, ha nem harcolhatunk ellene, a javunkra kell fordítanunk legalább. Én azt gondolom, hogy zsidónak lenni igen érdekes dolog. Talán épen azért, mert az egész világ ellene van.

— Ön nem ismeri az ízét még ennek.

— Gondolom, hogy nem édes... Na de mit csináljunk az öreg Palesztinával? Benézünk egy szóra, mielőtt elszakadunk a világtól?

— Ahogy akarja, mr. Kingscourt.

És a hajó Jaffa felé vette útját.

HATODIK FEJEZET

Jaffa kellemetlenül hatott rájuk. Csodálatos fekvését a kék tenger partján lerontotta a nyomoruság és a piszok. A sekély parton csak nagy kinnal lehetett kikötni. Az utcákat cifra keleti nyomor, bűz és piszok töltötte meg. Csavargó törökök, arabok és zsidók lusta koldusesapatai bolyongtak elreménytelenedve mindenfelé. A rothadás fel szálló bűze még a lélekzést is elfojtotta. Frigyes és Kingscourt menekültek innen. Jeruzsálembe utaztak a rozoga vasuton. Az uton is csak romlás tárult eléjük. Kiszikkadt homokföldek váltakoztak posványos mocsarakkal, néhol

keskeny szántók, de azokat is felperzselte a nap. Az arab faluk szennyesek, lakóik ellenszenvesek voltak. Az utak porában meztelen kölykök hancuroztak. Messziről Judea kopasz hegygerincei kéklettek. Kietlen kőkatlanba futott aztán a vonat. Sem régi, sem új kulturának nyoma se látszott.

— Ha mienk ez a föld — mondta szomoruan Frigyes — ép úgy lezüllött, mint a népünk.

— Igazán utálatos hely, — jegyezte meg Kingscourt — de mégis sokat lehetne itt csinálni. Mindenekelőtt erdő-síteni kellene. Félmillió facsemete elég volna a befásításához. Ha ennek a földnek elég vize és árnyéka volna, csodálatos jövő várna reá.

— Hát ki tud vizet és árnyékot teremteni?

— A zsidók, a rézangyalát neki.

Gyönyörű, holdfényes éjszaka volt, mikor Jeruzsálembe érkeztek. Kingscourt egészen fellelkesedett. Az állomásról kocsin hajtottak a szállóba, de Kingscourt nyomban sétára akart indulni. A portással megmagyaráztatta a kocsisnak, hogy ő Frigyessel sétálni megy és a koci lassan kövesse őket.

Elindultak.

— Milyen vidék ez — kérdezte egyszerre Kingscourt a kocsist.

— Josafát völgye, — válaszolt ez alázatosan.

— Josafát völgye! Vigyen el az ördög, ha ez csakugyan létezik. Azt gondoltam, hogy ez csak a Bibliában áll. Erre járt volna a mi urunk és megváltónk. No, doktor? ... Ezek a falak és ez a völgy a maguk számára is jelentőség-teljes helyek.

— Jeruzsálem — sóhajtott Frigyes elérékenyedve.

Nem tudta, mért érzékenyítették őt el ennek a furcsa,

idegen városnak távolba vesző kötömegei. Talán gyermeki emlékei ébredtek fel? Apja hangját hallotta, amint héber melódiát intonál. Régi pészach-esték hangulata vonult el lelkében: Lesónoh habóh Berusolájim. — Jövő évben Jeruzsálemben... És látta magát, mint kisfiút, ahogy templomba ment az apjával. Hogy elmúlt ez az ifjuság és hogy kiveszett a hit a szívéből, amióta az apja meghalt. Most a hold csodás fehér fényében Jeruzsálem falai meredtek előtte az égnek. Frigyes küzdött a könnyeivel és a könnyek győztek. És a könnyek lassan peregtek az arcán...

Kingscourt elfojtott néhány káromkodást, megállította a mögöttük kocogó kocsit és maga is visszavonult, hogy ne háborgassa Frigyes szomorú hangulatát.

— Ne haragudjon mr. Kingscourt! — mondta Frigyes néhány pillanat múlva, mikor elfojtotta feltörő fájdalmát. — Ne haragudjon, hogy megvárakoztattam. Különös érzéseim voltak, nem tudom ezt a hangulatot megmagyarázni.

Kingscourt azonban karonfogta Frigyeset és szokatlan meleg hangon így szólt:

— Látja, Löwenberg Frigyes, most igazán szeretem magát.

És ezen a csodálatos éjszakán így haladt kar-karban ez a keresztény és ez a zsidó az ősi, szent város, Jeruzsálem felé...

Nappal kevésbbé volt ilyen megkapó Jeruzsálem.

Üvöltés, bűz, tarka színek egyvelege hömpölygött a szűk sikátorokban, a koldusok, nyavalyások, sivalkodó kölykek, lármás asszonyok és handabandázó kufárok között. Jeruzsálem, a városok királynője, aligha sülyedhetett volna mélyebbre.

Kingscourt és Frigyes bejárták a történelmi nevezetességű romokat és épületeket. Elérkeztek végre a Siralmak

Falához is. Fájt nekik, mikor meglátták a koldusok tömegét, akik valósággal üzletszerűen üzték már mesterségüket.

— Nézze mr. Kingscourt, — mondta Frigyes — ez az omladék templomfal maradt csak meg a zsidó birodalomból. És akármilyen mélyen tekintek a lelkembe, a nemzeti gyásznak e hivatásos koldusaival nem tudok együtt érezni.

Emelt hangon beszélt s nem törődött vele, hogy más is hallhatja. Pedig a koldusokon és idegenvezetőkön kívül egy európai öltözetű úr állt a Siralmak Falánál, aki tört német-séggel szólította meg Frigyest.

— Amit ön mond, uram, abból úgy érzem, hogy ön maga is zsidó, de mindenesetre zsidóktól származik.

— Eltalálta, — felelte Frigyes némi csodálkozással.

— Akkor ne vegye rossz néven, — folytatta az ismeretlen, — ha igyekszem majd önt meggyőzni tévedései felől. A zsidó nemzetből több maradt meg, mint ezek a régi kövek a Siralmak Falánál és ezek a szájalomraméltó koldusok, akiknek a foglalkozása cseppet sem felemelő. A zsidó nemzetet nem lehet megítélni sem gazdagjai, sem pedig a szegényei szerint.

— Én nem vagyok gazdag, — jegyezte meg Frigyes.

— Én jól látom, hogy ki ön: ember, aki idegen a népéhez. Ha egyszer ön eljönne hozzánk Oroszországba, ott a tulajdon szemével láthatná, hogy igenis létezik a zsidó nép. Örizzük a hagyományainkat, ápoljuk elmúlt történelmünk emlékeit és bizunk népünk jövőjében. A mi legjobb és legkiválóbb elméink is megmaradtak a zsidóságukban és érzik hozzátartozásukat népünkhöz. Mi nem akarunk más népekhez tartozni. Megmaradunk olyanoknak, amilyenek atyáink voltak.

— Ezt már szeretem! — kiáltott fel Kingscourt.

Frigyes a vállát vonogatta, de azért udvariasan

tovább beszélgetett az idegennel, aztán elköszöntek egymástól. Mikor az utca végéről Frigyes visszatekintett, ott látta az orosz zsidót állni a fal mellett, ahogy csendesen imádkozott.

Este a vacsora idején újból látta a szálló éttermében. Most azonban egy hölgy társaságában ült, aki a leánya lehetett. Étkezés után a hallban találkoztak és szívélyesen üdvözölték egymást. Az idegen be is mutatkozott:

— Dr. Eichenstamm, szemorvos. A lányom ugyancsak ezt a mesterséget űzi.

— A kisasszony is orvos? — kérdezte meg Kingscourt.

— Igen, Párisban végzett és jelenleg az én asszisztensem. És igen megelégedett vagyok az én Sasámmal...

A doktorkisasszony zavartan elpirult.

— De papa! — tiltakozott a dicséret ellen.

Eichenstamm doktor megsimogatta hosszú, őszülő szakállát.

— Nincs ezen semmi titkolni való. Mi nem kéjutazást teszünk itt, hanem tanulmányozzuk az itteni szembetegségeket. Sajnos, nagyon elterjedt a baj. A sok szenny és tisztátalanság megbosszulja magát. Itt minden leromlott, pedig milyen másképp is lehetne. Milyen aranyország ez!

— Ez az ország? — hitetlenkedett Frigyes. — A tejjelmézzel folyó Kanáán már csak a regében él.

— Ó, ne gondolja, — kiáltott lelkesülten az orvos. — Embereken mulik minden. Csak azok kellenek ide.

Most Kingscourt ellenkezett:

— Az emberektől semmit se lehet várni.

Sasa az apjához fordult.

— Mért nem tanácsolod az uraknak, hogy látogassák meg a kolóniákat.

— Miféle kolóniákat — érdeklődött Frigyes.

— A zsidó telepeinket — válaszolta az öreg úr. — Vagy ön nem is tud róluk? Nagyon jelentős akciója ez a modern zsidó életnek. Európa és Amerika városaiban mozgalom indult meg, amely megalakította a Cion-szeretők társaságát. Ennek az alakulatnak az a célja, hogy Izrael ősi földjének számára zsidó földművelőket neveljen. Ezek a földművelők máris több zsidó falut építettek. Néhány filantróp is adományozott erre a célra. A régi rögökön ott már új élet sarjad. Ne mulasszák el meglátogatni e telepeket, mielőtt elhagynák Palesztinát.

Kingscourt rábólintott.

— Mégtehetjük, ha Löwenbergnek is kedve van hozzá.

Másnap új ismerőseik társaságában kirándultak az Olajfák hegyére. Utközben egy angol hölgy stílusosan épített villája előtt haladtak el.

— Látják, — magyarázta a szemorvos, — az ősi földön is lehet új épületeket emelni. Okos gondolat itt lakni. Nekem is régi vágyam ez.

— Esetleg egy szemklinika — mosolygott a doktorkisasszony.

Az Olajfák hegyéről megcsodálták az ódon várost és a sziklás panorámát, amely a Holt tengerig nyúlik el.

Frigyesből feltört az áhitat.

— De szép lehetett hajdan Jeruzsálem. Talán ezért nem tudták elfelejteni az őseink. És talán ezért akartak ide mindig visszatérni.

Eichenstamm is elrévedezett.

— Engem Rómára emlékeztet. Világvárost lehetne itt felépíteni, valami egészen utolérhetetlent. Képzeljék csak el, micsoda kilátás nyílnék innen. A Gianiculatoról sem láthatni különbet. Ah, hogyha azt még megláthatnám öreg szemeimmel...

— Azt mi már aligha érzük meg — mondta Sasa szomorúan.

Kingscourt nem értette ezt az álmodozást. Meg is mondta Figyesnek, mikor egyedül maradtak.

— Különös emberek ezek. Milyen gyakorlati érzéssel látják a dolgokat és mégis milyen érzelmesek. Én egészen másoknak képzeltem el a zsidókat.

Másnap reggel elbucszúztak új ismerőseiktől és elindultak a kolóniák felé. Meglátogatták Rison le Ciont, Rehóbotot és a többi telepeket, amelyek oázisokként zöldeltek a pusztaságban. Mennyi munkáskéz kellett ahhoz, hogy életre kelthessék a holt rögöket. Láttak megművelt ültetvényeket, pompás szőlőtermő vidékeket és dús narancsligeteket.

Mindezt az utolsó tiz-tizenöt esztendő munkája hozta létre, magyarázta nekik Rehóbot egyik előljárója, akihez Eichenstamm adott számukra ajánlólevelet. Ezek a telepítések az oroszországi üldöztetések után kezdődtek, a nyolcvanas esztendőkből. Van azonban ennél számottevőbb kolónia is: Katra. Ezt iskolázott emberek alapították. A könyveket felcsérélték az eke szarvával. Ilyen parasztok sehol másutt nincsenek a világon. Tanult emberek, akik földet művelnek...

— Ez valóban példátlan — kiáltott Kingscourt. De még nagyobb lett a csodálkozása, mikor a rehobóti ifjak lóra kaptak és bemutatták a híres lovasmutatványt, az arab fantáziát. Kivágtattak a síkságra, aztán visszafordították paripáikat és a legvadabb galoppban dobálták fel fegyvereiket a levegőbe, majd vágóban újra elkapták azokat. Aztán zárt sorokba tömörültek és egy héber dalba kezdtek.

Kingscourt elragadtatása határtalan volt.

— Az ördögít neki... Hisz ezek a fickók versenyre kelhetnek akár az ördöggel is.

Frigyest alig érdekelték Kingscourt megjegyzései és örült már, mikor elindulhattak Jaffa felé.

A yacht utrakészen várta őket a kikötőben. December végén hagyták el a napos palesztinai partokat és Port-Said felé fordították a hajó orrát. Két napig vesztegeltek ebben a nagyforgalmú kikötőben, majd átkeltek a Szuezi-csatornán. 1902 december 31-én érték el a Vörös tengert. Frigyes kedvetlen hangulatban töltötte az idejét és nem foglalkozott semmivel. Mikor esteledett, Kingscourt a fedélzetre hívta.

— Ma valami különöset fogunk csinálni, doktor. Ime, az étlap. A pezsgőt már behűttem.

— Hát milyen nap van ma, mr. Kingscourt?

— Ember, hát még ezt sem tudja? Az év utolsó napja és ma lesz Szilveszter éjszakája. Ez nem banális dátum, ha a dátumok egyáltalában jelenthetnek valamit.

— Nekünk már semmit sem jelenthetnek, — jegyezte meg Frigyes közönyösen.

— Ebben igaza van. De azért mégis csak van valami érdekessége ennek a napnak. Éjfélkor, minden, ami elmúlt, belehull a maguk Vörös tengerébe. És, hogy helyrehozzuk mindazt a butaságot, amit elmúlt életünkben elkövettünk, nagyszerű puncsot készítek.

Rögtön hozzá is fogott. A hajó szakácsa is kitett magáért. A borok pompásak voltak. Kingscourt, aki különben sem vetette meg a jó bort, háromszor annyit ivott, mint Frigyes. Mégis eleven és kedélyes volt és Frigyes, akit elkábított a sok szesz, úgy érezte, mintha messzi távolságokból harsogott volna feléje:

— Itt az éjfél! Pusztuljon a mult. Üritem poharamat a halálodra. Mi voltál? Gyalázat, vér, aljasság és haladás. Tartsa a poharát, ember, korunknak magányos fia.

— Nem birom tovább, — suttogta Frigyes.

— Hitvány nemzedék. Hiszen itt lábujjhegyre kellene emelkedni. Klasszikus vidék. A maguk Mózese itt vitte véghez a legnagyobb csodát. Száraz lábbal keltek át, persze, mert apály volt. És az a barom Faraó belement egyenesen a dagályba. Hol volt itt a bűvészet? De hiszen épen a természetessége a lenyűgöző. Meg kell látni a legegyszerűbb eszközöket és azokat kell felhasználni. Gondolja csak el, micsoda szegényes idők voltak azok és mégis mit tudott csinálni a maguk vén Mózese. Ha ma feltámadna és meglátná a mai sok csodát, a vasutakat, a távirókat, a távbeszélőket, a gépeket, a csavargőzősöket és a villanyvilágítást, értetlenül állana előttük. Három napon keresztül kellene mindezt elmagyarázni neki. De aztán mindent értene. És nevetne, egyre csak nevetne. Mert az emberek maguk sem tudják, hogy mit kezdjenek el a találmányaikkal. Ha lemérem külön-külön az embereket, azt tapasztalom, hogy rosszak. De ha az egész emberiséget vizsgálom, akkor arra a megállapításra jutok, hogy csak buták, buták, buták. A világ még soha nem volt olyan gazdag, mint most és mégis ma van rajta a legtöbb szegény ember. Emberek halnak éhen, miközben a felhalmozódott gabona elrothad. Egyébként ez ellen azért nincs kifogásom, mert így egyre kevesebb lesz a hálátlanok, hazugok és csalók száma.

Frigyes nehéz nyelvvvel ejtette ki a szavakat.

— Nem gondolja mr. Kingscourt, hogy jobb körülmények között az emberek is jobbak volnának?

— Nem, mert ha ezt remélném, akkor az emberek között maradnék és nem mennék el magányos szigetemre. Én magam is azon lennék akkor, hogy segítsek a sorsuk javításán. Ehhez nem kellene várni ezer, száz, vagy akár csak ötven évig sem. Azokkal az eszközökkel és ismeretekkel, amelyek-

kel ma, 1902 december 31-én, az emberiség rendelkezik, azokkal ma lehetne segíteni rajtuk. Higgye meg, nem kell ehhez sem a bölcsék köve, sem a kormányozható léghajó. Tudja, hogy kiknek kellene előljárni? Maguknak, zsidóknak. Épen azért, mert olyan rossz körülmények között élnek. Maguknak nincs veszteni valójuk. Maguk megteremthetnének egy kísérleti országot ott Palesztinában, ahol voltunk, felépíthetnének az ősi földön egy új országot. Az ősföldet.

Frigyes mindezt már csak álmában hallotta. És a hajó ütemes ringással vitte a Vörös tengeren a jövője felé.

II. RÉSZ

HAIFA, 1923.

ELSŐ FEJEZET

Kingscourt yachtja visszafelé úszott a Vörös tengeren. Haja és szakálla már őszbecsavarodott. Frigyes a kajütjében állott s a tükörbe nézett; a halántékán már ő is megtalálta az első ezüst hajszálat.

Öreg barátja a fedélzetre hívta:

— Halló, Fric! Jöjjön csak fel egy kicsit!

— Mit kíván, Kingscourt? — kérdezte és felfelé indult.

— Vigyen el az ördög, ha ezt értem. Mióta csak a Vörös tengeren járunk, még alig találkoztunk személyszállító gőzössel. Teherhajóval már inkább. Emlékszik, hogy húsz esztendővel ezelőtt, ezerkilencszázkettőben egész más forgalom volt itt. Kinába és Keletindióba erre felé haladtak a hajók. Most legfeljebb csak olyan gőzösökkel akadunk össze, amelyek az afrikai kikötőkbe és Madagaszkárba tartanak. Érdeklődtem a kormányosnál minden mellettünk elhaladó hajó felől, nos, hát egyetlen kínai, keletindiai vagy japán hajó sem volt köztük. Csak teherhajók. Anglia csak nem vesztette el Indiát, mialatt mi elbújtunk a világ előtt?

— Hát kérdezősködjék tovább, ha ez érdekli.

— Dehogy kérdezősködöm. Ráérek arra Európában.

Nem vagyok én semmire egy cseppet sem kíváncsi. Maga talán igen?

— Nem én, Kingscourt. Nekem egészen mindegy. Húsz esztendő óta csak a mi kedves szigetünk dolgaival törődtem. Azontúl semmi sem érdekelt. Nincs se rokonom, se barátom.

Kingscourt kényelembe helyezkedett a nyugágyon és a havannáját élvezettel szitta.

— Magának épen nem ártott a szigetünk, Fric. Viszszagondolok rá, milyen szűkmellű, kis zöld zsidófiú is volt maga, amikor magammal vittem. Ma pedig erős, mint a tölgyfa. Ha nem tévedek, maga még sok veszélyt jelenthet a nőkre.

— Maga megőrült, Kingscourt, — nevetett Frigyes. — Remélem, csak nem jár olyasmi a fejében, hogy megnősít engem Európában?

Kingscourt is elnevette magát.

— Ostoba gondolat! Hát mit nyernék ezzel?

— Talán ez volna a legfinomabb mód arra, hogy megszabaduljon tőlem. Hátha megelégette már a társaságomat.

— Csak nem akarja, hogy bókokat mondjak magának? Hisz jól tudja, Fric, hogy maga nélkül én már semmit sem érek. Aztán ezt az utat is azért teszem meg, hogy a maga kedvében járjak. Így aztán néhány esztendeig megint nyugton marad.

Frigyes tiltakozott.

— Mikor türelmetlenkedtem én? Nem a legnyugalmasabban éltem a szigetünkön? Ugy elröpült az idő, mint az álom. Olykor úgy tűnik fel, mintha csak tegnap történt volna, hogy ön itt elbúcsuzott a multtól és mindentől. Vén ember, nem szégyelli magát, kifogásokkal él, mert önmagának sem meri bevallani, hogy a tulajdon kedvéért kelt utra.

Maga lett kíváncsi a nagyvilágra, maga szeretne ott lenni, nem én. Hiszen ujságot sem olvastam, annyira nem törődtem a világgal.

— Könnyű volt megtennie, hisz nem is volt a szigeten ujság.

— Arra persze nem emlékszik, hogy néhány esztendővel ezelőtt szállitmány érkezett, amely angol és francia lapokba volt csomagolva. Először elfogott a vágy, hogy elolvassam, hiszen számomra újat jelentettek, ha néhány hónaposak is voltak. De aztán mégis csak elégettem mind-egyiket. Anélkül, hogy beléjük kukkantottam volna. Nos még mindig kitart amellett, hogy én vágyódom vissza Európába?

Az öreg kedélyesen bólogatott.

— Hát ha már így sarokba szoritott, bevallom, hogy igenis én vagyok kíváncsi arra, mi lett ebből a hitvány világból. Vajjon még most is oly rosszak és buták-e az emberek, amilyenek a mi ifjabb éveinkben voltak?

— Fogadást ajánlok, öreg Kingscourtom, hogy boldogok leszünk mind a ketten, ha majd ismét kiköthetünk a mi csöndes szigetünkön.

— Nem fogadok, mert magam is ezt hiszem.

A yacht már a Szuezi-csatornában járt. Aztán Port-Saidnál kikötöttek. A kikötő elég élénk volt, de a bazárok körül eltűntek a különfajta idegenek, akik azelőtt mind itt találkoztak össze, mikor Keletről Nyugatra, vagy Nyugatról Keletre hajóztak. A globetrotterek ellepték akkoriban ezt a tájékot, de most a kávéházakban a benszülötteken kívül legfeljebb néhány részeg matróz mulatozott.

— Valami nagy dolognak kellett történnie távollétünk alatt, — jegyezte meg Frigyes.

— Az ördögét, — mormogta Kingscourt — ideje volna már megtudni, mi az!

A kikötőben végre egy német hajó kapitányától megkapták a felvilágosítást. A nagy változást Európa és Ázsia forgalmának új közvetítő országa idézte elő: Palesztina.

— Hát vannak ott egyáltalán kikötők és vasutak? — érdeklődött Frigyes.

A kapitány mulatott ezen a tájékozatlanságon.

— Hát honnan jönnek az urak, hogy semmiről sem tudnak?

— Kérem, — szólt közbe Frigyes, — mi Palesztinát igen sivár országnak ismerjük.

— Sivárnak? Én nem bánom, hogy minek nevezik önök, de bámulom akkor az önök utolérhetetlen igényeit.

— Kapitány úr, — türelmetlenkedett Kingscourt — végre mégis szeretném tudni, mi van azzal a Palesztinával.

— Az út rövidebb ideig tart oda, mint ameddig az én elbeszélésem eltartana, ha mindent, ami ott van, sorjába vennék. Ha van rá néhány napjuk, nézzék meg maguk.

Kingscourt már kötélnek is állt és várakozóan nézett Frigyesre.

— Nekem mindegy, — válaszolta ez, — akár Palesztinába, akár Európába megyünk. Én egyik helyre se kíváncsi vagyok.

Igy történt, hogy Haifa felé irányították a hajójukat.

Szép tavaszi reggel volt, mikor feltűnedeztek előttük Palesztina partjai. Mindketten a parancsnoki hidon állottak és messzelátóikkal figyelték az eléjük táruló képet.

— Esküdni mernék rá, hogy az ott Akka öble, — mondta Frigyes.

— Megesküdne akár az ellenkezőjére is, — vetette oda Kingscourt. — Jól emlékszem erre a öbölre. Húsz esz-

tendővel ezelőtt még nyoma se volt ott a szabályozásnak. De nézze csak! Az ott a Karmel és balra az Akka.

— Micsoda változás!

Már megközelítették a partot. A távcsövek is mindent tisztábban mutattak. Az Akka és a Karmel között elterülő öbölben hatalmas hajók horgonyoztak, amilyeneket már láttak a tizenkilencedik század vége felé is. A hajópark mögött már élesebben kirajzolódtak a kikötő körvonalai. Észak felé feküdt a keleti stilusban épült Akka. A reggeli nap beragyogta a szürke várfalakat, széles kupolákat és a magasba szökő minareteket. Ettől a történelmi helytől délfele azonban egy egész új városrész fehérlett a zöld kertek között. Mintha az egész várost egy hatalmas kert övezte volna. Mindenütt fehér, ragyogó villák sora.

A hegy eddig eltakarta előlük Haifát. Lassanként azonban ez is előbukkant és a látvány lenyűgöző volt. Kingscourt nem tudott hová lenni az ámulattól. A kék tenger partján egy nagyszerű város feküdt.

Húsz esztendős térképükön ez a kikötőváros még csak megjelölést sem kapott. És lám, e húsz év alatt nem állt meg a világ. Haifa életreébredt és most itt ragyogott előttük a tündöklő napsütésben.

A yacht horgonyt vetett. Utasaik csónakba szállottak és partra vitették magukat.

Mikor kikötöttek, egy úr, aki épen a motorcsónakjába készült beszállani, meglepődötten feléjük fordult és sokáig merően nézte Frigyes.

Kingscourt bosszusan mormogott.

— Mit akar ez az ember? Nem látott még soha civilizált lényeket?

Frigyes elmosolyodott.

— Azt nem gondolnám. Sőt azt hiszem, hogy műveltség dolgában nyilvánvalóan mi állunk az itteni emberek mögött. Nézze csak! Ezek itt mind jól öltözött emberek. De ha nem tévedek, a mi ruháink kicsit divatjukat multák.

A matrónának meghagyták, hogy várjon rájuk a csónakkal, aztán fellepkedtek a lépcsőkön a magasban fekvő utca felé. Az idegen követte őket. Már közvetlenül mögöttük járt, aztán hirtelen eléjük került.

— Uram, — szólt rá Kingscourt, — mit akar tőlünk tulajdonképpen?

Az idegen nem felelt, hanem a belső izgalomtól remegő hangon megkérdezte Frigyes:

— Löwenberg Frigyes doktor?

Frigyes meglepte, hogy valaki ennyi idő után ráismert és nagynehezen „igen“-t mondott. Az ismeretlen meghatottan ölelte magához.

— De hát kicsoda ön? — kérdezte Frigyes, mikor végre szóhoz jutott és erősen szemügyre vette az idegent.

Harminc év körüli, fekete szakállas, erős, magas férfi volt, akinek arcát a trópusi nap barnította le.

Most megnevezte magát.

— Litvák Dávid vagyok. Ön már aligha emlékszik rám.

— Az a kisfiu, aki a Café Birkenreis előtt állott?

— Eltalálta, doktor úr. Ugyanaz, akit ön az éhhaláltól mentett meg szüleivel és kis hugával együtt.

— Ne beszéljünk erről, — szabadkozott Frigyes.

— Ó, most fogunk csak erről igazán beszélni, mert hiszen mindenem, amim csak van, azt önnek köszönhetem. Mindenekelőtt ön az én vendégem és ha ez az úr, aki önnel van, barátja, akkor ő is szívesen látott vendége házamnak.

— Mr. Kingscourt, egyetlen, igaz barátom ezen a világon.

MÁSODIK FEJEZET

Meglepetésükből alig tértek magukhoz, mikor már Litván Dávid felkísérte őket a lépcsőkön.

Nagy térségen haladtak keresztül, amelyet tetszetős épületek szegélyeztek. Az út mentén mindenütt pálmafák sora adott árnyékot. Az első benyomásuk igen kellemes volt. Litván Dávid a lelkiismeretes ciceróné szerepét játszotta s elmagyarázta, hogy ezekben az épületekben az európai kereskedő-házaknak és bankoknak fiókjai vannak. Épen ezért ezt a teret „Népek“ terének nevezték el.

Az utca képét a keleti ruhák színdús pompája tarkította, de a legtöbb emberen mégis csak európai ruha volt, mint ahogy az egész városban is inkább az európai stílus és hangulat uralkodott. Az ember azt hihette volna, hogy valamelyik itáliai kikötővárosban tartózkodik. Valami azonban mindjárt feltűnt: a nagy tisztaság és az a kevésbé lármás módor, amely az utcai hangulatot és a közlekedést annyira jellegzetessé tette.

— Városainkban mindenütt ezzel a képpel találkozhatnak, — jegyezte meg Litván Dávid.

— Pardon! — vágott közbe Kingscourt. — Miféle városokról beszél ön? Hát több ilyen város is van Palesztinában?

Litván Dávid csodálkozott a tájékozatlanságon. Erre aztán Frigyes elmondta neki, hol töltötte el az utolsó húsz esztendőt.

— És én önt halottnak hittem, — beszélt Dávid. — A Café Birkenreisban a pincértől nagynehezen megtudtam az ön nevét. Néhány napra rá aztán a lapokban azt a megdöbbentő hirt olvastam, hogy ön az Alpesebben szerencsétlenül járt és meghalt. Nagyon le voltunk sújtva. Meggyá-

szoltuk önt és mécesst gyujtottunk lelkiüdvéért minden évfordulón.

— Élnek még a szülői? — kérdezősködött Frigyes.

— Hála istennek, jó egészségben. És a kis hugom is, akit akkor ön pólyában látott.

Litvák Dávid nem fogott ki a beszédből. Rengeteg mondanivalója volt egykori jótevője számára. Sürgette is, hogy minél előbb a házába érjenek.

— Mi lesz a csónakunkkal? — aggodalmaskodott Frigyes.

Litvák Dávid az őt kísérő néger fiút küldte vissza a kikötőbe. Aztán Frigyeshez fordult:

— Megüzentem, hogy a hajóról minden további utasításért a Frigyes-lakba küldjenek.

— Hová?

— A Frigyes-lakba. Így neveztem el a villámot az ön tiszteletére.

Litvák Dávid autóba ültette vendégeit. Éppen ő maga is el akart helyezkedni, amikor valaki utána szólt:

— Litvák úr, Litvák úr!...

— Ah, ön az? Mi tetszik?

— A reggeli lapok azt a hirt közölték, hogy ön részt vesz Akkában egy ülésen. Igaz ez?

— Valóban odakészültem, de közben fontosabb dolgom akadt. Majd megtelefonálok, hogy nem mehetek.

— Szívesen telefonálok én is, ha megtehetem ön helyett.

— Ó, nagyon lekötelezne...

— Bizonyára váratlan vendégeket kapott, Litvák úr, — kíváncsiskodott tovább a másik.

Dávid nem válaszolt, csak mosolygott. Aztán bement a címet a soffőrnek.

— A Frigyes-lakba.

Frigyesnek ismerősnek tűnt fel az előbbi érdeklődő. Mintha valaha látta volna ezt az arcot, de ősz pofaszakál és szemüveg nélkül. Meg is említette Dávidnak.

— Nem téved, — felelte — mert ez is bécsi, sőt ön ismeri is, de most nem akartam ideengedni, nehogy lefoglalja önt a maga számára. Szeretném, ha ma csak egyedül az enyém lenne. Nos, nem találja ki, ki lehet az illető?

Frigyesnek hirtelen eszébe villant.

— Schiffmann, — kiáltott fel nevetve. — Hát ő is itt van?

— Még sokan, mások is. Európa minden városából.

Kingscourt nem hagyta szó nélkül.

— Csak nem akarja ezzel azt mondani, hogy a zsidó nép visszatért Palesztinába?

— De igen, épen erről akartam beszélni.

— Az ördögét, — méltatlankodott az öreg, — hát kikergették a zsidókat Európából?

Dávid elnézően mosolygott.

— No nem egészen így történt, a középkori recept szerint, legalább is a kulturállamokban nem. A kivándorlás ezeken a helyeken vér nélkül folyt le. De annyi bizonyos, hogy a század elején már tűrhetetlenné tették a zsidóság helyzetét.

— Egyszóval kinézték magukat.

— A kizsorítás a gazdasági téren történt. A szociális helyzet egyre rosszabbodott. Bojkottálni kezdték a zsidó kereskedőket, lenyomták a zsidó munkások munkabérét és ugyancsak megszorították létfenntartási lehetőségeit a szabad pályákon dolgozó zsidóknak. Az antiszemitizmus nem volt válogatós az eszközökben, új vérvádat koholtak, aztán a zsidókra hengerítették azt a vádat is, hogy elmérgezik a sajtót, mint régente a kutakat. Az egész társadalom a

zsidók ellen fordult. Minden vonalon a legnagyobb ellen-szenvvel találkoztak, minden életlehetőséget elzártak előttük. Két út maradt csak a zsidóság előtt: vagy az, hogy örök harcban álljanak azzal a társadalommal, amelynek ke-retei között ők maguk is élnek, vagy új otthont keresnek maguknak. S inkább az utóbbit választották.

— Új hazát építettek az ősi földön — mondta halkán Frigyes.

— Igen, — bólintott Litvák Dávid komoly elérzéke-nyüléssel. — Őseink földjén új társadalmat rendeztünk be. Majd meg fogják ismerni, hogy milyen ez az új társadalom.

— Az ördögét, ez igen érdekes. Itt csakugyan van látni való. De hallja csak tisztelt zsidó uram. Félreértések elkerülése végett, felhivom arra a figyelmét, hogy én nem vagyok zsidó. Nem fognak engem innen emiatt kidobni, vagy legalább is csöndesen kiutálni?

— Hová gondol, uram? Mi itt nem teszünk különbséget ember és ember között. Akármilyen fajtához vagy felekezeth-ez tartozik is.

— Az ördögét és itt mindenki így gondolkozik, mint ön?

— Azt nem merném állítani, mert itt is találkozhat különböző irányzatokkal.

— No, azt sejtettem is.

— De én most nem akarom önöket a mi politikai küz-delmeink ismertetésével untatni. Ezek itt is csak olyanok, mint másutt. Azt azonban elmondhatom, hogy társadal-munk az emberi szabadságjogok alapján áll. Így teljes a vallásszabadság is, a zsinagógáink mellett megtalálhatják a keresztények templomait és a mohamedánok mecsetjeit is. A vallási türelmességnek igazi megnyilvánulását azonban főleg Jeruzsálemben láthatják.

Most az út elágazott és a kanyarodónál a nagy forgalom miatt néhány pillanatra meg kellett állniok. Innen többfelé széttekinthettek. Az utcák harmonikus egyöntetűségét semmi sem zavarta. A lakóházak mind villaszerű épületek voltak, többnyire csak egy család lakott bennük, akárcsak a belga városokban. A családi villák közül kimagasodtak az áruházak és középületek palotái.

Az egyik freskókkal díszített épületre odamutatott Dávid.

— Ebben a házban van Steinek, a mi első műépítészünknek az irodája. Ő készítette el ennek a városnak is a tervrajzát.

— Nagy feladatok várhatnak erre az emberre.

— Ó, igen nagyok. Soha azelőtt nem épültek városok olyan gyorsan, mint itt nálunk. Azelőtt nem állottak rendelkezésre azok a modern eszközök, mint manapság, amikor nekünk csak meglévő ismereteinket kell felhasználnunk.

Már a város villanegyedében jártak. Az út a Karmelre emelkedett. Itt kis kastélyok sorakoztak egymás mellé dúsvirágzású kertek között. Néhány mór-stilű épület keleties hangulatot adott a képnek.

Itt néhány előkelő mohamedán lakik, — mondotta Dávid, — köztük Besyd bey, az én kitűnő barátom.

Az autó egy kovácsolt vasból készült kapu előtt haladt el. Előtte egy harmincötéztendő török-külsejű férfi állott, aki keleti szokás szerint üdvözölte az érkezőket. Dávid is törökül üdvözölte, mire a bey németül válaszolt.

— Kellemes szórakozást!

Kingscourt meglepődötten felfigyelt.

— Miféle mohamedán ez?

— Berlinben diákoskodott. Atyja az elsők között volt, aki belátta a zsidók bevándorlásának hasznosságát. Besyd bey maga is tagja az Uj Társaságnak.

— Hát ez meg micsoda?

— Majd el fogom mondani önöknek, ahogy meg fogom ismertetni mindkettőjüket a mi új társadalmunk berendezéseivel is.

Már fent jártak a Karmel északi lejtőjén. Haifa messze alattuk terült el és a kikötő, a kertekkel övezett villasorok bámulatosan szép látványt nyújtottak. Látták az északra és délre elhuzódó partvidéket és a kéken tündöklő tengert. Dávid megállította az autót és mindnyájan kiszállottak.

— Látja, — fordult Dávid Frigyeshez — ez a mi ősi földünk.

Frigyes meghatódottan nézett el a messzeségben elterülő vidék fölött. Milyen más hangulat fogta most el, mint húsz esztendővel ezelőtt Jeruzsálemben! Milyen másképp látja most az egész életet. Milyen más ember ez a Litvák Dávid is, mint akiket eddig ismert. Szabad és komoly ember. Lám, mi lett a kis ványadt koldusfiuból! Tekintélyes polgár, akit mindenki tisztelettel köszönt. És most itt áll előtte a Karmel magaslatán, arcán azzal a kifejezéssel, amit egyszer már látott rajta Frigyes, ott valahol a brigittenauai partokon, amikor annyi hittel mondta, hogy vissza fog térni Izráel földjére...

HARMADIK FEJEZET

Kerttel övezett, mórstílusban épült, impozáns kastély volt a Frigyes-lak. Fehér lépcsőzete előtt hatalmas kőoroszlán őrködött, mintha csak Júda oroszlánjait szimbolizálná.

Litvák Dávid az elébe siető inasnak meghagyta, hogy feleségét és hugát értesítse hazaérkezéséről és lehivatta őket a földszinti szalónba.

Egy másik inas erre feltárta előttük a szalón ajtószárnyait és beléptek egy műkincsekkel zsúfolt terembe, amelynek minden bútordarabján az angol ízlés finom disztíngvált-sága érződött. Négy hatalmas ablakon át elragadó kilátás nyílt, a közelben virágültetvények tarkállottak, távolabb pedig a tenger kék sávja csillogott. Az ajtó két oldalán embernagyságu hatalmas gyertyatartók emelték hétágu karjukat a mennyezet felé, az egyik ablakközből pedig nagy olajportré függött, amely egy öreg urat és tisztes matrónát ábrázolt.

— A szülőim — mutatott oda Dávid.

— Aligha ismertem volna rájuk — mosolygott Frigyes, majd kérdően egy feketefürtű, bájos, fiatal leány arcképére mutatott.

— Mirjam, a hugom. Rögtön meglátja őt az életben is.

Épen ekkor léptek be a hölgyek, Mirjam és Dávid felesége, egy igen megnyerő modoru fiatal asszony.

Dávid a meghiúsultságtól remegő hangon mutatta be vendégeit, Sára asszonynak és Mirjamnak:

— Akit én most bemutatok nektek, kedveseim, az a mi holtnak hitt jótevőnk és megmentőnk... És életem legboldogabb napja ez, hogy házukban vendégül láthatom.

— Csak nem Löwenberg Frigyes doktor?! — kérdezte álmélkodó csodálkozással a fiatal leány.

— De igen, ő az.

Mirjam a váratlan vendég felé nyújtotta mind a két kezét és arcán csak úgy sugárzott az örömteljes meglepetés. Frigyes is úgy érezte, hogy valami boldog érzés szállja meg, a bájos fiatal leány mellett.

Dávid ezután Kingscourtot mutatta be, majd elmesélte, milyen véletlenül ismerte fel Frigyes a kikötőben, hiszen

mint kisfiu látta utóljára, bár arcvonásait akkor alaposan bevészte az emlékezetébe.

Sára asszony nyomban intézkedett a vendégek elhelyezéséről, majd Dávid felvezette őket szobáikba. Valakit még be akar mutatni nekik, akinek épen nem ismeretlen a Frigyes név. Felmentek az első emeletre és az utolsó ajtón boldog mosollyal nyitott be Dávid. Tiszta fehér szobába léptek. A szoba közepén magas széken mosolygós arcu kisfiu gügyögött és a dajkájával játszadozott.

— Ez a csöppség az én Frigyes fiam, — mondta büszke meglepődéssel Dávid.

A kisfiu most felfigyelt Kingscourt tekintélyes szakállára és mindenáron bele akart csimpaszkodni. Ez szörnyen tetszett a vén embergyűlölőnek és játékba bonyolódott a csöppnyi ifjuval, úgy, hogy nem is volt kedve tovább menni a szobájába. Amint a szolgák később mesélték, az öreg úr igen gyakori vendége lett a kis szobának és órák hosszat eljátszogatott a kis Frigyessel. Ezt azonban cudar káromkodások között mindig tagadta, ha szemére vetették, hogy ez sehogyse egyezik konok embergyűlöletével.

A társaság ebédnél újból találkozott. Alig végeztek az étkezéssel, mikor Mirjam felállott és elbúcsuzott. Iskolába kellett sietnie.

— Mirjam tanárnő — magyarázta Dávid. — Franciát és angolt tanít.

Kingscourt elégedetlenkedett.

— Hát szegény leánynak órák adásából kell tengődnie?

Szemrehányás volt ez Dávid felé, amit az nyomban meg is érzett. Mosolyogva felelt.

— Nem szükségből teszi. Van már nekem anyyim, hogy a hugomnak nem kellene nélkülöznie. De a mi társadalmunkban a nőknek is vannak kötelezettségeik, mert

egyenjoguak a férfiakkal. Aktiv és passzív választójoguk van. Velünk dolgoztak társadalmunk kiépítésében és így kiérdemelték a jogaikat is, amelyek azonban kötelezettségekkel is járnak.

— Utközben említette ön, hogy Besyd bey tagja az Új Társaságnak — szólt közbe Frigyes.

— Ön most tán arra gondol — válaszolt Dávid, — hogy mi kényszerítjük az embereket a belépésre. Pedig mi senkit sem kényszerítünk, hogy a társaságnak tagja legyen. Sőt, aki belép, annak sem kell a jogaival élnie és gyakorolnia. Abból, hogy valaki választó, még nem feltétlenül következik, hogy őt magát meg is választják. Így van ez Európában is. Nálunk ezek a jogok senkit se vonnak el az életkereteitől, így a nőket sem a házi munkától. Az én feleségem például nem jár el soha a pártgyűlésekre.

— Ennek persze a kisfiam az oka — jegyezte meg Sára asszony szinte mentegetőzősképen.

Kingscourt rögtön rábólintott:

— Ez érthető is.

— Igen — folytatta Dávid, — a fiu most elvonja a nyilvánosságtól. Pedig azelőtt sokat szerepelt, én is ott ismertem meg, mint politikai ellenfeletem. Most aztán az ellenzékiekieskedésben már csak itthon virtuskodhat — tette hozzá finom maliciával.

Kingscourtnak ez módfelett tetszett.

— Így aztán alaposan le lehet szerelni az ellenfeleket. Később a hivatalok berendezkedésére terelődött a szó.

— Kétféle hivatalnokaink vannak — magyarázta Dávid, — olyanok, akik szaktudásuk révén, fizetéses pozíciókat foglalnak el és vannak olyanok, akik tiszteltbeli hivatalokat töltenek be. A pártembereket nem látjuk szívesen. A tiszteletbeli pozíciókat azoknak adjuk, akik ezeket való-

ban ki is érdemelték. Így például a mi Uj Társaságunknak elnöke egy öreg szemorvos, aki a hivatalát nem is épen nagy készséggel cserélte fel hivatásával.

— Annyira jövedelmezett ez neki? — kérdezte Kingscourt.

— Nem mondhatnám épen, mert jóformán csak szegényeket gyógyított. A praksisát most aztán a lányának adta át, aki maga is kitünő orvosnő. Jelenleg ő a szemklinika vezetője. Tiszteltreméltó nő, aki csak azért nem megy férjhez, hogy egész életét a betegeinek szentelhesse. Egyébként a mi nyilvános filantrópikus intézményeink élén javarészt ilyen hölgyek állanak. Nálunk is megvannak azok az emberbaráti intézmények, mint odaát Európában. Kórházak, szeretetházak, szegényházak, aggok menhelye, szünidei gyermektelepek, óvódák, népkonyhák és más ilyen intézmények. Már elértük azt, hogy mindenkin, aki segélyre szorul és beteg, segíteni is tudunk. Persze segélyre szoruló itt is van elég. A betegeket gyógyítjuk, az egészségeseknek igyekszünk munkát szerezni. Kifejlesztettük a már ismert módszereket, igen jól beváltak foglalkoztató műhelyeink és jól működnek munkaközvetítő hivatalaink is. Itt mindenkinek joga van a munkához és ahhoz, hogy megéljen, de viszont ezért dolgozni tartozik. Heréket a mi társadalmunk nem tűr meg. Olyan embert, aki egészséges és mégis alamizsnát koldul, a legnehezebb munkára kényszerítjük. Ezzel szemben a szegény betegnek csak a jótékonyági hivatalban kell jelentkeznie és máris gondoskodás történik róla.

— De hiszen ez rettentő terhekkel járhat a társadalomra, — jegyezte meg Frigyes.

— Nem egészen így van. A célszerű beosztás mindent olcsóbbá tesz. A századvégi társadalom igen gazdag volt,

csak nem volt meg benne a kellő rendszeresség és semmihez sem lehetett benne hozzájutni. Szociális kísérleteink azért sikerültek, mert a mi társadalmunk kiépülhetett anélkül, hogy a mult hibáit örökölte volna. Bennünket a multhoz csak az köt, ami gyakorlati életünk fejlődését nem gátolja. Megtehettük ezt annál is inkább, mert intézményeink mind újak. Itt semmi sem visel régi terheket, régmúlt idők adóságait nekünk nem kell törleszteni, nem úgy mint a régi államok számadásaiban. Nálunk az egész berendezkedés közpénzen történik, feltéve, hogy a szükségleteket nem fedezi azok az alapítványok és templomi adományozások, amik nálunk, zsidóknál szokásosak. Egyébként itt minden férfi és minden nő köteles két esztendőn közmunkában eltölteni, ezzel szemben minden iskola, sőt az egyetem is tandíjmentes. Hadseregünk nincs.

— Ó, ne mondja! — ironizált Kingscourt.

— Hová gondol, mr. Kingscourt? Palesztina nem a szónak régi értelmében vett alkotmányos állam. A mi társadalmunk csak azoknak a dolgozóknak a közössége, akik a munkájukkal és kulturájukkal akarnak boldogulni. Megelégszünk azzal, ha fiainkat erőben, egészségben felnevelhetjük. Támogatjuk a sportot, céllövő egyesületeket alapítottunk, mint a svájciak, aztán bevezettük az angol versenyjátékokat sportköreinkben. Régente a zsidógyerekek gyöngek és félénkek voltak, nézze most meg, hogy milyen edzettek!

Löwenberg Frigyes elgondolkozott.

— Ahogy önt hallgatjuk, mind világosabb lesz, hogy mindez megtörtént valóság, reálitás és nem utópia. Érték is belőle mindent, csak az átmenetet nem tudom elképzelni, az átmenetet a régi viszonyokból az újakba.

— Majd elmondom önnek azt is és ha elmondom az

én életem történetét is, akkor mindent meg fog érteni. De hagyjuk ezt későbbre, mert önök alaposan fáradtak lehetnek és pihenniök kell. Aztán ha kedvük tartja, színházba mehetünk.

A beszédből azonban csak nem akartak kifogyni. Már a közlekedési kérdéseknél tartottak.

— A vasutaink rendben vannak, — beszélte Dávid. — A kisázsiai vasuthálózatot még a múlt században kezdték építeni. Az európai orient expressznek ma már kifogástalan csatlakozása van Jeruzsálem felé s a palesztinai vonalak mind bekapcsolódnak az egyiptomi és északafrikai forgalomba. Palesztina elsőrendű csomópontja annak a vasuthálózatnak, amely Afrika észak-déli vonalával és a transz-szibériai vasuttal összeköti a föld legtávolabbi pontjait is.

— Az ördög vigye el — csodálkozott egyre Kingscourt.

— Nincs ezen semmi csodálni való, — magyarázta Dávid. — Az orosz-indiai vasut már húsz esztendővel ezelőtt elkészült, kiépítették a bagdadi vonalat is és nem feledkeztek meg a Nilus-Cap vasutról sem. Azon kellene csodálkozni, ha Palesztinát, amely Európa, Ázsia és Afrika találkozásánál fekszik, nem juttatták volna jelentős szerephez e kontinensek vasuti hálózatában.

Kingscourt közbevetette:

— Én nem a meglevőn csodálkozom, hanem azon, hogy mindezt maguk zsidók meg tudták csinálni. Remélem, nem töri be a fejem az őszinteségemért?

Frigyes is megjegyezte:

— Csakugyan magam se hittem volna, hogy ennyi kiteljék tőlünk.

Dávid meggyőződéssel válaszolt.

— Egyedül csak mi zsidók csinálhattuk azt meg, amit itt látnak. A diaszpóra szétszórtságából idehoztuk minden

tapasztalatunkat. Nekünk a megpróbáltatások adtak erkölcsi erőt arra, hogy kitarthassunk céljaink mellett. No de mára elég is volt ebből. Most pihenjenek le, aztán majd szórakozunk egy kissé. És holnap Tibériásban folytatni fogjuk a mai beszélgetést...

NEGYESEDIK FEJEZET

Utazásuk folytatásáról jóformán teljesen megelégedettek és amikor ez Frigyesnek eszébe jutott, úgy gondolta, figyelmeztetnie kell öreg barátját, akit nem igen érdekelt tovább ez a zsidó építőmunka. Nagy meglepetésére aztán Kingscourt azt a kijelentést tette előtte, hogy mindaddig itt marad, ameddig csak ezt a palesztinaiak meg nem elégezik. Mert hát ez módfelett érdekes, amit itt a zsidók csinálnak. És ha már Frigyes ennyi közönnyel nézi tulajdon nemzetének heróikus munkáját, hát ennél már ő is több érdeklődést érez.

Igy történt aztán, hogy amikor a yachtról újabb parancsokért Kingscourthoz küldtek, azt a választ adta, hogy további intézkedésig Haifában maradnak. Holmijaikat mind a Frigyes-lakba szállíttatták, a legénységet pedig ideiglenesen szabadságolták.

Két szomszédos szobában szállásolták el a két elválhatatlan barátot. Kingscourt ingujjra vetkőzve állott az ajtaja előtt és élénk taglejtésekkel magyarázta Frigyesnek mindazt, amit itt tapasztalt. Frigyes elnyúlt a karosszékekben és révedezve nézett ki a terrasz nyitott ajtaján át a tenger felé. Ennél kényelmesebb otthont el sem lehetett képzelni. És micsoda nagyszerű emberek lakják ezt a házat, mennyi-

vel másabbak, mint akiket eddig bárhol is látott. Mennyi tetterő és öntudat van Dávidban és mégis milyen szerény! És a felesége, aki az ifjú anyák mintaképe lehetne! Hát még Mirjam, aki úgy átérti a kötelességét a társadalommal szemben! Akaratlanul is összevetette magában Löffler Ernesztinnel, akit annyira szeretett egykor, hogy elvesztése után már a világ sem jelentett semmit többé a számára. Milyen könnyű most meglátnia a különbséget a két nő között. Vajjon Mirjam is hajlandó lenne-e olyan házasságra, amelyet akkor Ernesztin kötött? Maga is meglepődött ezen a gondolaton. Ó, hiszen Mirjam nem úgy nézi az életet, mint az, aki a Löfflerék környeztében nevelkedett. És most valami mély megbánásfélét érzett multjával szemben, úgy érezte, mintha elhibázta volna az életét, amikor elmenekült előle, ahelyett, hogy bátran és szilárdan szembe nézett volna vele.

— Ki tudja — mondta halk szomorúsággal Kingscourt-nak, — nem hamis irányba kormányoztuk-e hajónkat, amikor az élet értelmét ott a tengereken túl kerestük. Mivel is töltöttük el az időnket két hosszú évtizeden keresztül. Vadásztunk és halásztunk, mint a vadak...

Az öreg sértődötten nézett rá.

— Ne értsen félre — nyugtatta meg Frigyes, — tudja jól, hogy maga nélkül én már elviselhetetlennek érezném az életet. De hát mennyivel hasznosabban is élhettünk volna. Mi valahogy lemaradtunk a világról, mialatt az hatalmas lépésekkel előbbre haladt. És ebben a haladásban nekünk semmi részünk és nem is lehet benne semmi érdemünk.

— Igazán csodálkozom magán. Húsz év alatt ilyen szentimentális gondolatokat tanult tőlem? Mért nem kezdi mindjárt azzal, hogy be akar lépni az Új Társaságba?

— Erre nem gondolhatok, mert nem is ismerem még kellőképen. Annyit azonban már most mondhatok, hogy esőppet sem olyan ellenszenves, mint a régebbi társadalom.

— Hát akkor csak rajta! Lépjen be, ha nem találja ellenszenvesnek. Elvégre én egyedül is tovább hajókázhatok az utolsó óráim felé...

— Kérem, ne legyen mindjárt olyan ingerült — csillapította Frigyes. — Hiszen én egy pillanatig sem akarok tovább itt maradni, mint ön.

— Becsületszavára mondja?

— Becsületszavamra. És nem is lépek be az Uj Társaságba, hacsak...

— Nos, mondja ki már!

— Hacsak ön is nem lép be, — mondta mosolyogva Frigyes.

Kingscourt felkacagott.

— Micsoda bolond gondolatai is vannak magának, Fric. No jót is mutatnék ebben a zsidó társaságban, én, az egykori porosz katonatiszt és német Ritter...

— Talán valamit kifogásol ebben a társaságban?

— Egyelőre semmit. Litvák Dávidot is derék fiunak nézem...

Beszélgetésüket éppen a házigazda zavarta meg, aki az iránt érdeklődött, hogy színházba, vagy hangversenyre akarnak-e inkább menni. És a kezében lévő ujság színházi közleményeire mutatott.

Kingscourt a lapot látva, megkérdezte:

— Még most is annyi hazugságot firkál össze a sajtó, mint azelőtt?

— Mindig csak annyit, amennyit az olvasóközönség megkövetel.

— Ennélfogva a soknál is többet, — morfondírozott Kingscourt.

— Ez a lapok szellemétől és gazdasági helyzetétől is függ. A szövetkezeti alapon álló lapokhoz általában véve nem férközött oda a korrupció és ezért eléggé megbízhatók.

— Miféle lapokról beszél?

— A szövetkezeti lapokról. A mi gazdasági rendszerünk kölcsönösségi alapon áll és így lapjaink is ebben a szellemenben készülnek.

Kingscourt közbevetette:

— Ne siessen olyan nagyon. Milyen az önök gazdasági rendszere?

— A mi gazdasági rendszerünk a kölcsönösségen alapul. Ne gondoljon azonban holmi dogmatikus szabályokra, mert ez igazán a gyakorlati életből nőtt ki. Már az önök idejében is voltak ipari és gazdasági szövetkezetek, csakhogy itt az Új Társaság a szövetkezeteket jelentős hitellel, támogatta és nagyszabású propagandájával népszerűvé tette a tömegek előtt. A szövetkezetek kérdése már a múlt században is ismert formája volt a gazdasági alakulatoknak, de a gyakorlatban igen nehezen tudták hasznosítani. A régi viszonyok minden tekintetben kerékkötői voltak a szövetkezetek fejlődésének. Pedig hát ebben a formában egyenlítődik ki az individualizmus és a kollektívizmus közötti különbség. Az egyén megszerezheti magának a magánvagyon kellemességeit, viszont megakadályozza a nagytőke túlsúlyra jutását.

— Na és hogyan alkalmazzák a szövetkezeti berendezkedést a sajtóban?

— A szövetkezeti lap előfizetője egyuttal tulajdonosa is a lapnak, mert az előfizetési díj a szövetkezeti tagok be-

tétje. A tagok a betétjük erejéig felelősek csupán, de részese-
sednek a lap jövedelméből.

Frigyes aggodalmaskodott.

— Ez nagyon szép, de magával vonja azt, hogy a lap
a tömeghangulat változásainak játékszerévé süllyed.

— Talán igaza van önnek, mert hiszen minden lap
igyekszik kiszolgálni az előfizetőit. Vannak nagy európai
lapok is, amelyek elhallgatnak vagy túloznak egyes esemé-
nyeket, hogy ezzel közönségük kedvében járjanak. Itt
annyival javultak a viszonyok, hogy a szerkesztőség egyszer
évenként beszámolót tart működéséről a szervezett olvasó-
közönség megbízottjai előtt. A delegátusok azután megha-
tározzák, hogy milyen irányban dolgozzon tovább a lap.

— Az rendben volna, — mondta Frigyes, — hogy a
közönséget itt olyan jelentős szerephez juttatják, de kétel-
kedem abban, hogy ez a nép érdekeit szolgálná. A tömeg,
amely oly nehezen emészti meg az új eszméket, nem irányít-
hatja önmagát. Az irányítást csak a tömegből kimagasló
egyéniségek vállalhatják.

— Ezek az egyéniségek így is érvényesülnek — vála-
szolt Dávid, — mert lapvállalataink csak ott lettek szövet-
kezeti kiadóvállalatok, ahol a befektetések nagysága és az
üzemmenet nagyipari jelleget öltött. Vannak magánkézben
lévő lapjaink is. Én magam is ilyen lapot adok ki, mert
szükségem van rá politikai küzdelmeimben. Politikai ellen-
felemnek, Geyer doktornak is van ilyen lapja. Én az ujsá-
gomat csak addig tartom fenn, amíg a politikai harcokban
szükségem lesz rá, Geyer azonban továbbra is meg fogja
tartani, mert ő a lapjából él. Egyébként ne higgyék, hogy
a mi rendszerünk felőrli az egyéniséget. Mi értékeljük az
egyéni fejlődés hasznosságát, és annak létfenntartó bázisát:
a magántulajdont is tiszteletben tartjuk.

— Hála az égnek! — kiáltotta Kingscourt — már azt hittem, nem ismerik az enyém és a tied közti különbséget sem.

— Ha ez így lenne, akkor másképp kellett volna berendezkedünk. Mi igen is nagy súlyt helyezünk az egyéni érvényesülés lehetőségére, mert egyedül ez az a hajtóerő, ami a tehetségeket az alkotó munkára ösztökéli. Látják, én magam is jó módu ember lettem, hajógyáram van, a cégnek egyedüli tulajdonosa én vagyok. A munkásaim létesítettek maguk között egy szövetkezetet, még pedig az én támogatással. A vállalat alapítása idején ez a szövetkezet egyszerű fogyasztási szövetkezet volt, lassan azonban hitel-szövetkezetté fejlődött ki. Ez a takarékpénztár, miután szövetkezeti tagjai baleset, betegség és öregség esetére az Új Társaság keretében már biztosítva vannak, az osztalékokat nem erre a célra fordítja, hanem tovább kamatoztatja arra az időre, amikor vállalatom részvénytársasággá alakul át. Ez akkor következik be, amikor én nyugdíjba megyek és a részvénytársaság tagjai kivétel nélkül mostani munkásaim lesznek. Az én munkásaim egyuttal nékem legjobb barátaim, én magam is támogatom takarékpénztárukat nyereségemnek bizonyos részével. Nálunk nincsen bérharc, azt mondhatnám, hogy jóformán patriarchális viszonyok között élünk.

— Milyen fiatal is még ön — jegyezte meg Kingscourt — és mégis milyen világosan látja a dolgokat.

— Korán megismertem az életet. A legelső bevándorlókkal jöttem ide. No, de mindenről majd már csak Tibériás-ban fogunk bővebben beszélni.

— Miért épen ott? — kérdezte Frigyes.

— Majd megtudja. Persze nem is sejti, milyen ünnepet fogunk ott megülni. Most inkább azt döntsük el, hol töltsük

el az esténket. Mindenesetre hallgassuk meg a telefon-hirmondó jelentéseit az esti programokról.

Kingscourt lekicsinylően rámosolygott.

— Ezzel ugyan nem lep meg bennünket, mert ez a beszélő ujság volt már huszonöt esztendővel ezelőtt a mi óvilágunkban is.

— Eszem ágában sem volt önöknek ezzel valami újat mutatni. Mindössze azt akartam mondani, hogy ez a vállalkozás is szövetkezeti alapon áll. Természetesen Haifa városa is részt kap a jövedelemből.

— Milyen alapon kap részt a város? Joga van ehhez talán?

— A mi városrendészetünk különbözik attól, amit önök ismernek. Itt minden előzetes terv szerint készült el, az utcák alatt alagutak vezetnek és itt kapnak elhelyezést a különböző vezetékek. Nálunk nem kell felbontani az utcaburkolatot, ha egy új vezeték lefektetéséről van szó. Természetesen ez a berendezkedés tetemes költségekbe került és a város ezt térített meg magának azzal, hogy részt kér az alagutakat felhasználó vállalkozások jövedelmeiből. Mindez természetesen a köz javára történik.

— Ez az első dolog, ami nekem különösképen tetszik — állapította meg Kingscourt. — A maguk népe valóban ravasz nép.

— Ezek a bókók nem épen hizelgőek, mr. Kingscourt, de remélem, megjavul a véleménye rólunk, ha tovább tartózkodik a mi országunkban, — mondta Dávid minden harag nélkül.

— Igaza van. Engem meg lehet győzni, hogy vén bolond vagyok, de legalább bizonyítékokat kérek. Most azonban, az ördögét, gyerünk végre abba a színházba.

Ebben aztán mindnyájan meg is egyeztek.

ÖTÖDIK FEJEZET

A hölgyek estélyi ruhában vártak rájuk.

— Az urak nyilván nem olyan látványosságra vágy-nak itt — mondotta Sára asszony, — amilyet Londonban, Bécsben vagy Párisban is megtalálhatnának. Gondolom, most a zsidó szindarabok érdeklik önöket.

— Hát zsidó szindarabok is vannak? — álmélkodott Frigyes.

Kingscourt maliciózusan megjegyezte:

— Hát nem hallotta mindig, hogy a szinművészet egészen elzsidósodott?

Sára asszony letette az ujságot, amelyben a műsort tanulmányozta.

— Az Operában ma este „Sabatai Cevit“ adják. Legjobb lenne odamenni.

Mirjam is ezen a nézetten volt. Sabatai Cevi az utóbbi évek operái között a legkiválóbb. Sietve készülődtek, mert az operáig félórás utjuk volt.

— Fogunk még helyet kapni? — kérdezte Kingscourt.

— Ilyen későn a pénztárnál már nem igen, mert ma a szövetkezeti tagok javarésze elővételi joga alapján valószínűleg már lefoglalta a helyét. Nekem azonban állandó páholyom van a színház fennállása óta.

— Az opera is szövetkezeti alapon áll? — kérdezte Löwenberg Frigyes.

— Biztosan a páholybérlok és a többi helyek bérletesei egyuttal a szövetkezeti tagok — vélte Kingscourt.

— Lám, ön már hogyan kiismeri magát, — nevetett Dávid. — Nálunk valóban semmi sem új, csak felhasználásának módja tűnik annak. Nem kell hát meglepődni semmin sem, amit itt lát, mr. Kingscourt.

Kingscourt és Frigyes aggódva látták, hogy Dávid beszédközben fehér keztyűt húzott. Ugy érezték, hogy nekik is illene ez a hölgyek társaságában, de hát honnan volna ilyen kényes jószáguk a húszesztendei szigetlakás után! Kingscourt meg is kérdezte Dávidtól, hogy a színház felé utközben találnak-e majd valamilyen keztyűsüzletet. Dávid azt válaszolta, hogy sehol sem fognak keztyűsboltot találni.

Kingscourt dühbe gurult.

— Hiszen magán is keztyű van, vagy mi az ördög. Csak nem akarja elhitetni, hogy ezeket is maga gyártotta tulajdon kezével.

Mindenki nevetett ezen a félreértésen. Hamarosan meg is magyarázták Kingscourtnak a dolgot.

— Keztyűs boltok itt valóban nincsenek, mert minden ruházati cikket a nagy áruházakban vásárolnak.

A Frigyes-lak előtt két autó várakozott a társaságra. Az elsőben Sára, Mirjam és Frigyes foglaltak helyet, a másodikban Kingscourt és a fiatal házigazda. Az út csodálatosan kellemes volt ebben az enyhe, hangulatos estében. Lent Haifa villanylámpái nagy fénytengerben olvadtak össze és a kikötőben meg a rakodópartokon az izzólámpák sokezer csillagként tündököltek a sötétségben.

Besyd bey háza előtt kellemes ének ütötte meg Frigyes fülét.

— A bey felesége énekel — világosította fel Mirjam. — Elbájoló, kulturált asszony, egyike legjobb barátnőinknek. Gyakran látogatjuk meg haremlikjében, mert a férje a szí-

goru mohamedán szokások szerint tartja és így neki nem szabad mihozzánk eljönnie.

— De azért Fatma minden megkötöttsége mellett is igen jól érzi magát — vetette közbe Sára asszony. — Igazi boldog házasságot él az urával, gyönyörű gyermekei vannak és higgye el, ez is jelentheti egy asszony számára a teljes boldogságot. Én magam ugyan tagja vagyok az Uj Társaságnak, de igen jól át tudom érezni az ő helyzetét és mondhatom önnek, ha az uram azt kívánná, hogy én is csak családi boldogságunknak éljek, hát minden különösebb lemondás és elégedetlenség nélkül megtenném, akárcsak Fatma.

— Ugy van, — mondta Mirjam és szeretettel megsimogatta sógornője kezét.

Frigyes elgondolkozott:

— Most már teljesen értem! Itt, az önök társadalmában, mindenki a maga felfogása szerint élhet.

— Eltalálta, doktor úr, — bólintott Sára — és az életlehetőségek egyformán nyitva állanak férfi és nő előtt.

Már a város villanyfényes utcáin haladtak az autók. Egy nagy áruház előtt megálltak.

— Akár a Bon Marché! — kiáltott fel Kingscourt.

Dávid nevetett Kingscourt meglepetésén.

— Pedig nálunk csupa ilyen áruházakat fog találni. A kiskereskedelem régi formájában egészen kiveszett.

— Csak nem tették tönkre a szegény kiskereskedőket?

— Nem történt velük semmi rettenetes, mr. Kingscourt, nem is történhetett velük egyáltalában semmi, mert már a keltkezésüket lehetetlenné tettük.

Erre már Frigyes is felfigyelt.

— Betiltották a kiskereskedelmet? Hát így értelmezik itt a kereskedelem szabadságát?

Dávid rögtön magyarázatba fogott.

— Mi senkit sem gátolunk meg abban, hogy azt tegyen, amit csak tenni akar. De a kiskereskedelmet nem tartjuk előnyös gazdasági formának. Ennek a kérdésnek a megoldása is az Új Társaságra hárult és ez annál sürgetőbb volt, mert a zsidó tömegek számottevő hányada ebből a kereseti ágból élt meg eddig. Ön, doktor úr, még emlékezhet rá, hogy az én apám például a kiskereskedelemnek leggyengébb formáját űzte, a házalást és alig tudta megkeresni azzal a mindennapi kenyérre valót.

Már a keztyűosztályba értek, mikor Frigyes megkérdezte:

— Miként rendezték tehát a kiskereskedelem problémáját, ha nem törvényhozás és rendeletek útján?

— Egyszerűen csak ilyen nagy áruházakat kellett létesítenünk. Ezt pedig nem egy ötletes kereskedő kísérlete teremtette meg, hanem a kényszerűség. Nem lehetett kitérni a fejlődés elől. A nagy termelés következtében kiszélesített piacokra volt szükség. A kiskereskedelem nem is tudta volna fenntartani magát ebben az iramban és teljesen eltörpült a hatalmas áruházak mellett. A régi időknek ezek a csökevényei nálunk meg sem jelentek és mi kezdettől fogva a modern élet követelményei szerint rendezhettük be kereskedelmi életünket. Ma már senki sem vállalkoznék arra, hogy házról-házra járjon portékájával, mikor jól tudja, hogy a nagyáruházak sokszorosan megelőzik árjegyzékeik szétküldésével és mintaküldeményeikkel. A bevándorolt kiskereskedők itt tehát egész más foglalkozási ágakban kerestek elhelyezkedést, vagy pedig a nagyáruházak kereteiben. Európában persze, mindez nehezebben ment volna, mert ott kimélni kellett a szerzett jogokat. Nálunk

azonban nincsenek régebben szerzett jogok, az élet nálunk most kezdődött.

A hölgyek türelmetlenkedni kezdtek a hosszúra nyúlt beszélgetés alatt. Attól tartottak már, hogy lekésnek az előadásról. De Kingscourt nem nagyon sietett és mialatt hatalmas kezére az elárusító lány felerőszakolta az új keztyűt, tovább kérdezősködött.

— Valamit nem értek, kedves uram, — mondta Dávidnak. — Azt gondolom, hogy kezdetben nem volt akkora a forgalom, mint most. Mit kezdtek hát akkor ilyen hatalmas áruházakkal?

— Nemrég kezdtük mi ekkora áruházakkal. Lassan fejlődünk idáig. A bevándorlás megindulásakor itt még semmiféle termelés nem volt. Minden szükségleti cikket külföldről kellett behozni. A külföldi áruházak tehát itt egyszerű barakképületekben lerakatokat létesítettek. Idővel, a bevándorlás folytonossága és a megtelepedés állandósulása következtében a szükséglet egyre nagyobb lett, az igények is megnövekedtek, meg is finomodtak, úgy, hogy a régi barakképületek helyébe lassanként nagy kőépületek kerültek. Az Új Társaság támogatta ezeket az áruházakat, aminek az lett a következménye, hogy áruikat olcsón vehették piacra és ez a veszedelmes konkurrencia a kisembereket visszatartotta a kilátástalan jövőjű kiskereskedelem-től. Nem akarunk népünkől továbbra is kalmárnépet nevelni.

— Szóval a nagy áruházak keretein kívül nincsenek kereskedők? — kérdezte Frigyes.

— Vannak, mert mondom, a kereskedelmet mi nem szorítottuk meg semmiféle korlátozásokkal. Itt nincs szociális elnyomás. Nem érdektelen, hogy a magánkézből lévő kereskedelem csak a legértékesebb és a legértéktelenebb

cikkekkal kereskedik. Ékszerekkel és ócskaságokkal. De ezek a kereskedők nem csupán zsidók, sok közöttük az örmény, a görög és a perzsa, akik bizony lefőzik zsidó társait. A zsidó kereskedők különben majdnem valamennyien az Új Társaság tagjai.

— Hát vannak olyan zsidók is, akik nem léptek be az Új Társaságba?

— Igen, ilyenek is vannak... Na de már csakugyan mennünk kellene. S megkérdezte az elárusítónőtől:

— Mibe kerül ez a két pár keztyű?

— Hat sékel.

— Hát ez meg micsoda — ámuldozott Kingscourt. Dávid mosolygott.

— A mi pénzegységünk. Ujra feltámasztottuk az ó-héber pénzünket. Minthogy ilyen pénzük önöknek nincsen, engedelmeikkel kifizetem a számlájukat.

Egy arannyal fizetett, amiből néhány ezüstöt kapott vissza. Aztán kifelé indultak.

Kingscourt belekarolt Dávidba és a maga sajátságos nyers modorában kötődni kezdett vele.

— A jó pizt azért csak megtartotta a maguk társasága. Hát bizony, ennek csak az ellenkezőjén lehetne csudálkozni.

Dávid már megbarátkozott az öreg különös modorával és ugyanilyen tónusban felelt neki.

— Bizony, mr. Kingscourt, a pizről mi csak nem tudunk leszokni. Elsősorban azért, mert cudarul pénzsóvár zsidók vagyunk. Másodszor, mert a piz a legtöbbet ér a világon. És hogyha nem volna, tenni kéne valamit azért, hogy legyen.

— Fiatalember, maga a lelkemből beszél. Ezt mondogattam én mindig: A piz jó és szép dolog. És csak az emberek rontották el...

HATODIK FEJEZET

A nyitány ép véget ért, amikor a páholyba léptek. Frigyes és Kingscourt elégedetten tekintgettek széjjel, tetszett nekik a zsidó Operaház.

A mellettük lévő páholyban két felcícomázott és éksze-
rekkel teletűzdelt hölgy ült, egy fiatal és egy idősebb, kö-
zöttük pedig egy élteőbb úr, aki feltűnő barátsággal kö-
szönt át hozzájuk. De Frigyes figyelmét nem kerülte el,
hogy Litvákék igen hideg udvariassággal fogadták. Ugy
tűnt fel neki, mintha ő maga is ismerné valahonnan ezeket
az embereket.

Meg is kérdezte Dávidot, aki kelletlenül felelt.

— Ez Laschner úr, a feleségével és leányával.

— Laschner! Csak nem a gazdag tőzsdés Bécsből?! —

S most már maga is felismerte és hirtelen megelevenedett
előtte annak az estélynek emléke, amikor Löffler Ernesztin
eljegyzését tartották. Fájó és egyben kómikus volt ez az
emlékezés. Ki is szaladt a száján.

— Nem gondoltam volna, hogy itt fogok velük
találkozni.

— Ezek is kijöttek utánunk, akkor, amikor már tető
alá került a házunk, — mondotta Dávid. — Itt is megta-
lálhatják ugyanúgy a kényelmet, mint az európai nagyvá-
rosokban. De nagyobb megbecsülést Laschner úr itt se vár-
jon, mint odaát. Mi a pénzt nem emeltük népünk bálvá-

nyává. Különben pedig ez az ember nem is igyekezett becsületesebb életkörülményeket teremteni a maga számára. Az Új Társaságba nem lépett be. Nem vállalt semmi kötelezettséget a mi nemzeti építőmunkánkban, nem akart részese lenni a mi emberi közösségünknek. Így idegen marad mindig közöttünk. Olyan független is lesz, mint minden idegen, csak épen nem jár ki neki a mi tiszteletünk. Ezzel tisztában kell lenniök.

Kingscourt egyetértett Dáviddal és megvetéssel mustálgatta a szomszéd páholy vendégeit.

Megkezdődött az első felvonás. Kingscourt felvilágosítást kért az opera hőséről, aki, mint próféta járt hivei között a szmirnai piacon.

— Ez Sabbatai Cevi, a hirhedt álmessiás, aki a tizenhetedik század elején tűnt fel Törökországban. A keleti zsidók között hatalmas mozgabmat indított, végül azonban ő maga is elpártolt a zsidóságtól, — magyarázta Mirjam nagy hozzáértéssel.

Felvonás végén, szünet közben ismét az álmessiásra terelődött a szó.

— Érdekes — jegyezte meg Frigyes, — hogy az ilyen kalandorok minden időben szerephez juthattak.

— Ennek igen komoly oka volt, — szólt Dávid. — Ők a zsidó nép örök hitének adtak hangot és ezért a néplélek legzengőbb húrjait pengették meg. Ezredéveken át messiásvárók voltunk és amikor az álmessiás megjelent, úgy érezték apáink, hogy legforróbb vágyuk teljesedett be. Képzélek el, milyen tudatlanságban élhetett a nép, ha ilyen kalandorok befolyása alá kerülhetett. Csak a tizenkilencedik század vége hozta meg népünknek az öntudatra ébredést, amikor a többi civilizált nemzet már régen öntudatra ébredt. Ilyen későn ismerte csak fel a zsidóság, hogy sorsának javu-

lását nem csodatettektől, de saját erejétől kell várnia. Végül a jámborok is belátták ezt és megértették, hogy ebben a felfogásban nincsen semmi, ami az isteneszmével és vallásunkkal ellentétben lenne.

— Ez aztán beszéd! — mormogta Kingscourt.

Kopogtattak a páholy ajtaján. Őszülő szakállal férfi lépett be frakkban, akit Frigyes már a kikötőbe való megérkezésekor látott, de csak most ismert meg, Schiffmann úr volt, a Birkenreis kávéházból.

— Bocsásson meg Litvák úr, — mentegetőzött, — a páholyában egy régi ismerősömet pillantottam meg. Nos doktor úr, hát ön emlékszik-e még rám?

— Hogyne emlékeznék, Schiffmann úr.

— Nagyon meglepődtem, amikor megláttam, hiszen önnek valamikor már a halálhíre is elterjedt.

— Amint látja, élek. De hogyan ismert rám?

— Egy hölgy volt a segítségemre, akit valamikor ön is nagyon jól ismert. Találja el, kiesoda? — Schiffmann jelentősen hunyorgott.

Frigyes hirtelen megsejtette, hogy kire célozhat.

— No, gondolkozzék csak, doktor úr, ki lehet. Hát így megfeledezett régi barátairól és barátnőiről?

— Nekem már régen csak egyetlen barátom van, — válaszolt Frigyes kitérően.

— Hát igazán nem emlékszik Ernesztinre? — firtatta tovább Schiffmann.

— Talán Löffler kisasszonyt gondolja?

— Mondjuk Weinbergerné önagyságát. Hiszen tudja, hogy férjhez ment, ön is ott volt az eljegyzésén. Ha jól emlékszem, ép az eljegyzés után tűnt el. Akkor láttam utoljára.

— Igen, így volt ... És a kisasszony ... pardon önasszonya ugyancsak itt él Palesztinában?

— Igen. Most lent ül mellettem a földszinten. Majd megmutatom. — Aztán Frigyes füléhez hajolt és halkán odasúgta. — Nem valami jól megy a dolga, szegénynek. Weinberger még Brünnben csődbe került, azután Bécsben vigéckedett s végül idejött szerencsét próbálni, de itt is csak olyan élehetetlen maradt. Ha nem állnék mellettük, nem is tudom, mihez kezdenének. Az asszony pedig igen nagy igényekkel indult neki az életnek. Pedig ha nem küldözgetek neki színházjegyeket, hát most otthon ülhetne és uborkát savanyítana. Látja, alaposan megváltoztak az idők.

Frigyes már megelégedte ezt a sok fecsegést és közbevágott.

— Szeretném, ha láthatnám Ernesztin asszonyt. Hol ül?

— Ott, az utolsóelőtti sorban. Az ott mellette a leánya. Most én is lemegyek. A viszontlátásra, doktor úr. Ha akar velem beszélni, hívjon fel telefonon.

Ezzel már ki is siklott a páholy ajtaján.

— Ez az ember sehogyse tetszik nekem, — jegyezte meg Kingscourt, mire Frigyes csak a vállát vonogatta.

Ismét felment a függöny és az elsötétített nézőtérén Frigyes Ernesztint kereste. És mintha megtalálta volna. Ott ült, fiatalon, üdén, ahogyan húsz esztendővel ezelőtt látta és mintha ez a hosszú idő semmi nyomot nem hagyott volna rajta. Elámult ezen a látomáson. De hirtelen feleszmélt. Az a fiatal hölgy Ernesztin leánya, aki egyedül őrzi már anyjának egykor viruló vonásait. Weinbergerné bizony már elhervadt és megkövéredett. Ott ült most a leánya mellett és felmosolygott Frigyeshez, aki meghajtotta magát és úgy üdvözölte.

Ebben a pillanatban utolsó szikrája is kihunyott annak

a lángolásnak, amely egykor Ernesztin iránt benne lobogott. Fájdalmának utolsó érzése is kirezgött belőle. Ezért az asszonyért nem volt érdemes fiatalságának magános éveiben annyit bánkódni. Megütötte a hervadó élet fanyar illata s ez a felismerés megdöbbsentette, de valahogy kárpótolta minden fájdalmáért.

Révedezéséből csengő, kellemes hang riasztotta fel. Mirjam érdeklődött:

— Nos, hogyan tetszett?

— Hála istennek, csakogy vége, — sóhajtott szórakozottan.

— Hát olyan rossznak találta a második felvonást?

Frigyes zavartan válaszolt.

— Bocsásson meg, én nem a második felvonásra gondoltam, Mirjam kisasszony. Más valamin járt az eszem, aminek ugyancsak most lett vége.

Mirjam nem értette, de nem kérdezősködött tovább.

Ismét egy idegen úr lépett a páholyba. Werkin doktor volt, az elnöki osztály titkára. Barna szakállt viselt és élénk pillantása fürkészve járt-kelt a szemüvege mögött. Átadta az elnök üdvözlését és a nevében meghívta Kingscourt-t és Löwenberget a páholyába.

Kingscourt különösnek találta a meghívást.

— Hát honnan ismer bennünket? És egyáltalán milyen elnökről van szó?

— Az Új Társaság elnöke kéreti magához önöket. Ott ül az első páholyban, az a fehér szakállas öreg úr.

Odanéztek.

— Az ördögét, ezt az arcot én ismerem — kiáltott fel Kingscourt és emlékei között kutatni kezdett.

Frigyes már emlékezett is.

— A szemorvos, akivel Jeruzsálemben találkoztunk.

— Dr. Eichenstamm — tette hozzá Dávid. — Ő a mi megválasztott elnökünk.

— És ő felismert bennünket húsz esztendő után? — csodálkozott Kingscourt.

— A leánya ismerte meg önöket és ő figyelmeztette aztán az elnök urat, — mondta a titkár.

— Én is önökkel mehetek? — kérdezte Dávid a titkártól.

— Természetesen, Litvák úr. Az elnök úr úgyis szeretne egyről-másról érdeklődni önnél.

Az elnöki páholy kis társalgójában várt rájuk az elnök botjára támaszkodva.

— Milyen váratlan viszontlátás, — örvendezett és kezet nyújtott az érkezőknek.

— Az ördögét, — köszöntötte Kingscourt a maga módján, — én magam se reméltem volna.

— Foglajanak helyet, uraim — kínálta székekkel őket az elnök, — magam már nem igen bírom az állást. Egyébként a mi népünk helyzete azóta nagyot változott, hogy utoljára találkoztunk.

Ekkor a mellette álló feketeruhás hölgyre mutatott.

— Leányom, — Sasa doktor ismerte fel önöket és eszembe idézte azt a napot, amikor a Siralmak Falánál találkoztunk. Hej, sok idő mult el azóta! És bizony, a hajdani fal...

— Mi történt azzal? Talán már a régi időknek ez az utolsó emléke is eltűnt?

Az elnök nem felelt egyenesen.

— Ugy látom, ön még nem volt mostanában Jeruzsálemben.

Dávid szólalt meg most.

— Nem volt hozzá idejük, hiszen csak most érkeztek meg Palesztinába.

Az elnök barátságosan Dávidhoz fordult.

— Örülök, hogy látom, kedves Litvák. Egyébként mindig szívesen látom önt, de most különösen. Csak egy tapodtat se engedjen a küzdelemben. Önnek van igaza és nem Geyernek. Az én utolsó szavam is az lesz népemhez: Érezze magát otthon nálunk az idegen is. És önt Litvák, segítse meg továbbra is az Isten... Önök, — fordult Frigyesék felé, — még nem igen ismerhetik a mi földünket. De a mi legjobbaink egyikét már ismerik. Litvák Dávidra én magam vagyok a legbüszkébb, olyan kimagasló érdemei vannak.

Dávid feszélyezetten hallgatta ezt a dicséretet. Az elnök észrevette.

— Ne zavarja önt, hogy mindezt ön előtt mondom. Öreg ember vagyok már ahhoz, hogy szavaim hízélgésnek tűnhessenek fel.

Beszélgetés közben szó került arra is, hogy mivel töltötték el Kingscourték azt a húsz esztendő, amióta utoljára találkoztak Jeruzsálemben. Mikor Sasa doktor meghalott, hogy ez idő alatt a kulturvilágon kívül éltek, nem állhatta meg kérdés nélkül:

— Nem sajnálják elvesztegetett idejüket? Mennyit alkothattak volna ez idő alatt és mennyi jót cselekedhettek volna az emberiség érdekében!

— Mi semmit sem sajnálunk, doktorkisasszony — válaszolt Kingscourt, — mert mi megrögzött embergyűlölők vagyunk, akik senkivel se akarunk jót tenni, legfeljebb csak önmagunkkal. Ugy-e, Fric?

— Ön minden bizonnyal tréfál, — hitetlenkedett

Sasa. — Hiszen nincs felemelőbb érzés az életben, mint jót és hasznosat cselekedni.

Dávid közbevágott:

— Sasa doktor a saját tapasztalataira építette fel életszemléletét. Ő ismeri ezt a felemelő érzést, mert folyton az emberiség javán munkálkodik. Ő vezeti a kulturvilág egyik legnagyobb szemklinikáját és ha meg fogja engedni nekünk, én majd elvezetem oda önöket, amint Jeruzsálembe érkezünk. Hihetetlenül sok embernek mentették meg már ott a szemevilágát. Pedig ez felbecsülhetetlen jótétemény a Kelet népeire, ahol annyira elterjedtek a szembetegségek. Ázsia és Afrika ideönti a betegeit és a mi gyógyintézeteink segítsége minden propagandánál és ipari fellendülésnél több barátot szerzett nekünk.

Sasa doktor szerényen elhárítani igyekezett a dicséreteket.

— Litvák úr túlnagy jelentőséget tulajdonít az én működésemmek. Holott én semmi újat nem teremtettem, hanem minden haladásunkat, a mi nagytudásu bakterológusunknak, Steinek doktornak köszönhetjük. Önöknek legelsősorban Steinek intézetével kell megismerkedniök.

— Van már valami kész utítervük talán? — érdeklődött most az elnök.

— Először is Tibériásba viszem el a vendégeimet a szülőimhez. Holnap utazunk.

— Ott fogják ugy-e eltölteni a Peszach-ünnepeket? Üdvözlöm a kedves szülőit, Litvák úr. És ha Jeruzsálembe jönnek, az urakkal együtt feltétlenül látogasson meg.

Kezét nyujtotta a búcsuzás után visszavonult a páholyába, mert már megkezdődött a harmadik felvonás.

— Pompás ember az elnök — lelkesedett Kingscourt,

— csak sajnos már nagyon öreg és törődött. Miért épen ő reá esett a választásuk?

— Erre röviden felelhetek mr. Kingscourt. Azért választottuk meg őt, mert ő nem akarta, hogy megválasszuk.

— Az ördögét, ez alapos indokolás.

— Lehet. De mi követjük bölcseink tanítását, hogy csak azt részesítjük megtisztelésben, aki ezt nem várja el tőlünk.

III. RÉSZ

A VIRÁGZÓ ORSZÁG

ELSŐ FEJEZET

Gyönyörű tavaszi reggelen indult a társaság útnak a Frigyes-lakból Tibériás felé. A nagy túra-autó a villa előtt várt rájuk és Kingscourt nagy meglepődéssel szemlélgette.

— Az ördögbe, — kiáltotta, — hiszen ez valóságos Noé-bárája! Elférne benne hat ló, vagy negyven ember.

— Pedig mindössze tizenegyen utazunk rajta, — felelt Dávid.

— Én csak kilencet számoltam össze, — mondta Kingscourt, — hacsak maga a kisleány nem számítja három személynek.

— Menetközben még két barátunkat fogjuk felvenni, — világosította fel Sára asszony, — Besyd beyt és Steinek építész.

A szolgák elhelyezték a podgyászokat, a soffőr is már a kormánykerék mellett ült, amikor Kingscourt odatülekedett a kis Frici mellé azzal az ürüggyel, hogy ott inkább védve lesz a szélfogó üveglap mögött. A kis Frici pedig alighogy ott érezte magát a szakállas bácsi karjaiban, tudni sem akart többé a dajkájáról, aki hiába is igyekezett őt visszaédesgetni magához.

A gépkocsi lefelé siklott a Karmel-lejtőn. Besyd bey utrakészen várt rájuk a kapuja előtt és szívélyesen üdvözölte az érkező társaságot. Aztán maga is beszállott a kocsiba.

Az egyik emeleti ablak rácsozata mögül egy finom női kéz fehér zsebkendővel integetett feléjük.

Sára asszony felkiáltott az ablakba:

— Isten veled, Fatma, légy nyugodt, az uradat épségen hozzuk vissza.

Mirjam is odakiáltott:

— Csókoltatom a gyerekeket.

A szép fehér kéz még sokáig integetett utánuk, mikor már messzetűntek a Karmel szerpentin útjain.

Frigyes odahajolt Mirjamhoz.

— Sajnálom szegény asszonyt, hogy így egyedül marad odahaza.

— Ó, Fatma nagyon vidám asszony és csak örül annak, ha az ura jól szórakozik. Különben Besyd bey velünk sem jönne, ha azt gondolná, hogy ezzel megszomorítaná a feleségét. Nagyon kedves emberek.

— Bámulom ezt az asszonyt — jegyezte meg Frigyes, — hogy ilyen szép tavaszi napon otthon tud maradni.

— Csak nálunk ilyen csodás a tavaszi reggel, — áradozott Sára asszony. — Szebb itt az élet mint bárhol a világon.

Frigyest is meglegedett boldog érzés hatotta át, maga sem tudta miért. Fiatalnak és frissnek érezte magát és jókedvét is szabadjára engedte.

— Hát az iskolával hogy állunk? — ingerkedett Mirjammal. — Ma mintha szögbe akasztotta volna a kötelességét.

Mirjam jóízűen felkacagott.

— Semmit, de semmit sem tud a zsidóságról. Vegye tudomásul, hogy ma kezdjük meg a pészachi vakációnkat. Nem tudja, miért megyünk Tibériásba? Ott akarjuk eltölteni az ünnepeket? Nem mondotta Dávid?

— Említette néhányszor, hogy Tibériásban majd többet fogok megtudni a zsidók vándorlásáról. Valószínűleg ezt kellett volna értenem belőle. Egyébként az egyiptomi kivonulástól gyermekkoromban már az iskolában tanultam.

— Én azt hiszem, ő másra gondolt, — mondta Mirjam csöndes elfogódottsággal.

Az autó már a Karmel-ut alsó hajlásán futott, de nem kanyarodott el a város felé, hanem épen ellenkező irányban haladt tovább. Keresztül vágtak a külvároson, amelyet a Kisón-patak szelt ketté és itt a fákkal szegélyezett vízpart mentén megálltak egy impozáns villaépület előtt. Életvidám férfi várt itt rájuk, akinek őszülő szakálla pedig már magasabb korra vallott. Csiptető mögül vette szemügyre az érkezőket.

— No, csak hogy megjöttek már! Jó félórája várok magukra öreg lábaimon. Többet se leszek ilyen pontos.

Dávid válasz helyett az óráját tartotta az öreg úr szemüvege elé.

— Ez semmit sem bizonyít, — kiáltotta Steinek, — legfeljebb csak azt jelenti, hogy az ön órája nem jól jár. Különben sem bízom az órákban... Vegye csak, itt vannak a tervrajzaim, de vigyázzon rájuk. Össze ne gyűrje. Na, jól van, mehetünk.

A kartontekercseket átadta Dávidnak és a beynek, aztán nehézkesen maga is felkapaszkodott. De alighogy elindult a kocsi, máris kiáltozni kezdett.

— Megállj! Vissza! Otthon felejtettem a kézitáskámat. Vissza kellett hát fordulni. Mikor a táskát előkerítették,

egészen megkönnyebbült, szinte jókedvű lett és jóformán túlkiabálta még Kingscourtot is, aki hirtelen az ajkára tette a mutatóujját és csöndet intett.

— Steinek úr — mondta suttogva, — ön túlhangosan beszél és még felébreszti a kis Fricit.

És óvatosan átnyujtotta a kis fiut dajkájának.

— Mr. Kingscourt, én azt hiszem én ép olyan halkán beszéltem, mint ön, — mondta indignálódva az öreg építész.

Váltakozó képek tárultak eléjük. Az úton motoros kérekpárok és automobilmek száguldottak el mellettük. Néha arab lovasok kerültek szembe velük. Az út mentén virágoskertes kis házak fehérlettek, távolabb pedig jól művelt szántóföldek terültek el. Kingscourt azt is észrevette, hogy az út mentén elhúzódó villamos vezeték minden házba be volt vezetve.

— Hogyan, hát itt minden házban telefon van? — kérdezte. — Hát miféle emberek laknak itt?

Besyd bey adta meg a magyarázatot.

— Itt javarészt kézművesek laknak. Főleg cipészek. Ez villamos vezeték, ezen kapják az áramot kis gépeikhez.

— És hol van az áramfejlesztő-telep?

— Villanyműveink a Libánon és a Hermon hegyipatakjainak energiáit használják fel.

Most Dávid vette át a szót.

— Az itteni iparosok egyuttal földművelők is és szövetkezeti alapon szervezkedtek. A szövetkezetük értékesíti ipartermékeiket a piacon. A nagyvárosok közelében, mint például itt is, az ipar felülmulja a mezőgazdasági termelést, mert itt alig termelnek többet, mint amennyire magának a falunak szüksége van. A vásárcsarnokokba legfeljebb ha gyümölcs és főzelék kerül be innen. A tengerpart mentén, ahol a klíma megegyezik a Riviera klímájával, dinnyét és

déligyümölcsöt termelnek és igen nagy export fejlődött ott ki a világ minden tája felé. Más vidékeken viszont túlnyomóak az agrár területek és csak háziipart űz a lakosság. Ilyen falvakat sokfelé találhatunk, szétszórva az ország különböző részein, mint például a Jesreel síkján. De nehogy valami hitvány és moeskos falueskára gondoljanak, mert a mi községeink a civilizált falvak típusai lehetnek.

Kisón hidján futott most át az autó, aztán narancs és citromfák közt vitt az út. A zöld lombok közül ezernyi erő gyümölcs kandikált ki. Festői kép volt.

— Hisz ez valóságos Itália — lelkesedett Kingscourt.

— Mindennek a kultura az alapja, — mondta Steinek — és mi, zsidók, ide kulturát hoztunk.

— Bocsásson meg, kérem, — szólt közbe Besyd bey, — de ha ön a narancsfát is kulturának minősíti, akkor itt kultura már régen van, mert az én atyám is nagyban termelte a narancsokat.

Aztán Kingscourtnak magyarázta tovább.

— Ezt én azért tudom jobban, mint Steinek, mert az a narancsültetvény, ami azelőtt az atyámé volt, most az enyém. — És itt széles mozdulattal az előttük elterülő hatalmas narancserdőre mutatott.

Lenyűgöző látvány volt ez a nagy gonddal megművelt ültetvény pompás zöld fáival, amelyeknek dús koronái között kivirítottak a csábitóan szép gyümölcsök.

Steinek vitatkozni akart.

— Nem tagadom, önöknek valóban voltak termőföldjeik, de azokat értékesen kihasználni csak most tanulták meg.

Besyd bey beleegyezőleg intett.

— Ebben igaza van. A mi jövedelmeink azóta valóban megnövekedtek. Narancsforgalmunk jóformán megtizszere-

zódott, mióta megfelelő szállítási eszközök állanak a rendelkezésünkre. És ezt valóban a zsidók bevándorlása idézte elő.

— Feleljen egy kérdésemre, Besyd bey, — szól Kingscourt. — Remélem, nem fognak a kérdésemért haragudni, hiszen önök felvilágosodott emberek. Ártott-e Palesztina régi lakóinak a zsidó bevándorlás? Nem szorította-e ki őket? Mert azzal, hogy egyeseknek a zsidó település hasznót jelentett, még nem biztos, hogy ezzel a tömegek helyzete nem rosszabbodott-e?

— Különös dolgokat kérdez, hiszen mindnyájunk számára csak hasznos volt ez a bevándorlás. Elsősorban is azoknak, akiknek földjeik voltak, mert birtokaikon hatalmas áron adtak túl. Akik nagyobb árakra spekuláltak, azok megtartották továbbra is. Én eladtam a földjeimet az Új Társaságnak, mert ez előnyösebb megoldás volt a számomra.

— De hiszen ön az előbb azt mondta, hogy ezek az ültetvények az ön ültetvényei.

— Igy is van. Mert miután az Új Társaság megvásárolta tőlem, én bérbe vettem.

— Akkor mire volt jó ez a tranzakció?

— Előnyösebb volt. Különben is én beléptem az Új Társaságnak, mert ez előnyösebb megoldás volt a számomra. szabályzatoknak. Ezek szerint a tagoknak nincsen magántulajdonban lévő földbirtoka.

— Eszerint a Frigyes-lak sem az öné, Litvák úr?

— A telek nem az enyém. Én mindössze bérlöm a legközelebbi jövőig, jubileumig, ugyanúgy, mint Besyd bey ezeket a kerteket.

— Magyarázza meg, kérem nekem, mi az a jubileum, mert látom, sok dolog nem jutott tudomásomra ott a szigetemen.

— Nehogy azt higgye, — mondta Dávid, — hogy a

jubileum valami újfajta intézmény! Még Mózes létesítette úgy, hogy minden hétszer hét esztendő után, tehát az ötvenedik esztendőben minden eladott birtok visszaszállt minden ellenszolgáltatás nélkül régi gazdájára. Mi ezt annyiban változtattuk meg, hogy a földbirtok visszakerül az Új Társasághoz. Mózeset szociális szempontok vezették ennek a földreformnak az intézményesítésénél, természetesen minket is ezek a szempontok vezetnek. Ezentúl az ingatlanok értékének emelkedése a közösség vagyonát szaporítja és nem a magánvagyonokat növeszti meg.

Steinek be sem várta Kingscourt válaszát és közbevágott:

— Persze, ön minderre azt fogja mondani, hogy ilyen viszonyok közt senki se akar majd a telkekre építeni, hiszen ezek a befektetések nem maradnak a tulajdonában.

— Már hogy gondol ilyet — tiltakozott Kingscourt. — Ismerem például a londoni szokásokat, amelyek szerint ott kilencvenkilenc évre bérbe vett telekre építik a házakat. Hát az nem ugyanez? Én azonban másra volnék kíváncsi. Mi van azokkal a nincstelen arabokkal, akiknek nem volt földbirtokuk.

— Kérdésével mindjárt meg is felelt magának mr. Kingscourt. Akiknek nem volt semmijük, azok nem is veszthettek semmit, legfeljebb csak nyerhettek. És valóban nyertek is. Eddig a munkanélküliség nyomorgatta őket, most a nagy bevándorlás következtében vállalatok és ipartelek létesültek és így az ő számukra is munkalehetőségek nyíltak meg. Így aztán megjavultak az ő megélhetési viszonyaik is. Nem volt szánalmasabb látvány a világon, mint egy nyomoruságos arab falu a tizenkilencedik század végén. Hitvány vályogviskókban laktak az arabok, aminőkbe mi még állatokat se terelnénk be. A gyerekek meztelenül, mocs-

kosan és éhesen heverésztek az utak porában és állatok módjára nőttek fel. És nézze meg, ma mit lát! A jótékony intézetek az arabok között is elvégezték szociális feladataikat, tekintet nélkül arra, hogy az arabok tagjai voltak-e az Uj Társaságnak vagy sem. A mocsarakat már mindenütt lecsapolták, csatornák hálózák be a földeket. A munkától elszokott arab tömegeket először a sivár területek befásításánál használták fel. Látja, ez a vidék gyermekkoromban még csupa ingovány volt. Az Uj Társaság olesón jutott az ilyen földekhez, mert eddig senki se tudta hasznát venni. Ma már a legjobb termőföld ez a vidék és most ahhoz a közeli arab faluhoz tartozik, ott túl a dombokon. Ott, ahol az a kis mecset látszik. Látja, ennek a falunak a zsidó bevándorlás csak a hasznára vált. Emberséges körülmények között élnek a lakói, a gyerekek iskolába járnak és mindenki szabadon gyakorolhatja a vallását.

— Maguk mohamedánok érdekes emberek. De nem tekintik a zsidókat jött-ment betolakodóknak?

— Maguk keresztények, — mosolygott Besyd bey, — talán rablóknak tekintik azokat, akik semmit el nem vesznek, legfeljebb csak adnak? A zsidóknak csak gazdagságot köszönhet ez az ország, mi okunk volna hát haragudni rájuk? Ők testvérként bánnak velünk, ezért igazán nem jár ellenségeskedés. Az én fajtámbeliek közül senki se olyan jó barátom nekem, mint Litvák Dávid. Nem tudna tőlem soha olyat kérni, amit megtagadnék tőle. És én is biztosan tudom, hogy minden körülmények között számíthatok rá. Ha ő más imahelyen is imádkozik, mint én, azért mi csak egy istent imádunk, mert egy isten van a világ fölött. A mi templomaink egymás mellett vannak és amikor imáink onnan az ég felé törnek, fenn a magasban egyesülnek és így összeolvadt áhitatban járulnak az isten elé.

— Szép, szép — mondta — ezt szeretem hallani. De hát önnél ez magától értetődő is, hiszen Európában tanult. Nem tudom azonban, hogy az átlagos kulturájú városi polgárok, vagy a műveletlen falusiak is így gondolkoznak-e, mint ön?

— Higyje el, mr. Kingscourt, ebben a kérdésben mindenki egy nézetet vall. Ne haragudjon, de a vallási türelmességet én magam sem nyugaton tanultam. Mi mohamedánok mindig nagyobb békességben éltünk a zsidókkal, mint a keresztények. Még a zsidó gyarmatosítások legelső idejében szokássá vált, hogy ha két arab szembekerült egymással, mindig egy zsidót kértek fel bírának, vagy pedig valamelyik zsidó telep előljáróját kérték fel igazságtevésre. És bizonyos, hogy amíg Geyer irányzata nem győzedelmeskedik, addig ezt a békét nem is veszélyeztetni semmi sem.

Mondják már meg, mit akar az a Geyer? Mióta itt vagyok, már annyiszor hallottam a nevét.

Steinek arca a haragtól egészen kipirult, ahogy megvető hangon kiáltozta:

— A Geyer? Az egy istentagadó, népcsaló pap, aki a nemzetiségi és vallási türelmetlenséget hirdeti. Én békés ember vagyok, de ha egy ilyen alávaló békebontót látok, ölni tudnék.

— Ilyenek önöknél a békés patrióták, mint ön? — nevetett Kingscourt. — Elképzelem akkor, milyenek lehetnek a harcias temperamentumok...

— Ezek mindenesetre csöndesebben viselkednek, — mondta finom miliciával Dávid.

Az autó már túljutott a síkságon és most lankás vidéken futott. A lankákon és dombokon minden talpalatnyi helyet megművelt a sok dolgozós kéz. Mindenütt a lelkiismeretes munka nyoma. A hegyoldalakon szőlőlugasok és

fügefák mindenfelé. A kiugró terrasszok mintha csak Salamon király idejét idéznék vissza gránátalmafaikkal. Másfelé faiskolák sokasodtak, élő tanui annak a küzdelemnek, amelyet az ember itt felvett a sivár és kietlen természettel. A dombok szélein pedig hatalmas örökzöld fenyők és illatos ciprusok szegélyezték az utat.

Most egy völgybe siklott le a kocsi. A levegő nehéz volt a dús virágilattól. Fehér, vörös, sárga, zöld és kék színek tobzódtak a levegőben és tovaúsztak a nehéz illatfelhőkön. Halk szellők suhantak át a bódító virágerdőn, a nárciszok, ibolyák és rózsák, a jázminok, tubarózsák és tulipánok kitárták magukat és illatorgiájukat rázáporozták a megittasodó két idegenre. Az út szélén kertészek köszöntötték az utasokat.

Igy jutottak el Sefhóris községbe, ahol a görög katolikus templom előtt álltak meg. Dávid itt kiszállott és kérte a többieket, hogy várjanak rá, mert meg akarja látogatni néhány percre a pópát, majd belépett a csinos és tiszta paplak ajtaján.

A társaság ezalatt megnézte a dombon a régi templom romjait. Innen messze, egészen a Karmelig elláthattak. Mirjam elmesélte, hogy ezen a helyen egy keresztény-templom állott Joachim és Anna tiszteletére, akik Jézus anyjának, Máriának a szülői voltak. Az új görög templomot a Sefhóris környékén lakó görög katolikusok építették. A pópával Dávid igen jó barátságban van és most a széderesti ünnepre akarja meghívni Tibériásba. Közben Dávid is odaérkezett a pópával együtt, aki az ismerkedés után mindjárt bocsánatot kért, hogy most nem utazhat velük, mert dolgai visszatartják, délután azonban a vasuton utánuk indul Nazarethén át Tibériásba.

A társaság erre elbúcsuzott a pópától, az autó pedig elindult az északi síkság felé...

MÁSODIK FEJEZET

Az autó utasai nem győzték megcsodálni a vidéket, amelyen keresztül vitt az utjuk. Dávid lelkesedve beszélt az ország szépségeiről Frigyeséknek, szavaiból a föld iránt való őszinte szeretete csengett ki és az a büszke öntudat, hogy mindazt, ami itt eltemetve szunnyadt a régmúlt idők poraiban, azt ők, az új polgárok hozták napvilágra, ők tették ismét kellemessé, egészségessé és elbűvölővé. Felkeltették álmából az ősi földet, hogy új hazát leljenek rajta.

— Hazánk szépségét, — mondta, — alig ismerték már a mi századunkban. Mi aztán felfedeztük Palesztinát a világ számára, amelynek szépsége és gazdasága elfeledve és ismeretlenül porladozott. Pedig hát hol van még egy ország, ahol az év minden szakában tavasz van, mint nálunk, a meleg, mérsékelt és hideg klímát egymás tözsomszédságában találhatja meg az utazó? A Jordán déli völgye a trópusok forróságát lihegi, a tengerpart enyhe, akárcsak az olasz, vagy a francia Riviéra és a közelben ott vannak a Libanon és az Antilibanon hűs hegységei és a havas ormu hatalmas Hermon. Csak néhány órát kell utazni és máris elérhetjük. Isten áldotta föld.

— Nálunk az utazás valóban élvezet, — mondta Besyd bey is. — Olykor, ha eszembe jut, minden különösebb cél nélkül vonatra ülök, csak azért, hogy az ablakon át megbámulhassam újra meg újra a vidéket.

— Talán mi is többet láttunk volna, ha vasuton megyünk — jegyezte meg Kingscourt.

Dávid mentegetőzött.

— Két okból választottam az autó-utat. Először, mert én úgy vélem, hogy így inkább láthatják a vidéket, másodszor pedig, mert pészach előtt a haifa—nazareth—tibériási vonalon nagyon zsúfolt a személyforgalom. A keresztények is ekkor zarándokolnak szent helyeikre. Azt gondoltam, előbb megismertetem önöket a mi életünk szokásaival és majd csak aztán nézelődünk szét más irányban is.

— Apropos! — szólt közbe Frigyes, — hogyan oldották meg a szent helyek kérdését?

— Ez nem volt nehéz probléma. Az elmúlt században, amikor a cionista mozgalom megindult, sokan azt hitték, hogy ennek a kérdésnek a megoldása sok akadályba fog ütközni. Ugy látom, ön is ezt a hitet vitte magával hosszú számkivetésébe. Vagy huszonöt esztendővel ezelőtt már kitűnt befolyásos államférfiak és főpapok nyilatkozataiból, hogy ezek az aggodalmak csak a tétovázó és aggodalmaskodó zsidókban élnek, mert ez jó ürügynek kinálkozik arra, hogy már eleve a körütekintők látszatát keltve, távol maradjanak a mozgalomtól. Köztudomásu, hogy a szent helyek már évszázadok óta nem keresztény kezekben voltak és miután a keresztes háborúk is divatjukat multák, ebben a kérdésben is egész más nézetek alakultak ki azóta. Bouillon Gottfriedet még háborura sarkalta az a gondolat, hogy Palesztina a mohamedánok kezében van. Hol vannak ma azok a lovagok, akik még úgy gondolkodnának, mint Bouillon Gottfried keresztesei. Katonai erők itt is állottak szemben egymással, de nem a szent sirok, hanem az imperiálizmus vagy a reálpolitika más kérdései miatt. Nem

mondom, csak egy ideális politikai felfogás volt: a miénk. Soha nem kívántuk, hogy a szent helyek, valamely államhatalom birtokába kerüljenek. Függetleníteni kellett a szent helyeket minden birtoklási jogtól és erre csak az a mód kínálkozott, hogy a szent helyek örök időre az összes hívők közbirtokává legyenek. Ha egyszer majd ön is elmegy Nazarethbe, Jeruzsálembe, vagy Betlehembe, meggyőződhet róla, hogy a zarándokok a mostani viszonyokkal meg vannak elégedve.

Ezalatt elérték a síkságot. A messzeterjedő alföldön búza, árpa, tengeri és komló, mák és dohányültetvények hullámozgottak. A völgyből és a hegyek távolából kis falvak fehérlettek elő. A majorságok közelében a dús legelőkön gulyák és juhnyájuk legeltek, másutt pompás ménesek, telivér arab lovakkal. Mindenféle modern mezőgazdasági gépek munkálták meg a földeket és az előmlő tavaszi verőfényben a béke és a megelégedés hangulata érződik ki.

Áthajtottak néhány kisebb tanyán és bepillantottak a majorságok házaiba. Csinos és tiszta parasztházak voltak, látták a házimunka mellett az asszonyokat és a lányokat, vidáman játszadoztak a gyerekek és a ház előtt a hűvösben pihentek az elfáradt öregek. Az uton, amerre tovább hajtottak, egyre több és több telepés tűnt fel, amint gyalog a legközelebbi magaslaton fekvő kolónia felé iparkodtak. Amikor autójukkal utolérték őket, azok barátságosan felköszöntek hozzájuk, némelyek még Hedad-ot is kiáltottak. Akadtak azonban olyanok is, akik kellenetlenül bökték meg kalapjuk szélét, vagy pedig elfordították a fejüket. Az uton egyre mozgalmasabb lett az élet és ahogy elhaladtak, a házakból emberek siettek elő, érdeklődő embercsoportok verődtek össze, sokan utánuk is eredtek. Némelyik lóháton igyekeztek elérni őket, mások meg kerékpáron követték

automobiljukat. Dávid vendégei csakhamar észrevették a nagy elevenségből, hogy itt várnak rájuk.

Valóban várták is őket. Keresztül futottak a magaslaton fekvő Neudorf földjein, bent a főutcán kíváncsi emberek gyülekeztek és mikor a tetszetős külsejű községháza előtt megállottak, nagy tömeg hatalmas hedad-köszönéssel fogadta őket.

— Hedad „Eljent“ jelent — magyarázta Besyd bey Kingscourtnak.

— Sejtettem, hogy vagy éljeneznek, vagy abeugolnak bennünket, — mosolygott az öreg.

A fogadtatás azzal kezdődött, hogy egy nagy csapat tiszta és gondozott iskolásgyermek, a tanító vezetése mellett héber dallal üdvözölte a vendégeket. Utána Friedmann, egy erős, tagbaszakadt földműves, mint a helység előjárója rövid jiddis nyelvű beszédben fejezte ki Neudorf lakóinak örömét, hogy ilyen érdemes vendégeket, mint Litvák és Steinek pártvezérek, szerény körükben üdvözölhetnek.

— Az ördögít, — mormogta Kingscourt Dávid felé, — nem is tudtam, hogy ön pártvezér.

— Csak ideiglenesen vagyok az, mr. Kingscourt, mindössze néhány hétig. Nekem nem ez a hivatásom.

Most egy másik földműves lépett elő, napsütött, magas szál ember volt ő is. Kalapját elfogódottan forgatta a kezei között és láthatólag zavarban volt, mikor megszólalt.

— Talán nekem is megengednék Litvák és Steinek urak, hogy elmondjam a mondókámat.

Fenyegető öklök emelkedtek ekkor a levegőbe, hogy a nehézkes szónokot elriasszák. Kiáltások is hallatszottak:

— Mendel hallgasson! Le vele!

Mendel azonban nem ijedt meg az ellenséges hangu-

lattól és előbbi zavara is annál inkább el-eltünedezett, ahogy nőtt körülötte az indulat.

— Azért is beszélek! — vágta oda.

Fülsiketítő lárma harsant fel erre.

— Nem, nem fogsz beszélni, — akarta elnémitani a fenyegető többség, de gyéresebb számú párthivei közül biztatások is felhangzottak.

Dávid kezének egy mozdulatával lecsittította a zajongókat.

— Miért ne beszéljen? Csak hadd mondja el, amit akar. Mendel erre gúnyolódva fordult az ellenfeleihez.

— Litvák úrnak több esze van, mint nektek mindannyijatoknak. Én pusztán csak azt akartam mondani, hogy Friedmann nem beszélhetett az egész falu nevében.

Erre megint kitört a nyugtalanság.

— De igenis beszélhetett. Friedmann előljáró — kiabálták.

Mendel most már nem zavartatta magát.

— Nem az ellen van kifogásunk, nekünk többieknek, hogy a vendégeket üdvözölte. Jó, hogy ezt megtette. Megtehetette Neudorf összes lakóinak egyetértése mellett. Mi is hivei vagyunk a vendégbarátságnak. De mint pártvezérek nem szabad neki üdvözölni a vendégeket, mert ő jól tudhatja, hogy van a mi falunkban egy másik párt is, amely nem Litvák úr pártja. Csak ezt akartam elmondani.

A lárma teljesen elült a beszéd alatt és sokan egyetértettek a szónokkal, hogy a vendégszeretet megsértése nélkül is hangot adott az ellenkező politikai felfogásnak.

— Ohó, — fordult Kingscourt Steinekhez, — úgy látom, ellenséges területen állunk.

— No, nem fognak elevenen megenni bennünket — válaszolta az építész. — Elvégre azért jöttünk ide, hogy

megtérítsük ezeket a konok parasztkoponyákat. Majd meglátja, hogy meggyűrcin őket. De nagy ég, hol van a beszédem?

S nekiesett az utazótáskájának, keresett, kutatott benne, de a beszédet csak nem találta.

— Pedig a táskájába tette, — mosolygott Sára asszony.

— Csakugyan odadugtam, mégse találom.

— Hát akkor rögtönözzön valami kis szónoklatot, — biztatta Mirjam.

Steinek már minden bizalma odaveszett. Rögtönzéseivel soha sem volt valami különös szerencséje.

A tömeg most megmozdult. A rabbi jött, akinek tiszteletteljesen nyitottak utat.

Sámuel rabbi jámbor lélek volt, akit már alaposan meggörnyesztett az idő. Reszkető ráncos kezével Dávid kezét szorongatta és cseppet sem titkolta, hogy nem Mendelék pártján áll.

Mirjam ezalatt az öreg rabbiról világosította fel vendégeit. Elmondta, hogy Sámuel rabbi a legelső kolonistákkal jött az országba, amikor még jóformán lakatlan volt ez a vidék és az Azohi síkságot és a dombok mögött elterülő tájékat mocsarak tették járhatatlanná. A Jesreel-síkon, arra dél felé, még kopár földek hevertek majdnem megműveletlenül. Neudorf legelső telepesei Oroszországból jöttek és Sámuel rabbi volt lelki vigasztalójuk. Folyt a nehéz verejtékes küzdelem a természet kietlensége ellen és ma a mocsarak, lápok és ingoványok helyén virágzó falucska áll, gyönyörűen megművelt földekkel. És Sámuel rabbi sem kíváncozott el soha innen, megmaradt egyszerű vidéki rabbinak, pedig nem egyszer hívták magukhoz a nagyobb városok hitközségei. Sámuel rabbi istenfélő és

bölcs ember hírében áll és hivei igen megbecsülik. A falu keleti részét, ahol a rabbi háza áll, „Sámuel kertjének“ nevezték el és ha a rabbi ünnepnapokon a falu zsinagógájában beszédet hirdetett, messze vidékekről sereglettek oda az ájtatos hivek, hogy meghallgassák.

A községháza mögött lévő hús csarnokban, felterített asztalok mellett reggeli várta a vendégeket. A tömeg is ideigyekezett és körülseglegte a felállított szónoki emelvényt. Reggeli után Sámuel rabbi és a vendégek az emelvény előtti széksoron foglaltak helyet, míg a tömeg a padokban helyezkedett el.

A mitinget Friedmann nyitotta meg és kérte a hallgatóságot, hogy a szónokokat ne zavarják, még akkor sem, ha más nézetet vallának is. Ezt Neudorf jó hírre kívánja így. Ezután átadta a szót Steinek építésznek. Steinek felsietett az emelvényre és belekezdett beszédjébe, amellyel eleinte küzködött, de lassan belemelegedett és folyékonyan folytatta.

— Kedves elvbarátaim! Velem... hm... egy... bal eset történt utazás közben. Ugyanis előre elkészített beszédemet... hm... elvesztettem. Nagyon szép és nagyon jó beszéd volt az, higgyétek el és most, sajnos, azt soha nem fogjátok meghallani.

Némelyek elnevették magukat, de Steinek folytatta.

— A mi Uj Társaságunkban... hm... fordulóponthoz érkeztünk... hm... egy valóságos fordulóponthoz...

A szónok homlokát kiverte a verejték és buzgón törölgette a zsebkendőjével.

— Tudjátok, kedves elvbarátaim, hm... hogy mi ez a fordulópont? De mielőtt ezt a fordulópontot érinteném, előbb vessünk egy pillantást a multra. Mert mi is volt ez a mult, a ti multatok? Hm?... A gettó!

— Ugy van! — kiáltották többen.

— És ki hozott ki bennünket ebből a gettóból?...

Hm... Ki?...

Mendel erős hangon odakiáltotta:

— Mi magunk.

Steinek izgatottan odaszólt:

— Mi az, hogy mi magunk? Hát kicsoda? Mendel talán, vagy valaki más?

Mendel megint felelt:

— A nép.

— Kérlek benneteket, ne szakítsatok untalan félbe.

Hm... Egyébként úgy van, ahogy Mendel mondja. Igen, a nép. Természetes, hogy csak a nép. Hm... Ezt csak a nép tehetette meg. Hm... De a mi népünk szétszórva élt a nagyvilágban, annyira szétszórva, hogy segíteni sem tudott magán. Előbb hát meg kellett szervezni ezt a népet.

Mendel most sem maradt nyugton.

— Tudjuk már, a vezetők megszervezték.

Friedmann erre ráripakodott.

— Elhallgass, Mendel! Kérem Steinek urat, hogy folytassa a beszédét.

— Hm, jól van, no, folytatom. Mendel a vezetőkről beszél. De mintha ezt ő gúnyosan mondaná. Pedig ez úgy van! A vezetőkkel!... Hm... Mert hol volt akkor még ez a fölforgató Geyer? Megfelelek nektek, ha akarjátok. Ez a ti Geyertek, akkor még hangos anticionista és csöndes rabbi volt. Ismerem én őt még szilvafa korából. De akkor még más érvekkel hadakozott ellenünk. Egyben azonban ma is még olyan maradt, mint akkor volt. Megmondom nektek, milyen volt, milyen ma és milyen lesz a jövőben. Ő tulajdon saját érdekeinek lekipásztora. Amikor mi utnak indultunk Cion felé, agyonkáromolt bennünket, bolon-

doknak és csalóknak kiáltott ki mindnyájunkat. És ezt teszi ő ma is és ezt teszi majd ezután is.

Egy huszonöt év körüli fiatalember udvariasan fel-szólalt a szónokhoz:

— Engedelmet, Steinek úr. Ez hihetetlen. Köztudo-másu volt mindig, hogy a zsidóság egységes népet alkot szétszórtságában is és hogy Palesztina a mi ősi földünk. Ennek nem állithatta az ellenkezőjét Geyer doktor.

— És mégis megtette, — mondta indulatosan Steinek. — Eltagadta a zsidóság népi összetartozandóságát és el-tagadta a földünket. Ha az imakönyvekből Ciont kellett mégis kiolvasnia, bárgyú hiveinek azt magyarázta, hogy ez nem Cionra való utalás, hanem valami másra, aminek nincs semmi jelentősége.

Többen közbekiáltottak:

— Ilyet nem mondhatott Geyer. Ez lehetetlen.

Most felállott Sámuel rabbi, reszketően rátámaszkodott botjára, másik kezével pedig csöndet intett.

— Nem tudom, — mondta halk hangon, — hogy ezeket mondta-e Geyer, de elhihetitek Steineknek, mert bizony voltak olyan rabbik, akik így beszéltek.

Ez a rövid beszéd egészen kimerítette. Fáradtan ült le.

Steinekben ezalatt összegyűltek a mondanivalók. Csak úgy áradt most már belőle a szó.

— Ezek az önző lekipásztörök, most sem lettek má-sok, mint amilyenek azelőtt voltak. Amikor dolgozni kel-lett volna Palesztináért, nem is akartak hallani róla. Most ez a Geyer, aki közülök való, palesztinaibb akar lenni a benszülötteknél is. És hazafibb akar lenni nálunk, hazafiak-nál is, akik pedig elégszer bebizonyítottuk honszeretetü-üket. Ő az, aki a nemzetét szereti és mi azok, ahogy ő mondja, akik csak az idegeneket szeretjük. Az ő útjai csak

oda vezethetnek, hogy kirekessze a zsidóságot a nemzetek közösségéből. A gólusban a gazdagok kedvére beszélt, mert azok ellenézték a Palesztina-munkát. Ő tehát ellene volt a zsidóság nemzeti ébredésének. És mert az előkelő zsidó kereskedelmi és pénzügyi köröknek nem volt ínyére a zsidó kivándorlás, kieszelték a zsidó misszióról szóló teóriát, amely szerint a zsidóságnak az a hivatása, hogy a többi népeket haladásra ösztökélje. Ezért van szükség a zsidóság szétszórtságára. Ha e kijelentés elhangzásáig nem lett volna antiszemitizmus, hát akkor az elhangzás pillanatában kellett volna fellángolnia, mert ennyi faji arroganciát egy nép sem tud elviselni. Végül a zsidóság megelégtelte a sok meghurcoltatást és szenvedést, felkerekedett erre a második kivonulásra is és elindult ősi otthona felé. Mikor már az építő munka nehezebbik felén túl voltunk, jött a Geyer is, szemérmetlenül, ahogy erre számítani lehetett. Itt is szerepet szánt magának ez a dicstelen ember és mert most nem a kiváltságos osztályoké itt a hatalom, hanem a népé, hát olyan jelszavakkal jött, amelyeket szívesen hallgat a nép, amely szereti megtévesztetni magát. Geyer lelkipásztor hát azt a látszatot igyekezett kelteni, hogy ő a nép érdekeit nagyon is a szívében viseli, a nép érdekeiért harcol és belebarsogta a köztudatba, hogy le az idegenekkel! Nemzsidót nem kell felvenni az Új Társaságba, mert ez a zsidók kiszorítására vezet.

— Elméletben ez tán egészen megtévesztően hangzik, de hová vezethet a gyakorlatban? A legteljesebb elszegényedéshez. Elszegényedne, tönkremenne az ország, amelynek pedig válogatás nélkül pusztán csak dolgos polgárookra van szüksége. A mi alaptételünk az, hogy aki kétesztendő a közmunkák szolgálatában, az Új Társaságnál, eltöltött és munkáját lelkiismeretesen elvégezte, az szolgálati idejének

letelte után tagja lehet az Új Társaságnak, bármilyen nemzetiséghez és bármilyen vallásfelekezethez kötelékébe is tartozik. A mi társadalmunk alapját az emberi szabadságjogok alkotják, nálunk az emberszeretet, a nemzetiségi és vallási türelmesség igen fontos tényezők. Csak ha ezek a szempontok vezetnek benneteket, akkor lehet Cion igazán Cion. Most képviselőket fogtok választani az országos kongresszusra. Arra kérlek benneteket, hogy csak olyat válasszatok meg, akit a közjó érdekei vezetnek, nem pedig egyéni célok. Ha Geyer-pártit választanátok, úgy magatok ellen tesztek és nem érdemlitek meg, hogy az isten napja a mi szent földünkön a fejetekre süssön. Csak ezt akartam elmondani.

Steinek nem ért el különösebb hatást. Egyedül Kingscourt volt föntartás nélkül megelégedve a beszéddel, de neki az Új Társaságban még nem volt szavazati joga.

HARMADIK FEJEZET

Kiván-e még valaki beszélni? — tette fel a kérdést Friedmann.

— Én! — kiáltotta Mendl és máris feltolakodott az emelvényre.

— Steinek műépítész beszélt nekünk — kezdte — és elmondhatjuk, hogy szépen beszélt, de azt is elmondhatjuk, hogy gorombán beszélt. Én a magam részéről mindenesetre azt mondom, hogy gorombán beszélt.

Friedmann rendreutasította a szónokot.

— Mendel ne sértegesse! Ezt nem engedem meg.

Mendel folytatta.

— Én nem sértegettem, ő sértett meg minket, nem én

öt. Azt mondta, hogy nem érdemeljük meg az isten napját. Ugyan miért nem? Azért, mert nem akarunk akárkit megtérni magunk között? Hát ki dolgozta meg a kopár földeket, ki törte a köveket, ki csapolta le a mocsarakat, ki ásott csatornákat és ki fásította be a sivatagokat, ha nem mi? Mi voltunk azok, akik nem pihentünk soha, sem forróságban, sem hidegben és verejtékeztünk kezünk rettentő munkája fölött és kicsikartuk a természettől azt, amit az ember csak kicsikarhat belőle? Most virágzó kolóniák vannak szerte az országban. És most minderről mondjunk le, most mindez ne legyen a miénk, hanem engedjük át másoknak? Én nem törődöm azzal, Geyer mit mondott azelőtt, de azt tudom, hogy most igazat beszél. Mi ezt a földet, amit mi magunk tettünk termőfölddé, nem engedjük át senki fiának ezen a világon. Ennél több mondanivalóm nincs.

Mendel viharos tetszést aratott. Csak a vendégek miatt nem volt még hangosabb a tetszésnyilvánítás.

Utána Litvák Dávid lépett a dobogóra. Arc kifejezése komoly volt, megfontolt és csengő hangon kezdte a beszédét.

— Kedves barátaim! Halgassatok meg engem is. Tudjátok, hogy a ti fajtátokból való vagyok. En az apám mellett ott dolgoztam kint a mezőkön és ha sorsom el is szólított a föld mellől, azért ismerem a föld népének minden örömét és minden bűját-baját. Én jól ismerem a ti érzéseiteket és felfogástokat a dolgokról, mégis megmondom nektek: Mendelnek nincs igaza.

Mert nem igaz az, hogy valaki is el akarna venni valamit abból, ami a tiétek. Ha akadnának ilyenek, hát elsőnek harcolnék a ti oldalatokon ellenük. De higgyétek el, senki sem akarja a ti szerzett jogaitokat megkurtítani. Munkátok

gyümölcsét ti magatok fogjátok élvezni. A valóság egészen más, mint ahogy azt nektek elmondották. Én nem kételkedem Mendel jóhiszeműségében, de ő téved. Legelőször is téved abban, hogy mindazt, ami itt van, azt ti teremtetétek meg. Az igaz, hogy a ti kezetek munkálta meg a földet, de nem ti terveztétek ki a munkát. Igaz, hogy ti nem vagytok olyan tudatlan földművelők, mint más ország parasztjai, de ti nem ismeritek a telepítések előzményeit. Ti csak Neudorfot látjátok. És aki ezt a telepítés történetének ismerete nélkül látja, az csak annak örül, hogy az ősi Tibériás felé vezető út mentén a Wadi Rumaneban ilyen termékeny vidék keletkezett. Két idegen úr kísért el ma engem ide és én büszkén mutattam meg nekik földünk és népünk szépségeit. Büszkén mutattam földjeinket, házainkat, barmainkat, gépeinket, termékenyítő csatornáinkat és a lecsapolt mocsarak egészséges vidékeit. Minderre azt mondtam: a miénk, pedig nekem nincs földem és nincs barmom, se semmiféle jószágom. Ez mind a tiétek, de én annyira otthonosan érzem itt magam, hogy akaratlanul is ezt a meghatározást használom. És ha megkérdezik tőlem, hogy az utolsó húsz esztendő alatt, ki végezte el itt az építő munkát, hát én is azt mondom, amit Mendel mondott: Mi, mi, mi!

— Igen ám, de hogyan? Valóban egyszerűen csak idejöttünk és nekifeküdtünk a munkának? Nekiestünk a két kezünkkel, amelynek ismeretlen volt a földmunka szerzője. De hát akkor, hogyan sikerült mégis mindezt megteremtünk? Hogyan volt lehetséges az, hogy a múlt század végén ide bevándorolt német protestáns parasztoknak, ezeknek a nagy munkaképességű telepéseknek eredményeit is túlszárnyaltuk?

Valóban ti annyi szorgalommal és lelkiismeretessé-

gel dolgoztatok, amilyenre csak a mi Szentföldünkön akad példa. Mások tehetetlenül állottak meg a kietlen és sivár földek előtt, a mi földszeretetünk azonban életet sarjastott ki belőle. De ez már harminc év előtt is így volt, legelső telepeseink idejében, mégis nemzetgazdasági szempontból ez alig ért valamit. És miért? Mert akkor még téves irányban mozgott az itteni telepítési rendszer. Odaát Európában a modern technika minden vivmánya mellett is csak öreg falvak épülnek, a ti falutok mégis új falu, mert ennek felépítése nem a ti érdemetek. Ezt ti magatok sem hiszitek, de én mégis azt mondom, hogy Neudorf nem Palesztinában épült, hanem Angliában, Amerikában, Franciaországban és Németországban. Az álmodozó zsidók kudarcainak, a sok leszűrt tanulságnak és a sok tanulásuak végső eredménye ez a ti telepetek. Ez az, amit ti nem is tudtok.

Rége is akadtak földművelők, akiknek szorgalma ért annyit, mint a ti szorgalmatok, mégse sikerült nekik semmi. A régi vágású paraszt nem ismerte tulajdon földjét, tudatlanságában tájékozatlanul állott a föld számtalan titka előtt, amit pedig a kémia tudománya játékként fed fel mindenki előtt. A régi paraszt ott verejtékezett a földjén, meddön munkát pazarelt el rajta, vagy olyan eszközökkel művelte, ami annyit ért, mint az arab paraszt faekéje. A régi parasztnak sejtelve sem volt arról, mi az a nemzetgazdaság és mi az intenzív földművelés. Uzsorások karmai között tengődött, mert a legjobb termés sem fedezte a kamatot, amit fizetnie kellett. Jégkár és más elemi csapások ellen még nem biztosította magát, a csatornázást és a mesterséges öntözést még nem ismerte. A rossz termés így nyomorba döntötte, de a jó terméssel sem tudott mit kezdeni, mert a világpiacon tájékozatlan volt. Annyira tanu-

latlan volt, hogy az új vasutak lefektetését valósággal az érdekei ellen való merényletnek tartotta. A gépek korszaka a földművest nem tette gazdagabbá, mert csak a nagybirtokosok gazdagodtak. A paraszt szolgamódra élt tovább és gyermekei a gyárak mólochtorkába kerültek.

Sokan fáradoztak azon, hogy a helyzeten javítsanak. Nyilvánvaló volt, hogy a gépek korszakában csak egy kivezető út kínálkozik. A technikát össze kell egyeztetni a természetes élet feltételeivel. Furcsa idők voltak ezek, amikor a legvadabb fantaszták hitelre találtak, míg a komoly és reális feltalálókát tévelygő örülteknek tartottak. Napóleon például nem hitt Fulton gőzhajójában. Fourier viszont a legnagyobb megértésre talált, mert fantasztikus ideájával vagy száz családnak lakást és műhelyt adó falansztereivel bámulatba ejtette korát. Stephenson, a vasut feltalálója és az ikarai Cabet kortársak voltak és ez magában véve épen eleget mond. De felsorolhatnék még egy sereg embert, akiknek nevét még talán soha sem hallottátok.

Eddig nyugodtan hallgatták Dávid fejtegetéseit. A pillanatnyi szünetben azonban Mendel odakiáltotta:

— Térjünk a tárgyra. Ez nem tartozik Neudorfra.

Dávid csak ennyit felelt rá:

— Nagyon is ide tartozik.

Aztán folytatta a beszédét:

— A technika haladásával együtt bontakoztak ki a szociális álmok is. A tizenkilencedik század majdnem úgy tűnik fel nekem, mint egy nagy gyár, ahol balkezű emberek minden észszerű dolgot ki akartak termelni. Az eget feketére festették a gyárkémények füstfelhői és a szocialisták ezekkel a fekete foltokkal festették a munkástömegek elé a biztos jövőt. A jövőnek ez a képe, bárhogy is néz-

ték, nagyon fekete volt, míg azelőtt az ég mégis csak kéken mosolygott mindenki fölött.

— Voltak azonban olyanok is, akik derűsebben látták az elkövetkező időket. Az amerikai Bellamy „Visszaemlékezés 2000-ben 1887-re“ címmel egy könyvet írt, amelyben a kollektív társadalmat mutatja be, ahol mindenki annyit chet a közös tálból, amennyi csak beléje fér. Micsoda szép idők! A farkas együtt legel a báránnyal. Igen ám, de ha ez így van, akkor a farkas már nem farkas és az ember nem ember. Bellamy után Hertzka következett, az államromantikus, aki utópiát írt „Freiland“-ról briliáns módon, megvesztegető eszközökkel. De mindez csak szép álom volt, amit nem lehetett valóságra felváltani. Ezek a nemes gondolkozású és emberszerető elbeszélők csak gondolkozók voltak, de nem gyakorlati emberek és nem számoltak azzal, valóban meg van-e az emberekben az arravalóság, hogy egy új társadalmat be is rendezhessenek.

— Mibennünk megvolt ez a rátermettség. Megvolt az erőnk ahhoz, hogy olyanok legyünk, amilyeneknek lennünk kell. Honnan meritettük ezt az erőt? Az elnyomásból, amelyben részünk volt és az üldöztetésből. A nyomás, ami ránk nehezült, együvé terelt bennünket, egyesültünk mindannyian. Nemcsak, mert szegények és gazdagok voltak közöttünk, mert ifjaink és véneink voltak, mert volt kezünk és lábunk, hogy seregbe gyűlhessünk, hanem mert fejünk volt, amely megértett mindent. Megértette a kényszerűségeket. Egy egész nép találkozott így, egy egész nép talált így újra önmagára. És ez a nép megalapította az új társadalmat, nem azért, mintha mi emberebbek lennénk a többi embereknél, hanem csak azért, hogy világosságban, becsületben és szabadságban élhessünk. És mivel az építést most kezdtük, hát új házakat építettünk, nem ósdiakat. Ez

egészen természetes és az lenne a furcsa, ha máskép volna. Nincs is benne semmi érdemünk, mert mindaz, ami történt, a történelmi szükségszerűség kényszerítette ki.

Mendel ismét türelmetlenkedett:

— Térjünk a tárgyra!

Dávid barátságosan folytatta:

— Mindjárt a végére érek, csak meg akartam mutatni, milyen volt a kezdet. A ti munkátokat nem is lehetett volna elkezdni, ha azokat nem előzték volna meg a szociális ujitások a tizenkilencedik században. Ebben a munkában nem csupán zsidók vettek részt. Ilyen eredményeket nem is tulajdoníthat ki egy nemzet sem csupán magának. A szociális eredmények az egész emberiséget illetik. Kétségtelenül az angolszászoké a legtöbb érdem ebben a munkában, mert náluk lelhetők fel legelőször a szövetkezeti rendszer kezdetének nyomai. Tőlük vettük át mi is és tökéletesítettük, amit tanultunk. De sokat köszönhetünk a német tudománynak is. Ha érdekel benneteket, megmutathatom azokat a könyveket, amelyek Anglia, Németország és Franciaország fejlődéstörténetével foglalkoznak.

Most egy fiatal telepes jelentkezett szólásra. Friedmann megkérdezte:

— Mit kívánsz, Jákob?

A fiatalember zavart szerénységgel mondta:

— Csak fel akartam Litvák úrnak hívni a figyelmét arra, hogy a Rochdale-beli parasztok történetéről írott könyv megvan a mi községi könyvtárunkban.

— Akkor adja azt oda Mendel úrnak, hogy tanulmányozhassa. Mert hasznos és tanulságos történet van megírva benne. A rochdaliak voltak az úttörő parasztok és noha a tulajdon érdekeikért dolgoztak, mégis hasznára váltak az egész emberiségnek. Azt, hogy most ti a szövetkeze-

teitekben a legjobb árut a legolcsóbb áron szerezhettek be, ezeknek a parasztnak köszönhetitek és hogy Neudorf ma egy virágzó termelészövetkezet, az meg az irországi Rahaline mártírjainak érdeme. Ezek a parasztnak bizony aligha sejtették, hogy világtörténeti jelentőségű dolgot műveltek, mikor 1831-ben földesuruk, Vandaleur úr, segítségével mintafalujukat felépítették. Sok évtizednek kellett elmúlnia, amíg Rahaline példáját elfogadhatónak ismerték fel. Rochdale konzumegyesületi rendszere mégis inkább közelítette meg az akkori felfogást, mint a szövetkezeti alapra épült Rahaline. A mi Uj Társaságunk azonban mindjárt az új falut építette fel a régi helyett és minden ami itt van, már meg volt Rahalineben is. A különbség mindössze az, hogy itt Vandaleur úr helyén egy nagy egyesülés áll, amelynek tagjai ugyancsak ti vagytok.

A fiatal paraszt megint szólásra jelentkezett.

— Megkérném Litvák urat, hogy mondaná el nekünk Rahaline falu és Vandaleur úr történetét.

— Szívesen vállalkozom rá. Az akkori időkben Írország szegény és elvadult ország volt. Inség és munkanélküliség nyomorgatta a lakosságot, úgy, hogy ez lezüllött, elerkölcstelenedett és nem riadt vissza a fosztogatástól és a gyilkosságtól sem. Vandaleur földesúr volt. Az ő földjein is tűrhetetlenek voltak az állapotok, különösen 1831-ben, amikor a nyomor tetőfokra hágott. A lakosságot a sok nélkülözés forrongásba sodorta és Vandaleur tisztartóját, aki igen keményen bánt a földmunkásokkal, dühükben és kétségbeesésükben megölték. Vandaleur azonban nem élt földesúri jogaival és nem büntette meg a lázongókat, hanem ehelyett igen szokatlan lépésre határozta el magát. Összehívta az elégedetleneket és munkásszövetkezetet alapítva velük, bérbe adta nekik rahalinei birtokát. Ezzel

azt akarta elérni, hogy a közös szövetkezeti tőke biztosítsa mindnyájuk számára egyaránt az emberséges megélhetést. Az ingóságok és a szerszámok mindaddig Vandaleur tulajdonában maradtak, míg a szövetkezet azokat végleg ki nem fizette. A szövetkezeti jövedelemnek fölöslege pedig a tartalékalapot szaporította. A szövetkezeti tagok bizottságot alakítottak, amelynek tagjai szakmánként vezették az ügyeket: a földművelést, a kézművességet, a kereskedelmet, a közoktatást és így tovább. A napi munkát is ez a bizottság irányította és mindenkinek kivétel nélkül dolgozni kellett napi bérért, amely a többi vidékek bérviszonyaival megegyezett. A bérekből bizonyos százalékot levontak betegsegélyezésre. Látszatra ép olyan bér munkások, napszámosok voltak, mint azelőtt, csak hogy a bérlők és munkaadók most ők maguk voltak. Vandaleur csak mint főfelügyelő szerepelt. Vandaleurnak is meg volt a maga haszna és a munkások is kikerültek a nyomorból, mert a kísérlet igen jól bevált. A munkások kedvvel és szorgalommal dolgoztak és a szorgalmasokat külön megjutalmazták.

— Utóbb bebizonyult, hogy egy rahalinei munkás még egyszer annyit dolgozott, mint egy másvidéki. És mindezt a termelőszövetkezet idézte elő. A fizetést értékpapirokban kapták, ezeknek azonban csak Rahalinében volt forgalmi értékük. Szükségleteiket a szövetkezet üzlet-helyiségében szerezték be, ahol a piaci árnál mindent felével olcsóbban kaphattak. A tagok munkával való ellátásáról mindig gondoskodtak és tekintet nélkül arra, hogy milyen évszak köszöntött rájuk, mindenki tovább kapta a bérét. A betegeket, munkaképtelenket segélyezték és ápolásban részesítették. Az árván maradt gyermekekről is gondoskodtak... De mért is meséljem el ezt nektek így nagyjában, mikor minderről könyvekben sokkal részlete-

sebben olvashattok. Majd gondoskodom arról, hogy könyvtárakban rendelkezésekre álljanak Webb, Potter, Oppenheimer, Seifert, Haller és a többiek idevágó munkái.

A fiatal földműves most is tovább érdeklődött.

— Kérem, Litvák úr, mi történt később Rahalinével?

Dávid tovább mesélte:

— Két esztendő alatt Rahaline rohamosan fejlődött. Minden jólétről tanuskodott és az évi jövedelem már túlhaladta a bérösszeget, amit a birtokért fizetniök kellett. A szövetség tagjai már nemsokára Rahaline tulajdonosai lehettek volna, ha maga Vandaleur nem lett volna szerencsétlenségük okozója. Vandaleur Dublinban kártyán elvesztette vagyonát, mire Amerikába szökött. A hitelezői eladták Rahalinét, szétszórták a termelőszövetkezetet és a nemrég még virágzó helység nyomorba süllyedt. De Rahaline emléke azért csak megmaradt, helyet kapott a nemzetgazdaság fejlődéstörténetében és mikor a mi népünk ősi földjére visszavándorolt, ezer Rahalinét teremtetünk. Egy új Vandaleur nem tudta volna ezt keresztülvinni, de a nagy nemzeti energia elég erősnek és megbízhatónak bizonyult erre. A ti földesurak az Új Társaság, amely titeket egyesít magába, ez szerezte meg a földeket, ez vitte keresztül a beruházásokat. De az új társaság vezetőinek hozzáértése és az alapítók áldozatkészsége sem lett volna ehhez elegendő, ha az Új Társaság programja nem azon az eszmén épül fel, amely a kutlurnépek együttes munkájából fakadt. Értitek-e már, hogy mire gondolok? Arra, hogy micsoda méltatlanság lenne, ha valakit, azért mert idegen, mert más népnek a fia, most megfosztanák attól a lehetőségtől, hogy minálunk keresse a boldogulását. Hiszen ahogy mondtam, mi is más népek kulturmunkájának eredményeit hasznosítottuk itt minálunk. Nem szabad hát gátat

vetai azok elé, akik bele akarnak illeszkedni a mi társadalunkba, elfogadják a törvényeinket és vállalják a kötelességeket, amelyeket a nemzeti építőmunka egyformán kiró mindenkire. Ezekről nem vonhatjuk meg azokat a kedvezményeket és jogokat, amelyeket mi magunk élvezünk, mert úgy kell tekintenünk ezeket a más nemzetekből való idegeneket, hogy ők voltak előmunkásai annak a nagy munkának, amit mi kifejeleztettünk és befejeztünk. Mi velük szemben csak tartozásainkat rójjuk le. És ezt csak a kölcsönös jóindulat, megértés és türelem árán lehet megtenni. A mi jelszavunk csak az lehet, hogy minden ember testvérünk nekünk.

Az öreg Sámuel rabbi tapsolta meg reszkető kezeivel legelsőnek a szónokot. A tömeg viharos lelkesedésbe tört ki és Dávid már épen távozni készült a szónoki emelvényről, amikor Mendel dörgő hangon odakiáltotta:

— És akkor az idegenek eleszik előlünk a kenyeret!

Dávid ekkor feléje fordult és jelezte a tömegnek, hogy még akar mondani valamit.

— Ne higye senki, hogy így lenne. Azok, akik miután jönnék az országba, nem szegényebbé, legfeljebb gazdagabbá tesznek bennünket. Egy ország ereje a munkásokok számától függ. Hisz ezt tudnotok kellene. A mi életmenetünk és gazdasági berendezkedésünk szisztémájában a sok munkáskézzel a kenyér is szaporodik. Minél több a munkás, annál több a munka és a kenyér. Nem kell a később jövőknek földjeiteket és szerzett jogaitokat átengednetek. De Neudorf számára csak hasznos lehet minden új letelepülő és ugyancsak hasznos ez az Új Társaságnak is. Itt mindenkinek munka árán kell előbb megszereznie azt a földet, amelyen élni akar. És minél több a jól megművelt föld, annál több haszna származik ebből a mi társadalmi

közösségünkre. Az első telepesek köztetek megmondhatják, ártott-e nekik az, hogy a régi húsz család után még harminc, ötven, később száz család telepedett itt le? Azt kérdezem hát, szegényebbek lettek-e miattuk a legelső telepesek?

Egyöntetű helyeslés hangzott fel mindenünnen. Az emberek csak most értették meg egész világosan.

— Litváknak igaza van. A helyzetünk azóta csak javult.

— Feleltetek tehát magatoknak. Ahogyan eddig történt, úgy fog történni ezután is. Minél többen leszünk a munkához, annál könnyebb lesz a dolgunk. Ezért a testvériséget nem csak pusztán emberszeretetből kell hirdetnünk, hanem önzésből is, mert a mi érdekünk az, hogy itt mindenkit szívesen lássunk. Az öregebbek jól emlékezhetnek rá, hogy húsz esztendővel ezelőtt milyen sivár pusztaság volt ez a vidék. Akik legelsőek voltak, azoknak a legjobb föld jutott. A később jövők már a rosszabbat kaphatták csak, de azt is megművelték. Az azután jövők feltörték a köves földet és kiszáritották a mocsarakat. Telepek közelében, minden föld nagyobb értéket hord magában. És ma a vad, kietlen vidék helyén csodálatos szép és nagy kert virágzik, amelyben derűs az élet. De elszárad, elsenyved itt az élet, ha kiirtjátok magatok közül az emberséget, ha magatokban nem ápoljátok épúgy az emberi érzéseket, ahogyan ápoljátok az ültetvényeket. Az emberi érzéseknek a virágzást is várom töletek és akkor reménységgel kiáltom veletek együtt: Éljen, éljen, éljen Neudorf!

Tomboló lelkesedés csapott fel Dávid szavai nyomán. A szónokot vállaikra emelték és minden tiltakozása ellenére is körülhordozták a tömegben.

Ezen a napon Geyer doktor elvesztette a neudorfi választók szavazatát.

NEGYESEDIK FEJEZET

Dávid társasága ezután meglátogatta a különböző intézményeket. Kingscourt érdeklődését különösen a kémiai kísérleti állomás és a modern gépház kötötte le. Löwenberg Frigyeset viszont inkább a népiskola érdekelte és a nyilvános könyvtár, ahol a népszerű tudományos könyveknek jelentős gyűjteményét találta meg. Mirjam ciceronészkodott mellette, aki mint tanítónő járatos volt ezekben a dolgokban. Frigyes eleinte nagy lelkesedéssel szemlélte az új generációnak fejlődő kulturális intézményeit, lassan-lassan mégis elkedvetlenedett és szomorúan felsóhajtott.

— Mi bántja, doktor úr, — kérdezte Mirjam szeliden.

— Ugy érzem, nagyot hibáztam, Mirjam kisasszony. Itt látom csak, milyen nagyon eltévelyedtem és mennyire nem teljesítettem emberi kötelességemet. Részt vehettem volna egy nemzet nagy építőmunkájában, részt is kellett volna vennem benne. A kulturáltabbak közül való voltam. Meg kellett volna értenem a kor hangulatát és az idő követeléseit. Én azonban csak a magam egyéni kis ügyeivel törődtem, a magam sorsa érdekelt csupán és elmenekültem a világ dolgai elől és életem legtöbbet érő húsz esztendejét a legértelmetlenebb tétlenségben fecséreltem el. Nem is tudom megmondani, mennyire szégyenlem ezért magam...

Mirjam igyekezett megnyugtadni, de Frigyes a fejét rázta.

— Ne is fáradjon a vigasztalásommal, mert ezt úgyis csak az érzése, a humanitása diktálja. Pedig tudom, hogy

az ön meggyőződése és életszemlélete nem igazolhatja az én régi cselekedetemet. Szégyenlem magam. Abban az időben minden művelt zsidónak a nép érdekében kellett volna dolgoznia s én ezt a kötelességemet szégyenteljesen elmulasztottam. Biráljon csak el egész szabadon. Mirjam kisasszony, csak arra kérem, hogy ne sújtson a megvetésével.

— De mért vetném meg? — tiltakozott Mirjam szelid meleg hangján. — És épen önt vetném meg, családunk jótevőjét?

— Ugyan csak ezt ne emlitenék soha! — mondta Frigyes. — Még jobban elkedvetlenít, ha érdemeket tulajdonít nekem. Tisztában vagyok azzal, hogy engem semmiféle dicséret meg nem illet. A kulturembernek kötelessége, hogy az emberiség javára dolgozzon. Tehát nem hitetheti el velem, hogy megérdemlem a felmentést.

— Kérem, még semmi sem késő. Ön beléphet az Új Társaságba és ki fognak jelölni a részére olyan munkakört, ahol képességeit kifejtheti. — Minden új munkaerőt szívesen fogadunk, hiszen ezt hallhatta a bátyámtól is.

— Gondolja, hogy ez keresztülvihető? — kérdezte Frigyes felcsillanó reménységgel. — Nincs még késő arra, hogy hasznos emberré lehessenek?

— Még semmi sem késő, — mosolygott Mirjam.

Frigyes úgy érezte, hogy felderült életének komor reménytelensége és a lelkében új remények ébredtek.

De hirtelen elborult a tekintete.

— Ó, mégse lehet így, Mirjam kisasszony, akármilyen szép is lenne. Én nem tehetem azt, amit akarok. Nem maradhatok itt, mert nem rendelkezem szabadon magam fölött.

Mirjam elsápadt ezekre a szavakra. A hangja megremegett, mikor kérdezte.

— Ön tehát nem szabad?

— Nem, mert egész életemre lekötöttem magam.

Szinte suttogóvá lett Mirjam hangja, mikor kérdezte:

— Megmondhatja, hogy kihez?

— Mr. Kingscourthoz.

Mirjam vonásai észrevehetőleg megenyhültek.

Frigyes pedig elmondta barátsága történetét az öreg embergyülölővel. Becsületszávára fogadta, hogy mindig kitart mellette. Ezért nem maradhat itt sem tovább, ha öreg barátja el akar innen menni, ami pedig minden valószínűség szerint nemsokára bekövetkezhet.

Mirjam azonban másképp vélekedett.

-- Hátha mr. Kingscourt felmentené önt a szava alól?

-- Ezt csak akkor tenné meg, ha én magam kérném rá. Tőlen azonban igen nagy hátlatlanság lenne, ha így cserben hagynám. Nekem nincs jobb barátom nála és én is az ő egyetlen barátja vagyok. Mi lenne vele, ha magára hagynám?

— Az lenne, hogy ő is itt maradna — mondta Mirjam asszonyos okoskodással.

Frigyes azonban ezt elképzelhetetlennek tartotta. Kingscourt legfeljebb ha még egy hétig hajlandó ebben az országban maradni, hogy a még hátralévő látnivalókat megnézhesse. De aztán minden körülmények között tovább hajózik Európába.

Mialatt így beszélgettek, a társaság többi része is befejezte körsétáját. Friedmann előljáró vendégei voltak. Vagy egy órát töltöttek el az asztal mellett és közben Neudorf multjáról és jövőjéről beszélgettek. A telepések már a délelőtti gyűlés után hazatértek és folytatták félbehagyott munkájukat. Mikor távozóban Dávidék az autójukra szálltak, kevesen lézengtek már a főtéren s ezek kendőlobogtatásokkal vettek búcsút a vendégektől.

Most is megművelt szántóföldek, szőlő és dohány-ültetvények között robogtak tovább. Megrakott szénás-szekerekkel találkoztak. A tavaszi vetés már mindenfelé kikelt, tengeri, káposzta, lenese, meg bükköny zöldelt. A komlószárazak már erősen felkunkorodtak és a földművelők eukaliptuszfa ágát támasztották melljük karónak.

Steinek most az eukaliptusz fáról kezdett beszélni nagy rajongással. Az eukaliptuszokat, hajórakományként Ausztráliából hozatják tövestől és a fásításoknál használják fel azokat.

Sára asszony évödni kezdett Steinekkal.

— Steinek olyan rajongója az eukaliptusznak, hogy még kőben is untalan megörökíti. Valamennyi házdiszitése eukaliptuszt ábrázol.

Kellemes hangulatban utaztak tovább, a táj szépsége valósággal felvidította valamennyiüket. Az út szélén sok színű virágok tarkálóttak, a kis kék iris váltakozott a magasszáru pompás nőszírommal, az arany színű tulipán az orchideával. Az utakat barack és eperfák árnyékolták be.

Most vadregényes völgynek lejtett az út. Hatalmas sziklák alján mély barlangok tátongtak, amelyekben elbukott zsidó szabadsághősök kerestek hajdanában menedéket. Dávid megindultan beszélt ezekről a lezárult, tragikus időkről.

Az út kanyarulatánál a délutáni nap tündöklő sugaraiban csillogón bontakozott ki Genezáreth tava. És Frigyesből hangosan tört fel az elragadtatás e csodálatosan szép látvány fölött.

A tó távolba vesző tükrén vitorlások fehérlelő serege feszítette szárnyait az enyhe szél felé. A távoli parton erdők zöldeltek és ott, a lombok mögött Magdala feküdt: friss, eleven, új városka. Az autó megállás nélkül száguldott

a déli parton Tibériás felé. Mintha Cannes és Nizza között, a Riviera üde levegőjében repültek volna tova. Az úton uri társaságok robogtak el autóikkal, de találkoztak régi-módi batárokkal is. Szamárfogatok jöttek, kerékpárosok, lovasok, minden fajta rangu és rendű emberek. A gyalogjárókon sétáló tömeg tarkállott, akárcsak valami nemzetközi fürdőhelyen. Kingscourt és Frigyes meg is kérdezték, mi az oka e mozgalmas életnek. Megtudták, hogy gyógyforrásai és hévvizei miatt szívesen keresi fel Tibériást a tehetősebb osztály, amely régebben Egyiptomban, vagy Sziciliában kereste az örök tavasz gyógyító erejét. Az új fürdőépületek és hotelek felépülése óta igen nagy idegenforgalom indult meg errefelé. Legelőször svájci vendéglősök fedezték fel a vidék értékét és pompás szállók építésével igyekeztek is azt kihasználni.

Az autó már elérte a hotelek sorát. Az erkélyeken pihenő társaságok nézdegélték a hullámozó tömeget. A vendéglők mögött tenispályák sorakoztak, a terraszok előtt pedig zenekarok játszottak. Az autó azonban tovább vitte őket és csak úgy futtában láthatták a csinos utcákat, amelyek átszelték a főutat, szépen parkirozott tereken haladtak át, amelyek ragyogó palotaszorok előtt pompáztak. Érintették a kis keleti kikötőt is, láttak mecseteket, keresztény templomokat és termésköből épült hatalmas zsinagógákat. Már elérték a város déli részét, ahol megint hotelek és villák sora következett. Innen mindössze egy félórai gyalogútra feküdtek a hővizforrások, amelyek köré ez a nagy kiterjedésű fürdőtelep épült. Majd árnyas kertben épült villa elé értek, amelynek rácsos kapuja előtt megállott az autó.

A kapu most kitárult, egy öreg úr állt ott várakozó kíváncsisággal és sapkáját lóbálta az érkezők elé.

Frigyest megint az a lelkes és odaadó szeretet fogadta, mint Dávid házában. Itt az öreg Litvák házában várva várták, mióta Dávid és Mirjam megtelefonálták az öreg szülőknek, hogy egykori jótevőjük megkerült.

Ez a jómegjelenésű, tisztos öreg úr volt hát az a szegény, szájalomra méltó házaló, akinek alamizsnát kínált fel a bécsi kávéházban. Milyen természetes módon is ment végbe azóta ez a nagy változás. Litvákék a legelső betelepülőkkel jöttek az országba. És becsülettel dolgoztak. Semmi bajuk többé nem lett volna, ha nem betegszik meg az öreg úr felesége. Most is, fent a villában, karosszékben várta a vendégét. Sárga, fonnyadt kezeit boldogan nyújtotta elébe és fájdalmas tekintetéből a hála sugárzott.

— Látja, doktor úr, — mondta Frigyesnek az üdvözlések után, — Tibériás gyönyörű és kitűnő fürdőhely, de én már későn kerültem ide, hogy meg is gyógyítson. Bizony már késő...

Mirjam szeretettel simogatta nagybeteg anyját.

— Ugyan anyuskám, hogyan mondhat szívet, sokkal jobb szíved van, amióta itt fürdőzöl. Majd csak akkor látod az igazi hatását ennek, ha hazamegyünk.

Litvákné szomorúan mosolygott.

— Jól van, gyermekem, hiszen én nem vagyok elégedetlen. Hiszen valóságos paradicsomban vagyok. Nézze csak doktor, hát nem valóságos paradicsom ez a vidék?

— Éden kertje, — mondta Frigyes halk elmerengéssel és szinte önkénytelenül megfogta Mirjam kezét, mintha neki akarná megköszönni, hogy oly szép az élet. És ott álltak mind a ketten a veranda párkányánál és alattuk csillogott a csodálatos Genezáreth. Távoli hegyek kéklettek a messzeségből és a túlsó oldalon a Dsolán lejtői visszatükröződtek a tó kék tükörlapján. Északon a Jordán hőm-

pölygött és mögötte a havas ormu Hermon, mint egy komor óriás őrködött a vidék pompája fölött. És balfelől a csinos kikötők, a szabályos rakodópartok, a genezárethi sik, Magdala, Tibériás, az új diadalív, amelyet hegyek koszorúznak, omladozó várromjaikkal. És mindenfelé viruló, sokszínű élet, örök tavasz. Igazi éden kertje.

És a beteg asszony nézte ezt a fiatal emberpárt, ahogy elmerengtek a távoli horizontokon. Boldog megelégedés lobogott fel fáradt szemeiben és hevesen megdobbant a szíve.

— Gyermekeim, — suttogta halkán és elszenderült, mintha valami szép, álombaringató gondolata támadt volna.

ÖTÖDIK FEJEZET

Litvákék villájában, amelyet fürdőzésük idejére béreltek, nem volt elég hely a vendégek számára, úgy hogy Dávid a maga és barátai részére a fürdőtelepen lévő egyik hotelben rendelt szobákat. Egyedül csak Mirjam maradt a villában az öreg szülők mellett. Rövid együttlét után a szállóba siettek, ahová időközben már leszállították a podgyászaikat. A hotel halljában egy korosabb hölgy és két úr várta a vendégeket. Dávid bemutatta a társaságot. A hölgy amerikai volt, mrs. Gothland, aki szelid és kellemes megjelenésével mindnyájuk szimpátiáját megnyerte. Az egyik úr, aki az anglikán lelkészek jellegzetes köpenyét viselte, William H. Hopkins főtitkeltendő volt, a jeruzsálemi anglikánok lelkipásztora. Kingscourtot azonban megtévesztette fehér próféta szakállá, szelid-kék szeme és zsidónak nézte, amit azonban a derék lelkész csöppet sem talált magára nézve sértőnek. A másik férfi azonban zsidó

volt, Steinek tanár, a műépítész fivére, a híres bakterológus, aki szórakozottságában oly hangosan beszélt, mintha csak egész környezete nagyotthallókból állana. A fivérével szokás szerint néhány perenyi beszélgetés után már veszekedni kezdett, noha mind a ketten a végletekig szerették egymást. Az építész most azt tanácsolta, hogy a társaság látogasson el a tanár laboratóriumába, a tanár azonban ellenkezett és hangosan kiabálta:

— Én nem bánom, ha odajönnek, de nálam semmit sem láthatnak. Kár a fáradságért. Közönséges házat találnak ott, temérdek szobával és a tengeri malacok öljaival. Minden szobában pedig egy embert láthatnak, aki kísérletezik. Ez az egész. Az öcsém mindig zavarba hoz túlzásaival.

Mrs. Gothland mosolygott.

— Az urak úgy sem adnak hitelt az ön szavainak. Mindenki tudja, hogy az ön intézete egyedülálló nevezettség.

Steinek tanár erre hangosan nevetett.

— Csak nem akarják a baktériumokat látni. Tudják meg, hogy azokat szabadszemmel úgy sem láthatják. Egyébként is találnék itt ezeknél szebb látnivalót. Hiszen ismerhetik álláspontomat, hogy én nem hiszek a baktériumokban. Tenyészttem azokat, de tagadom a létezésüket. Értik?

— Nem, — válaszolta Kingscourt, — egy szót sem értek az egészből. Azt tudom, hogy ön valami kémiai laboratóriumban dolgozik. No, de mit kotyvaszt ön ottan?

A tanár kedélyesen válaszolt.

— Mindössze csak pestist, difteriát, tuberkulózist, veszettséget, maláriát...

— Förtelem.

— Így találnak rá e szörnyű betegségek ellenszereire. De ne sokat kérdezzünk itt, meglátogatjuk mi a pro-

fesszor nélkül is az intézetét. Majd csak akad valaki, aki elkalauzol ott bennünket, — mondta mrs. Gothland.

— Csak azt ne tegyék, — kiáltotta megadással a tanár, — akkor már inkább én megyek önökkel. Majd még a legbutább asszisztensekre akadnak és az még odaajándékoz önöknek egy kevés kolerabacillust. Értik ezt?

— Nem, — mondta Kingscourt nagy őszinteséggel.

A társaság most elszéledt. Az építész Hopkinsszal a Jeruzsálem közelében felépítendő angol kórházról kezdett tárgyalni. Sára asszony Fricit akarta mindenekelőtt rendbe hozni, Dávid pedig elsietett a ferencrendi kolostorba páter Ignáciusért, akit ugyancsak meghivott a ma esti széderhez. Az ünnepi vacsorára az öreg Litvákék villájába voltak hivatalosak. Mrs. Gothland megigérte, hogy az urakat kellő időben hiánytalanul odaviszi. Erre aztán Kingscourt, Frigyes, Besyd bey és maga Steinek tanár elindultak a laboratórium felé. Egy negyedóra multán el is érték a tó déli partján a disztelen és komor nagy épületet.

— Ez a ház épen megfelel a céljainak, — magyarázta a tanár. — Nagyobbra azért nincs szükségünk, mert a baktériumok amúgy sem foglalnak el valami sok helyet. Az istállók a melléképületekben vannak. Sok állatra van szükségem a kísérletekhez. Értik?

— Persze, ön bizonyára szenvedélyes lovas, — jegyezte meg Kingscourt ártatlanul. — Ez érthető is ezen a gyönyörű vidéken.

— Mit akar maga a vidéktől? — kiabálta Steinek tanár. — Nekem lovak, szamarak, kutyák és más ilyen-fajta állatok kellenek a szérumok előállításához. Mert nagy mennyiségben állítom elő ezeket a szérumokat. Az istállók egészen a levegőgyár épületéig lenyúlnak.

— Mit nem mond, kedves méregkeverő uram. Csak

nem akarja velünk elhitetni, hogy levegőt is gyárt. Van itt olyan levegő, amilyenél különbet még elképzelni sem lehet.

Igazán kitalálhatná, hogy én csepfolyós levegőről beszélek, mr. Kingscourt. Érti ezt?

— Na végre, ezt már én is értem. Ismertem már ezt Amerikában is, mielőtt elhagytam volna. Hát itt ezt az ipart is üzik?

— Ép úgy mint minden más ipart, amely hasznos lehet. Főleg hűtésre használjuk, mert melegebb vidékeinken, különösen délen, a Jordán mentén nagy gondot kell fordítanunk a hűtésre. Érti ezt? Ahogy a hidegebb éghajlat alatt az ipar a legjobb kályhák építésében versenyez, úgy mi nagy gondot fordítunk arra, hogy a hőség ellen védekezhessünk. Ön a forró évszakban bárhová beléphet, bizonyos, hogy a hűsítő jégtömböt ott találja a szoba közepén. Nálunk hűtőszerekben óriási verseny folyik és emiatt az árak igen alacsonyok. Végre is nem mindenki olyan gazdag, hogy a libánoni hegyek közé mehet nyaralni. A fejlődő technika azonban lehetővé teszi, hogy mindenki kellemesen felüldítse magát. Fiatal mérnökeink, ügyes vállalkozók minden technikai újítást bevezettek az országba. Legelőször a kémiai ipar vetette meg a lábát, mert földünkben mérhetetlen sok a vegyi anyag. Ha tanult volna kémiát, mr. Kingscourt, akkor tudná, hogy mennyi érték van Palesztinában. Erről különben Besyd bey beszélhetne, aki Németországban tette le a kémiai doktorátust.

Besyd mentegetőzött.

— Zavarba hoz, tanár úr, ha azt kívánja, hogy csekély tudásomat fitogtassam, amikor önnek kellene beszélnie. Egyébként a múlt század végén már minden műegyetemi hallgató tudta, hogy Palesztina földjében a vegyi anyagok mérhetetlen kincsei halmozódtak fel. A Jordán völgye és a

Holt-tenger már iskolapéldákká lettek. Egy német kémikus már a múlt század végén megírta a Holt-tengerről, hogy az Oceán felszine alatt legmélyebben fekvő vizvölgyek példátlan gazdagságot tartalmaznak, olyan aszfaltmasszákat, amelyek sehol másutt nem fordulnak elő. Különben majd meglátják vizierőre berendezett telepeinket és akkor megértik, miként használtuk ki a Földközi tenger és a Holt-tenger közötti magasságkülönbséget. Megjegyzem, hogy a Holt-tenger vizének kivonata olyan töményített lúg, amilyen csak Staszfurtban lelhető fel. Bizonyosan hallottak már a staszfurti kálisó-bányákról. Nekünk ugyanilyen sóanyagjaink fekszenek a Holttengerben, — csak hogy sokkal nagyobb mennyiségben.

— Csodálatos, — lelkesedett Kingscourt.

— Ne gondolja! — nevetett Besyd bey. — Ez mind nagyon természetes, ép úgy, mint minden más ebben az országbán, ami feltalálható Staszfurtban, az feltalálható a Holt-tengerben is. Csak hogy ez a víz gazdagabb, mint minden más víz ezen a világon. A Holt-tenger sótartalma hihetetlen értéket jelent. Sehol nem lelhető fel annyi bróm, mint itt. De tartalmaz bitumennel kevert meszet is, amelyből a legjobb aszfaltot lehet előállítani. Ilyen anyagot a Jordán völgyében is találhatunk. Elschner német kémikus már régen rájött arra, hogy ennek a vidéknek geológiai alakulása petróleum-forrásokat sejtet. Ki is mutatták a petróleumot egyes anyagokban. Rengeteg mennyiségű kén és foszfát is vár itt kiaknázásra és a foszfátnak műtrágyára való hasznosítását azt hiszem nem kell külön magyaráznom. A mi foszfátjaink versenyezhetnek a tunisziival és az algirival, a bányászásuk pedig nem jár annyi nehézséggel, mint az amerikai Floridában. Földmivelésünk fellendítését nagyban elősegítette a könnyen és nagymennyiségben előállít-

ható műtrágya... De attól tartok, hogy mrs. Gothland nagyon is unalmasnak fogja találni ezeket a komoly témákat.

— Ugyan kérem, már hogy unatkoznám, — biztatta további beszédre az amerikai hölgy.

A tanár vette most át a szót.

— A modern életviszonyok között az ipar és a földművelés szoros összefüggésben állnak. Értik? Csak vállalkozási kedv és megfelelő felkészültség kell hozzá, hogy ezt a kapcsolatot állandósítani is lehessen. Én magam, aki tulajdonképpen a tudománnyal foglalkozom, mégis dolgozom az iparnak és a földművelésnek.

— No ezt ugyan magyarázhatja nekem tisztelt baktérium-tenyésztő uram, — morfondírozott Kingscourt.

— Hát akkor figyeljen ide, — mosolygott Steinek. -- A bakteriológia már régen rájött arra, hogy a sajtoknak az ízét és a dohánynak az illatát különféle mikroorganizmusok okozzák. Ezt a felfedezést gyakorlatilag hasznosítottam s mondhatom önnek, hogy a palesztinai sajt már versenyképes a legjobb svájci áruval és a jordánvölgyi dohány nem marad mögötte a havannainak sem.

A vendégeket most az intézetnek azon a részén vezette keresztül, amely a párisi Pasteur-intézet mintájára készült. A tanár nem zavarta asszisztenseit, akik tovább dolgoztak a lombiknál, különféle kémcsövekkel a kezükben, mások meg mikroszkópok fölé hajoltak nagy figyelemmel. Ha kérdezték őket, udvariasan felelgettek anélkül, hogy munkájukat abbahagyták volna. Egyikük azonban bizalmas gorombasággal kergette el a professzort, mikor az túlbuzgóságának oka felől érdeklődött.

— Ne zavarjon, most tanár úr! Most nem érek rá felelgetni. Ez a fickó különben megint eliszkol.

Steinek erre vendégeit szó nélkül kivitte a szobából.

— Teljesen igaza van, — mondotta, — mert ez a fickó, akit emleget, egy bacillus.

Most betértek az ő dolgozószobájába. Ennek a berendezése is ép olyan egyszerű volt, amint az asszisztenseké.

— Én itt dolgozom, — mondta röviden.

— És min dolgozik, ha szabad érdeklődnöm, — kérdezte Frigyes.

A tudós arca egészen átszellemült.

— Afrika megnyitásán.

A társaság azt hitte, hogy nem jól értette a professzor szavait. Vagy pedig valami hiba esett a tanár fejében.

Kingscourt gyanakodva méregette.

— Azt mondja, hogy Afrika megnyitásán?

— Igen, mr. Kingscourt. Abban reménykedem, hogy megtalálom a malária ellenszerét. Itt szerencsére, a lecsapolási munkálatok, a csatornázások és az eukaliptusz ültetvények alaposan lecsökkentették a maláriaesetek számát. De Afrikában másképp van. Lehetetlen ott keresztül vinni azt, amit mi csináltunk, mert nincs meg a tömeges bevándorlás gyarmatosító fehér ember, könnyen ott hagyja a fogát. Afrika az igazi civilizáció számára csak akkor nyílt meg, ha a maláriát kipusztítjuk. Csak akkor lehet majd óriási területeket a túlszaporodott Európa számára hozzáférhetővé tenni és proletarizált tömegeit egészségesen levezetni. Értik?

Kingscourt nevetett:

— Ön tehát, tisztelt varázsló uram, a fehér embert át akarja telepíteni a fekete földrészre?

De Steinek komolyan válaszolt:

— Nem csak a fehéreket kell oda átvinni. A feketéket is. A faji elnyomásnak van még egy megoldatlan kérdése, amelynek fájdalmas mélységét csak mi zsidók tudjuk iga-

zán megérteni. S ez a négerkérdés. Ne nevéssen ezen mr. Kingscourt. Gondoljon csak vissza a rabszolga-kereskedelem hajmeresztő borzalmaira. Embereket, mert feketék voltak, elraboltak szülőföldjükről, megfosztották szabadságuktól és eladták őket, mint a barmokat. Ivadékaik aztán ott nőttek fel a messzi idegenben, megvetés és gyűlölet közepette, csak azért, mert bőrük fekete volt. Bevallom nyíltan, ha ki is nevetnek érte, hogy most, miután a zsidók visszatérése az ősi földre megtörtént, azon munkálkodom, hogy a négerék is visszatérhessenek földjeikre.

— Dehogyan nevetek, — mentegetőzött Kingscourt. — Ellenkezőleg. Az ördög vigyen el, ha ezt nem valami nagyszerű ideának tartom. Ön olyan nagy dologra hívta fel a figyelmemet, amire még álmomban sem gondoltam.

— Látják, ezért dolgozom Afrika megnyitásán. Kell, hogy minden embernek legyen hazája. Az emberek akkor inkább meg fogják érteni és szeretni egymást. Érti?

S mrs. Gothland szelid hangjával mindhármuk gondolatát fejezte ki:

— Steinek tanár úr, az isten áldja meg munkásságát!

HATODIK FEJEZET

Hazafelé tartottak Steinek intézetéből s az ünnepélyes hangulat lassanként vidám jókedvbe ment át. Besyd belynek támadt az ötlete, hogy álljanak meg a fürdőparknál és hallgassák meg egy félórára a zenét. A fürdőhelyek megszokott közönsége hullámozott a parkban, léha, dologtalanok és elegáns hölgyek tömege, ott ültek a pálmák alatt padokon és kerti székeken, flörtöltek, pletykáztak és vidáman megszólták a járókelőket.

Kingscourt össze is ráncolta a szemöldökét:

— Na végre, csakhogymegtaláltam a cicomás zsidó asszonyokat. Valósággal hiányoztak már. Majd azt hittem, hogy nem is vagyunk Zsidóországban. De most belátom, hogy mégis ott vagyok. Nini, itt vannak a tollas kalapok, a viritó selyemruhák, meg a csillogó ékszerek! Oh, ti butónos és smukkos zsidóasszonyok! Nehogy magára vegye ezt, mrs. Gothland. Ön más lapra tartozik.

De mrs. Gothland csöppet sem vette rossz néven Kingscourt szavait, Steinek tanár pedig hangosan felnevetett:

— Kedves Kingscourt, egyáltalában ne feszélyezze magát. Az ön megjegyzése csak akkor lehetett bántó, amikor még valójában a cifra zsidóasszonyok és a léhaficsurak után ítélték meg a zsidóságot. De ma más világot élünk. Ma már mindenki tudja, hogy vannak más zsidók is. Csak szidja úgy ezt a népséget, ahogy akarja, majd ha besötétedik és senki sem látja, én is csatlakozom önhöz.

A jókedvű kis társaság feltűnést keltett, amerre elhaladt. A tanárt jóformán mindenki ismerte és kíváncsi tekintetek követték a társaságban lévő idegeneket is. Hamarosan egy mellékutra kanyarodtak, hogy a tolakodó pillantások elől elmeneküljenek, de vesztükre, itt ép olyan társaságba botlottak bele, amely megint csak nem volt a kedvükre való. Köralakban nyírt bokrok mellett ültek élénk beszélgetésben. Az egyik férfi hirtelen felugrott, amint megpillantotta őket és nagy örömmel sietett Frigyes elé:

— Doktor úr, doktor úr! Találja ki, hogy kiről beszélünk. Nem találja ki? Hát önről! No, ennek igazán örülök.

Ez a lelkendező úr Schiffmann volt. Frigyeset magával cipelte és nagy szóáradat közepette mutatta be a társaságnak, aztán szinte ráerőszakolta egy székre. Mindez oly

gyorsan történt, hogy, hogy Frigyes a meglepetéstől magához sem térhetett. A társaságban egyszerre megpillantotta ifjúkori szerelmét, Löffler Ernesztint. Az asszony barátságos mosollyal fogadta s Frigyes elfogódottságában alig tudott szóhoz jutni. Ezalatt Schiffmann Steinekhez s a többiekhez szaladt, akiket zajosan invitált Frigyes után. Olyan volt, mint valami ócskaruhás, aki üzlete előtt uraságoktól levetett portékáját kínálja hangosan a járókelőknek. Steineknek nem is volt kedve utána menni, de Kingscourt úgy vélte, hogy Frigyeset mégsem hagyhatja magára. A társaság tehát megadással vonult Frigyes segítségére, aki ott feszengett kényelmetlen helyzetében, Schiffmann székeket kerített és sorra bemutatta a jelenlévőket: Schlesinger úr, neje és leánya, Walter úr és neje, Weinbergerné és leánya, Grün és Blau urak, végül Weinberger úr.

Frigyes mindezt ködösen látta és hallotta. Régmúlt idők emléke felhőzött előtte. Ott látta magát újra a Löffler-házban, azon az emlékezetes eljegyzési estén. Ime, ez a társaság gyűlt ott akkor is egybe és ő ezek elől menekült el a magányba. Most itt vannak mind újra, csak vargabetűket irt rájuk az idő. Megöregedtek s mégis ugyanazok maradtak. Csak ezen a két fiatal leányon, akik már az új nemzedékből valók, dereng a jövő ígérete. Ez a kis szende, aki oly idegen szemekkel nézi, egészen Ernesztin mása. Az emlékek úgy felrajzottak Frigyes lelkében, hogy a beszélgetést csak távoli zúgásként hallotta. Most valaki a nevén szólította és felriadt. Grün, a hirhedt viccelő szólt hozzá:

— Nos, Löwenberg úr, hogyan érzi itt magát? Hallgat? Nem talál rá szavakat? Talán sok önnek itt a zsidó? Nevettek. Frigyes élesen felelt.

— Biztosíthatom róla, hogy ön az első, aki ezt eszembe juttatja.

— Hőböhö... nagyszerű, — nyertett Schiffmann. A többiek is vele nevettek. Frigyes megérezte, hogy bántóan ríposztja épen ebben a társaságban illik. Grün, aki ennél már sokkal különbeket is hallott, meg sem sértődött. Blau úr, a másik pojáca azonban igyekezett az alkalmat kihasználni és a konkurrenciának még néhány dőfést leadni:

— Grün még arra is képes, hogy az embereket itt is antiszemitává tegye!

Walter doktor itt fontoskodva közbeszólt:

— Blau úr, az ön tréfái kissé elavultak. Hála Istennek ma már nincsenek antiszemiták.

De Blau urat nem lehetett a szellemeskedésben megállítani:

— No végre valami, amiben nincs konkurrencia. Ha igaz lenne, hát bizisten, ebben a szakmában önállósítanám magam!

Kingscourt most odasúgta a mellette ülő Steinek tanárnak:

— Na kedves professzorom, ezeknek ugyan beszélhetne a maga négerelméletéről. Jól kinevetnék.

— Nem jelent semmit. A tervem azért életrevaló. Ezek ép így kinevették eleinte a zsidó reneszanszot is. Mi köze ennek a társaságnak nagy ideálokhoz?

Frigyesnek az előbbi megjegyzés szeget ütött a fejébe:

— Vajjon csakugyan gyengült világszerte a zsidógyűlölet? — kérdezte.

— Mi az, hogy gyengült? — kiáltotta Schlesinger, — eltűnt uram, eltűnt teljesen!

Blau úr megint szemtelen lett:

— Erről Veigelstock doktor úr számolhat be önnek a leghitelesebben. Mert ő úgy viselkedett, ahogyan egy hős hajóskapitányhoz illik. Utolsónak hagyta el a süllyedő hajót.

Az ügyvéd dühbe gurult.

— Hallja Blau úr, a maga füleit, úgy látszik, meg kell kicsit cibálni, mert még nem hallotta, hogy mi az én nevem. Vegye tudomásul, hogy Walternak hívnak! Igaz, hogy atyám becsületes neve miatt sem kell szégyenkezni, de hát Istenem, a régebbi időkben számolni kellett az előítéletekkel is.

— Hát már erre sincs szükség? — kérdezte Frigyes.

— Nincs. Egyébként ennek a Blaunak véletlenül igaza van, mert valóban, csak nemrég költöztem át. Ez is mutatja, hogy nem külső kényszerből, hanem szívem sugallatára jöttem.

Walter doktor egészen belemelegedett a dologba és mesélni kezdte, hogy a zsidók tömeges kivándorlása milyen kedvező hatást gyakorolt Európában. Ő maga kezdettől fogva tisztában volt azzal, hogy a cionizmus egyaránt hasznára lesz a kivándorlóknak s azoknak is, akik régi hazájukban maradnak. Az elsők közt volt, akik a mozgalom gyakorlati értékét felismerték s ha akkori társadalmi helyzete, sajnos, nem is engedte meg, hogy meggyőződését szabadon hirdesse, mégis nem mulasztotta el, hogy a nemzeti gondolatért feltűnés nélkül, csendben, szűkebb körében dolgozzon. Bizonyítékokkal is szolgálhat. Irodájában egy szegény diákot alkalmazott írónak s e fiatalembert akkor sem rúgta ki, amikor kiderült, hogy cionista gyűlésekre szokott eljárni. Sőt, ő, dr. Walter, még a Nemzeti Alaphoz is hozzájárult a maga szerény garasával. Igaz, megvárta, míg ez a nemzeti kincs néhány millió font sterlingre emelkedett, de ezt is csak óvatosságból cselekedte, mert ekkor már nem kellett attól tartania, hogy adománya kárba vész.

Blau úr szeretett volna az előbbi leckéért bosszút állani:

— Egy garassal? Engedelmet, doktor úr, ez tán valami

új pénznem? Miféle valuta? Garas, garasocska... hm... hm...

De Waltert már nem lehetett az egyensúlyából kibil-lenteni. Vállat vonva, megvetőleg nézett végig a vicegyá-roson és zavartalanul folytatta mondókáját. Ma már min-denki tudja, hogy a Palesztinába költözött boldog új ha-zára leltek. De a régi hazájukban megmaradt zsidóknak is nagyon megjavult a soruk. Amióta eltűnt a zsidó verseny, elgyengült, sőt egészen megszűnt a zsidógyűlölet is. Azok-ban az országokban, ahol sűrű zsidó lakosság volt, vagy mint ahogy akkoriban mondták, az elzsidósodott államok-ban a nagyarányú kivándorlás érezhető társadalmi javulást idézett elő. Első sorban a proletáriátus legalsó rétegei vo-nultak el, de csakhamar érezhető lett a hatás a középső és felső rétegekben is. Az első bevándorlók csak nyerhettek, de nem volt mit veszteniök. Kényszer nem volt, így eleinte csak azok jöttek, akik ettől sorsuk jobbrafordulását remél-ték. A munkának és a reménynek új széles területe nyílt meg, ahová özönlöttek a munkanélküliek és kétségbe-esettek. S ez természetes is volt. Az egész világon hire futott, hogy Palesztinában a gombamódra szaporodó válla-latok kenyeret, sőt rövid idő múltán már bizonyos jólétet is tudnak adni mindenkinek. S vegyék ehhez hozzá a teljes szabadság csábító vonzását. Itt nem volt felekezeti vagy nemzetiségi gyűlölködés. Ez már magában is idecsalta az üldözötteket. A régebben fennálló zsidó jótékonyági szer-vezetek ekkor összefogtak a közös cél érdekében. Ezek addig nagyobb, összefogó cél nélkül, inkább csak alkalmi-lag is tervszerűtlenül segítézték azokat a hitsorsokat, akiket a nyomor is üldözés hajszolt országról-országra. Sajátságos, de hárhol is lángolt fel a zsidógyűlölet, az rö-gtön az egész zsidóság egyetemes nyomorává nőtt meg a

világhorizonton. Kelt Európában ezrek és ezrek vették kézbe a vándorbotot s ezt a népvándorlást megérezte a Nyugat legtávolabbi nitközsége is. Egy koldushadsereg vonult keletről nyugatra véget nem érő sorokban Európán keresztül. Adtak és adtak és sosem volt elég. Mérhetetlen összegek tűntek el ebben a feneketlen mélységben minden látható eredmény nélkül. Nem volt cél és terv, irány és rendszer a nyugati zsidóság ez óriási jótékonyágában, amellyel keleti testvéreinek segítségére sietett. Még arra sem volt semmi biztosíték, hogy a segítséget az arra valóban rászorulóknak kapják-e meg. S az eredmény nem a nyomor enyhülése, hanem egy hivatásos koldusseregnek, egy szégyenletes nyomoriparnak kitenyésztése volt. Csak a cionista mozgalom adta meg a lehetőséget, hogy ezeket a zsidó emberbaráti törekvéseket egyesítsék. Az egész világon minden hitközség hozzájárult ahhoz, hogy saját nyomorgói Palesztinába költözhessenek. S ez még mindig olcsóbb volt, mint a szakadatlan segélyezésnek régi céltalan módja. S aki e szerencsétlenek közül dolgozni akart, az boldogult is. Aki itt sem tudott zöld ágra vergődni, arról nyilvánvaló volt, hogy dologtalan és munkakerülő, aki további támogatást nem érdemel. Akadtak ugyan, akik azt vitatták, hogy az ilyen tömeges proletárbevándorlás bizonyos veszélyeket rejt magában. De ő, dr. Walter és még néhányan, akiknek hozzá hasonlóan szélesebb látókörük volt, azonnal felismerték ennek a felfogásnak ostobaságát. Hiszen bárhová is nézünk a világtörténelemben, mindenütt azt látjuk, hogy az első telepések üldözöttek és nyomorgók voltak! Vajjon mi okuk lenne a jóllakottaknak arra, hogy a kulturvilágból száműzzék magukat? A jóllakottak otthon maradnak. Észak-amerikai első telepesei a vallásuk miatt üldözött puritánok voltak, Indiát és Délafrikát az arany vágyától hajszoltak

népesítették be. S hol van még egy gyarmat, amelyet aljasabb söpredék alapított volna, mint a gazdag és büszke Ausztráliát? Pedig ez a XIX. század elején még megvetett fegyenctelep volt s néhány évtized alatt hatalmas, egészségtől duzzadó állammá fejlődött! A század végén már a brit világhatalom egyik legszebb koronaékszere!

De hát, szerencsére, Walter doktor és társai, akik kellő intelligenciával rendelkeztek, kinevették az aggodalmat, hogy a proletárok nem tudnak államot alapítani. Elvégre, ha fegyencek megvethették Ausztrália alapjait, miért ne tehetnék meg ugyanezt a zsidó nép uttörői, akik nemzetük szabadságáért és becsületéért dolgoznak s ebben egész Izrael támogatja őket! S mint szóló egész szerényen megjegyzi, az eredmények igazolták is az ő előrelátását. A nagy telepítési munkálatok csakhamar nagyszámú képzett vezérkard, mérnököket, jogi és kereskedelmi tisztviselőket tettek szükségessé. S ezzel egy csapásra megoldódott a fiatal zsidó intelligencia problémája, amely addig az antiszemizmus következtében nem tudott elhelyezkedni. A zsidó ifjúság már odáig jutott, hogy tanácstalanul és kétségbeesetten hagyta el a főiskolákat tanulmányainak végeztével. S ime most Palesztinában az állam és magánvállalkozás könnyű szerrel felszívta őket magába. Ennek következtében megenyhült a feszültség köztük és keresztény kollégáik között. A zsidó ifjú nem volt többé terhes versenytárs, akivel a szűk kenyéren osztozni kellett. A gazdasági irigység és gyűlölködés lassan eltűnt, sőt a zsidók értékes tulajdonságait a kínálat csökkenésével jobban megbecsülték. Minél kisebb a kínálat, annál értékesebb a munkaerő. Ez a közismert igazság érvényesült, a zsidóknak a gazdasági életből való fokozatos kivonulásánál is. A viszonyok így az egész vonalon lényegesen javultak. A közvélemény örven-

detes módon megváltozott. A zsidóság egyenjogusítása most már nemcsak írott törvény volt, de az élet minden vonatkozásában gyakorlatilag is érvényesült. Voltak országok, ahonnan a zsidókat el sem akarták engedni. Csak a zsidóságnak visszatérése ősi hazájába tette lehetővé az emancipációnak igazi és maradéktalan megvalósulását minden országban. S a gazdanépekbe való beolvadás is elvesztette eddigi gyáva és hazug jellegét. A kitérőket már nem gyanusították meg álláshajhászással vagy egyéb törtetéssel. A zsidóságtól való elszakadás nem jelentett már senkinek sem előnyt. A zsidó vallás elérte a többieknek kijáró tiszteletet és akik csak vallási meggyőződésben különböztek polgártásaiktól, most végre élvezhették azoknak teljes megbecsülését. Mert a türelem mindig kölcsönösségen alapszik s a zsidóságnak is a földkerekségen csak akkor juthatott ez osztályrészül, amikor saját hazájában, mint többség, maga is türelmesnek mutatkozott a saját kisebbségeivel szemben.

Walter doktor itt szolgálatkészen pislogott Steinek professzorra és befejezte kis előadását:

— Épen ezért én azoknak az eszméknek szolgálatába szegődöm, amelyeket a Litvák—Steinek-párt képvisel. Kész vagyok ezekért utolsó csepp véremet is kiontani!

Blau úr erre gúnyosan megjegyezte:

— Valahogy el ne felejtse, kedves professzor uram, ezt fivérével mielőbb közölni. Mert ha Walter doktor is az önök pártjára áll, úgy biztos a többségük.

* Az ügyvéd arca sötétpirosra gyúlt a haragtól.

— Hogy érti ezt maga... maga...

— Ó kérem, ne értsen félre! Csak azt akartam mondani, hogy ön mindig kitűnő szimattal megérzi, hol van

a többség. S ezért akikhez ön csatlakozik, azoknak máris gratulálni lehet.

— Hogyan? Ön azt akarja ezzel a rossz viccel mondani, hogy én elveimet tán változtatni szoktam? No, ezen igazán csak nevetni tudok. Hiszen minden értelmes ember okosabb lesz idővel. Annyi azonban bizonyos: ha én egyszer valakinek az igazságáról meggyőződöm, ahhoz törhetetlenül ragaszkodom.

— Na ja, — válaszolt Grün és elálló füleit ujjai közt dörzsölgette, — ezt senkisémet vitatja. Ha Walter doktor úrnak akad épen valami meggyőződése, hát ahhoz törhetetlenül ragaszkodik. Amint azonban ennek az ellenkezőjéről győződik meg, igazán nem lehet kívánni tőle, hogy elvesztett meggyőződéséhez erőszakkal is ragaszkodjon.

Schlesinger úr, aki mint a Goldstein báró képviselője, még itt is nagy tekintélynek örvendett, most jónak látta, hogy közbelépjen:

— Micsoda dolog ez, uraim? Talán valami népgyűlésen vagyunk? Mi közünk nekünk az önök meggyőződéséhez? Én csak két dolgot ismerek a világon: üzletet és szórákozást!

— Nagyszerű, — kiáltotta gúnyosan Kingscourt. — Elsősorban persze az üzletet!

— No látják, — fejezte be Schlesinger a vitát, — ez az úr is hasonlóképen gondolkozik. De hát most nem vagyunk az üzletben. Hagyjunk hát békét egymásnak!

— Schlesinger úr, ön mindig fején találja a szöveget!

Iz a hizelgés természetesen Schiffmann úrtól eredt, aki most Frigyeshez és Kingscourthoz hajolt s halkán, de úgy hogy mindenki hallhatta, odasúgta nekik:

— Nem hiába bizik meg benne Goldstein báró olyan korlátlanul! Ő képviseli ezt a hatalmas céget Jaffában.

Schlesinger úr szerényen tekintett körül, mint az igazi nagy férfiak, akiket a tömegnek mutogatnak.

Ezalatt a hölgyek visszatértek az új párisi kalapokra, amiről Frigyesék odaérkeztekor diskuráltak. Laschnerné vitte a szót. Ruháit egyenesen a Rue de la Paix szalonjából hozatta.

Weinberger Ernesztin azonban nem vett részt ebben a beszélgetésben. Intett Frigyesnek, hogy húzza közelebb a székét és halkán odasúgta neki:

— Mit szól a leányomhoz? Istenem, hogy eljár az idő! Hát milyennek találja? Csinos?

— Egészen az anyja! — szaladt ki Frigyes száján.

S Ernesztin kacéran felvonta szemöldökeit:

— Szóval csúnya! Menjen, maga rossz!

Frigyes ránézett erre az elvirult, üresfejű társasági bábura és nagyon elröstelte magát. Milyen messze volt már tőle az a húsz esztendő, amikor ez az asszony oly roppant fájdalmat okozott neki! Ó, milyen hűtlenek is leszünk az ifjúságunkhoz!

De Ernesztin mit sem sejtett a régi emlékek e csendes temetéséről és vidáman csevegett tovább. Mik most a tervei? Itt marad? Vagy tovább hajózik Európába? Mert ha marad, bizony ideje már, hogy családot alapítson... asszonyt válasszon...

— Én? — riadt fel Frigyes. — Az én koromban? Sajnos, asszonyom, erről már lekéstem, mint annyi más, fontosabb dologról is!

— Na, most nem őszinte. Hiszen ön még a legszebb éveiben van. S amellet még sokkal fiatalabbnak is látszik. Azon a magányos szigeten egészen jól konzerválta magát. Várjon csak különben, rögtön bebizonyítom önnek... Itt van ez az ártatlan gyermek... annak csak elhiheti... Fifi-

kém, szivem, jöjj csak ide... Találd ki, hány éves lehet Löwenberg doktor úr?...

Weinberger Fifiike, az ártatlan gyermek kacéran odavillantotta szemét Frigyesre, azután gyorsan lesütötte a piláit és szégyenlősen csipogta:

— Harminc körül, anyácskám.

— Ugyan kisasszony! Hiszen ön meg sem nézett engem!

— Ó igen, — csicsereggett tovább a kis ártatlanka, — én már akkor megnéztem magát, amikor Litvák Mirjammal az Operában volt.

— Ápropos, — szólt közbe Ernesztin, — hogy tetszik önnek Litvák Mirjam? Nem a külsejét értem. Nem mondom: egészen csinos. Dit mit szól az affektálásához, a pózaihoz? Hogy nagyképűsködik azzal az örökös kötelességteljesítéssel! Most legujabban tanító nénit játszik.

Frigyes egészen felháborodott.

— Engedelmet, asszonyom, ahogyan Mirjamot én ismerem, neki a tanítónői pálya nem játék, hanem a legkomolyabb élethivatás.

— No nézd csak, hogy védi már Litvák kisasszonyt! Frigyes felállott.

— Bocsásson meg, asszonyom, a barátom int. Búcsúnunk kell.

S Kingscourt-t karonfogva, sietve távozott.

— No Fric, — szólt az öreg medve, — találja ki, mire gondoltam az egész idő alatt ebben a szörnyen kedves kis társaságban?

— Fogalmam sincs róla.

— Az ördögbe is arra, hogy ideje volna már tovább állanunk. Végre is nem azért bujdosunk ennyi ideig az

emberek előtt, hogy hajónk most pont a Goldstein báró képviselője körül fusson zátonyra. Vagy maga itt akar végleg horgonyt vetni?

— Minek kérdez ilyet tőlem. Hiszen jól tudja, hogy magához tartozom és magával megyek, amikor akarja s ahová kívánja.

Az öreg megállott és melegen megszoritotta Frigyes kezét...

IV. RÉSZ

PÉSZACH

ELSŐ FEJEZET

Az öreg Litvák villájában nagy előkészületekkel várták a vendégeket a pészach esti ünnepségre. Öreg este volt már, mire megérkeztek, a sephórisi orosz pópa egy órával megelőzte őket. Dávid is ott volt már a ferenerendi apátnak, Ignáciusnak kíséretében. Az apát magastermetű, széles vállú és szőke ember volt, akinek pirospozsgás arca kimosolygott a barna csuklya alól. Köln volt a szülővárosa s bár már egy negyedszázada lehetett annak, hogy Tibériásba került, még mindig kölni tájszólással beszélt. A pópa is, meg Hopkins, az anglikán, abban versengtek, hogy az apát anyanyelvén érttessék meg magukat.

A széderasztalt, amelyre húsz teríték került, a földszinten lévő ebédlőben állították fel. Dávid helyeikre vezette a vendégeket, ő maga pedig az asztal végére ült. Az öreg Litvák az asztalfőn foglalt helyet, mellette a felesége helye üresen maradt, mert betegsége miatt nem lehetett jelen az ünnepségen. A házigazda balján mrs. Gothland kapott helyet.

A vendégek elhelyezkedése után megkezdődött a szédereste ősi melodráája. Megtöltötték a poharakat hamisi-

tatlan palesztinai borral és a házigazda kiddust mondott, köszönetet az Istennek, Izrael Atyjának a szőlő gyümölcséért.

Most kiüritették az első pohár italt, csak Kingscourt nem ivott. Mrs. Gothland figyelmeztette arra, hogy ősi szokás szerint neki is részt kell vennie a szertartásban. Kingscourt kicsit dörögött magában, de az illem kedvéért szépen utánozta a többieket. Ugyanigy tettek a keresztény papok is.

A házigazda most megmosta kezeit egy ezüst medencében, amelyet Mirjam tartott eléje, utána pedig kivett az előtte levő szédertálból egy kis petrezselymet, sósvizbe áztatta, áldást mondott és megette. Ezután a többieknek is osztott a tálban lévő petrezselyemből. Mindenki evett a szimbolikus ételből, Kingscourt savanyú képpel, amin Mrs. Gothland igen jól mulatott. Utána leemelték a tálról a tojást és a sültet, majd a betakart tálat ünnepélyesen felemelték:

— Ez a sanyarúság kenyere, amelyet őseink ettek Egyiptomban.

Mrs. Gothland most is készségesen magyarázta el Kingscourtnak e szavak jelentőségét. Eléje tette a Hagádát, ahol a héber szöveg mellett a német fordítás is olvasható volt. Ismét megtöltötték a poharakat és most Dávid, mint a társaság legfiatalabb férfi tagja felállott és elmondta az évszázadok óta felhangzó ősi kérdést:

— Miben különbözik ez az éjjel a többi éjjelektől? Minden más éjjel ehetünk kovászos és kovásztalan, de ezen az éjjel csak kovásztalan! Minden más éjjel ehetünk bármilyen fűvet, ezen az éjjelen csakis keserűt.

Erre feltakarták a szédertálban fekvő kovásztalan kenyeret és az egész gyülekezet együtt válaszolt a legfiatalabb kérdésére:

— Szolgák voltunk hajdan Egyiptomban; de Isten ki-
vezetett bennünket onnan erős kézzel és kinyújtott karral.

Igy pergett le az est, templomi áhitatban és mégis a
családi élet meghittségben. Mindnyájan lelkükben érezték
az évezredek tradícióit, amelyek elevenen vetítették eléjük
egy nemzet multját, amely különb minden élő nemzet mult-
jánál. Ez az ősi zsidó szertartás távolibb korokba nyúlt
vissza, mint a kulturemberiség bárminő más fennmaradt
szokása. Nemzetek tűntek el a föld színéről és új népek
jöttek a régiék helyére, de a zsidóság megmaradt az év-
ezredek mindent betemető forgatagában. És akárcsak év-
százakkal, vagy évezredekkel ezelőtt, ugyanúgy imádkozott
ezen a napon szerte a világon a szabadság és a rabság
viharvert népe az örök Izrael.

Frigyes is érezte ezt a nagy áhitatot és a megtérők
ájtatosságával imádkozott. Mintha most végre annyi sok
lelki tévelygés után megtalálta volna önmagát! A megha-
tottság fojtogatta a torkát. Harminc esztendeje is elmúlt
már annak, hogy utoljára kérdezte: Miben különbözik
ez éjjel... Most már tudta a feleletet is rá, az élet felelt rá:
az Isten segített erős kézzel és kinyújtott karral. Igen, de
hol van ő a felszabadultak között, hiszen ő egyedül áll az
emberek sokaságában, kihullottan népének közösségéből.

Mikor a szertartás első részét befejezték és körülherd-
ták az ételeket, Kingscourt odakiáltotta Frigyesnek:

— Nem gondoltam volna, hogy maga ilyen jó hebraista.

— Én magam se tudtam és valahogy öntudatlanul
buggyant ki belőlem az, amit régen, ifjúságomban tanultam.

A társalgás folyamán egy név ütötte meg untalan Fri-
gyesék fülét. Mr. Levy Joseph neve. A két Steinek pedig
röviden és bizalmasan csak Joenak emlegette.

— Még sincs rendjén, hogy Joe nincs itt, — elégedetlenkedett az építész.

— Persze, — hagyta rá a bátyja, — Joe hiányzik.

— De hát az még sem járja, — vágott közbe Kingscourt, — hogy csak felhánytorgatják ezt a nevet és nem mondják meg nekünk, hogy ki az, akit ide kívánnak.

— Ön nem ismeri Joet? — hitetlenkedett az építész.

— Az önök műveltsége igen hiányos — állapította meg a tanár, — mert Joet ismerniök kell. Joe nélkül ma sok minden nem lenne úgy, ahogy van. Joe az az ember, aki a legnagyobb dolgokat a legegyszerűbben oldotta meg. Joe maga a legegészségesebb emberi agyvelő.

— De hát hozzák végre elő — követelődött Kingscourt.

— E pillanatban ez kissé bajosan menne, mert jelenleg épen Marseilleben van. Valami új gépről kapott jelentést, hát elutazott Európába. A lapok jelentése szerint nagy tárgyalásokat folytat odaát gyárosokkal meg mérnökökkel.

Besyd bey megjegyezte:

— Angliával, Németországgal és Franciaországgal, de főképen Amerikával tartja fenn az üzleti kapcsolatokat. Úgy lehet, hogy holnap már Amerikába hajózik, de az is lehet, hogy Londonba megy, ha nem indul hazafelé. Levy József a legkiszámíthatatlanabb ember és nála sose lehet tudni, mit fog csinálni. Egy azonban biztos, hogy, amit csinál, azt jól csinálja. Nála egy ötmillió dolláros bussines gyerekjáték és az amerikaiak a legnagyobb elragadtatással beszélnek róla.

— Ez kedvemre való ember — állapította meg Kingscourt, — de hát mi a foglalkozása?

— Az iparhivatal vezérigazgatója, — felelte Dávid. — De nincs olyan hivatal, amit ne tudna vezetni. Valóságos

ezermeister, aki mindenhez ért. Számítottam rá, hogy ez az ember érdekelni fogja önöket és ezért úgy rendezkedtem be, hogy ha már öt nem láthatják, legalább a hangját hallhassák. Levy Józsefnek egy előadása országunk történetéről hanglemezen meg van örökitve és ahogy a mai napon az iskolákban a gyerekek ezt meghallgatták, úgy végig fogjuk mi is hallgatni. Akkor aztán meg fognak érteni mindent, ami ebben az országban történt, mert meg fogják ismerni minden dolognak a kezdetét is. Ugy gondolom, alkalmas időt választottam ki erre. Olvastuk ma a széderesti hagadában, hogy a régi bölcsek összejöttek a Bené Berákban és az egyiptomi kivonulásról beszélgettek, amíg eljött a reggeli Semá ideje. Mi rabbi Eliézernak, Jehosuának, Eleázár Afarias fiának, Akibának és rabbi Tarfonnak leszármazottai vagyunk. Ősi mintára ünnepeltük meg a szédert s az ősi példa szerint fogjuk befejezni is az ünnepséget. Mi azonban a legujabb időkről, az új kivándorlásról fogunk beszélgetni. Mert megismétlődött a huszadik században az egyiptomi kivonulás. Ennek így kellett lennie és ennek most kellett megtörténnie. Az időnek is érni kellett és a népnek is. Csavargósok kellettek a vitorlások helyébe, mert a modern technika nélkül nem tudtuk volna a roppant akadályokat legyőzni. És új emberek is kellettek a régiek helyébe, olyanok, akik ragaszkodnak az ősi néphez. De szükségünk volt a kulturnemzetek támogatására is, mert anélkül semmi sem sikerült volna.

— Az isten megsegített bennünket, — mondta egyszerűen az öreg Litvák.

Hopkins tisztelendő úr lelkész kollégaival afölött elmélkedett, hogy milyen szép egyetértés lett urrá az emberek lelkiéletében. Ime, ők a keresztény felekezetek lelkipásztorai is testvéries érzéssel vesznek részt a zsidó ház pészach-

ünnepén. Az emberiég megújulásának előjelét látták ebben.

— Valóban így van, — mondta erre a sephórisi pópa is.

MÁSODIK FEJEZET

A hágádában előirt szertartások után átmentek a szalónba. A beszélőgép már készen állott egy asztalkán. A készülék őseit Kingscourték is ismerték már, ezen azonban egy szellemes szerkezet is volt, amely a lemezeket önműködően váltotta, úgy hogy a hosszú beszédet a gép megszakítás nélkül visszaadhatta. Mindannyian leültek s a készülékben egy érces férfihang zendült fel:

„Tisztelt jelenlévők!

Feladatom, hogy az új zsidó kivándorlás történetét önöknek elmondjam. Hát ez roppant egyszerűen ment és azt hiszem, csak utólag tüntették fel olyan nagy eseménynek. A politikai előkészítéssel nem nekem kellett bajlódni. Szerencsére, mert én nem vagyok politikus és nem is leszek soha. Nekem megvolt a kitűzött feladatom s azt meg is oldottam. Megalapítottuk a „*Palesztinát Gyarmatosító Új Társaságot*“, amely azután a török kormánnyal megkötötte a telepítési szerződést. Ennek részleteit mindenki ismeri. Súlyos pénzáldozatokra köteleztük magunkat, de én a kétkedőkkel szemben nyugodtan ajánlottam az aláírást. A század fordulóján mindent összevéve körülbelül tízenkét millió font állt rendelkezésünkre. De mi nemcsak a meglévőre, hanem a munkára várható gyümölcsére is számítottunk. Előttünk lebegett Klondyke példája, ahová az akkori-ban felesillant arany leletek nyomán a produktív tőkének hatalmas hulláma sodródott. A munka önmagától teremt új

munkaalkalmakat. S így csak a bevándorlást kellett megindítanunk, hogy ezzel újabb tőkét vonzzunk az országba. Kikötöttem azonban, hogy a chartát egyelőre nem szabad nyilvánosságra hozni, nehogy ezzel a tömeges bevándorlás minden előkészítés nélkül ránk zúduljon.

Az Uj Társaság igazgatósága az első öt évre engem bízott meg a bevándorlás megszervezésével és a kezdeti kiadások fedezésére egy millió fontot bocsátott rendelkezésemre. Az egyik mérnököm azonban úgy vélte, hogy ez kevés lesz...”

— Átkozottul kevés! — kiáltott itt közbe Kingscourt. — Állítsa meg kérem azt a gépet s magyarázza meg, miféle Uj Társaságról van itt szó! Azonos ez azzal, amit Neudorfban megismertünk? És miféle igazgatóságról beszél? És honnan szedtek pénzt, ha még olyan keveset is?

Dávid válaszolt:

— Értem a kérdését, Kingscourt úr. Levy Joe erre csak azért nem tért ki, mert ezek itt közismert dolgok. A mai és az akkori Uj Társaság valójában egy és ugyanazon intézmény, bár sokban mégis eltérnek egymástól. Akkor részvénytársaság volt, ma pedig szövetkezet, amely azonban jogutódja az előbbinek.

— Érti? — kérdezte a tanár.

— Épenséggel nem. Mert ha azt akarják ezzel mondani, hogy az önök részvényesei ideajándékozták a pénzüket, akkor ez merő fantázia.

— Nézze csak, mr. Kingscourt, — mondta most Dávid, — rögtön megmagyarázom ezt önnek. Vegyük csak külön-külön a három jogi személyt. Az egyik az alap, amely különböző adományokból tizenkét millió font sterlinget tett ki 1900 év végén. A másik a részvénytársaság, amelyet lelkes londoni pénzemberek alapítottak tíz millió alaptőké-

vel. A harmadik jogi személy a gyarmatosok szövetkezete, amelyet választott vezetők képviseltek. És ezek a bevándorlás sorompóit csak akkor nyitották meg, amikor a részvénytársaságnak szövetkezetté alakulása már biztosítva volt.

— Hogyan, hát a részvényesek, ezek a rideg londoni pénzemberek, ezek a szindikátusi hiénák belementek ebbe? Kingscourt nevetett.

— Ön téved. Ezek becsületes üzletemberek voltak, akik becsületes nyereséggel is megelégedtek. Itt megegyezés történt a munka és a tőke között, mert különben egyedül sem a tőke, sem a munka nem tudta volna elhárítani a nehézségeket. A megegyezés lehetővé tette, hogy tíz év után a gyarmatosok szövetkezete az új társaság részvényeit beválthassa.

Most kissé tétován megszólalt Frigyes is.

— De hogyan volt lehetséges az, hogy a szegény gyarmatosok jelentékeny összegek árán a részvénytársaság részvényeit megváltásák?

— Ó, barátom, ezt már értem — mondta Kingscourt, — mert ha a gyarmatosítás sikerült, akkor a gyarmatosok elő is tudták teremteni a szükséges pénzt.

— Nagyon helyes, — magyarázta Dávid. — Amikor a szövetkezet elérkezettnek látta az időt a részvények beváltására, akkor a szükséges pénzt kölcsönképen vette fel.

— Nagyszerű fickók, — lelkesedett most már Kingscourt, — de hát hogyan gazdagodott meg a részvénytársaság?

— Elsősorban is a föld értékének emelkedése következtében, ami a megmunkálás eredménye volt s így elsősorban a munkásokat is illette meg. A földek így mentek át

a szövetkezet tulajdonába és ez a közösség vette fel ezután az *Uj Társaság* elnevezést.

Steinek műépítész is közbeszólt:

— Talán különösen hangzik önöknek, hogy az országunkat ilyen üzletszerűen, részvényekkel alapoztuk meg. Más megoldás azonban nem kínálkozott.

— Kérem, nekem igazán nincs kifogásom ellene, — tiltakozott Kingscourt, — elvégre én Amerikában éltem sokáig és tudom, hogy a részvénytársasággal is lehet jó és rossz dolgokat elérni. Olyan ez mint a hordó: lehet balzsamot vagy mérget beleönteni. No meg aztán nem ez az első gyarmatosító társaság, amely hasonló eszközökkel él. Voltak olyanok, amelyek nem tudtak eredményeket felmutatni, de akadtak, amelyeknek kitűnően sikerült minden. Elvégre a Keletindiai Társaság sem volt haszontalan alakulat. A maguk társaságában még valami megkapóan új dolgot is észleltem. A szövetkezetté való átalakulást. De hát halljuk tovább a históriát azon a gramofonon!

HARMADIK FEJEZET

Dávid felhúzta a gépet és Joe érces beszéde ismét felhangzott:

„Az egyik mérnököm azonban úgy vélte, hogy ez kevés lesz, a kezdethez azonban mégis elég volt. Elkészültem a terveimmel. Ekkor ősz volt. A bevándorlást azonban csak a téli esőzések után akartam megnyitni. Volt tehát még négy hónapi időm, amit az előkészítő munkálatoknak szentelhettem.

Mindenekelőtt felállítottam Londonban a központi irodámat, ezt osztályokra osztottam és minden osztály élére

egy vezetőt állítottam. Smith került a teherszállítás, Steinek az építőhivatal, Warsawski a technikai ügyosztály, Alladinó a földvásárlás, Kohn és Brownstone az élelmezés élére. Harburger kapta az erdősítési munkálatokat, Leonkin pedig a pénztár vezetését. Vezértitkárnak Wellnert vettem magam mellé. Csak úgy vaktában sorolom el őket, ahogyan eszembe jutnak. Első munkatársam és főmérnököm Fischer volt, aki azóta, sajnos, már elhunyt. Igazi derék, komoly és dolgozó ember volt, akinek halála nagy veszteség mindnyájunk számára.

Berendezkedésünk után Alladinót Palesztinába küldtem, hogy kezdje meg a földvásárlásokat és annyi földterületet vegyen meg, amennyit csak lehet. Alladinó spanyol zsidó, aki arabul és görögül jól beszél, megbízható és okos ember. Mikor legelőször kiutazott, a föld ára még nem volt magas, mert nem igen akadt rá vevő. Az Új Társaság erre a célra két millió font sterlinget szánt. Ötven millió frank az akkori palesztinai birtokviszonyokhoz mérve komoly összeg volt.

Alladinó részére én magam készítettem el Palesztina térképét, kis négyzetekre beosztva és neki csak a parcellák számát kellett jelentéseiben tudtomra adnia, hogy képet alkothassak magamnak a vásárlások menetéről és eszerint tehettem meg további intézkedéseimet.

Ugyanekkor Harburgert, a botanikust, Ausztráliába küldtem, hogy eukaliptusokat és olyan növényeket, amelyek elbirják a palesztinai éghajlatot, vásároljon. Ezzel egészségesebbé akartuk tenni az ország éghajlatát. Harburger még a Rivierán is jelentékeny megrendeléseket tett kertészeknél és növénykereskedőknél. Warsawski gépészmérnököt Amerikába küldtem, hogy a legújabb mezőgazdasági gépeket beszerezze, azonkívül őreá hárult a közlekedési

eszközök megrendelése is. Tanulmányoznia kellett az ipar-telepek berendezését is. Minden kiküldött teljhatalmúlag vásárolt, engem pusztán csak az eredményekről értesítettek. Tudták, mi a teendőjük. Warsawskinak elutazása előtt csak annyit mondtam: „Ne vásároljon ócskavasat!” Ebből aztán mindent megértett.

Warsawskinak volt még egy nagy feladata. Neki kellett előkészíteni az Amerikába szakadt nyugateurópai zsidóknak Palesztinába való kivándorlását is. Ezekre az emberekre nagy súlyt helyeztem, mert ezek saját energiájuk folytán szabadultak meg a nyomortól, olyan emberek voltak tehát, aminőkre szükségem volt, akik kijárták Amerikában az élet iskoláját. Newyork volt már a tizenkilencedik század végén a legnagyobb zsidó város a világon. Persze, ez a túlsúfoltság megnehezítette a megélhetést. Az újabb kivándorlási lehetőség ezért itt is megváltásként jött, akár csak Európában. Warsawski az ottani cionista szervezet vezetői útján látott munkához és a szervezet ajánlása kellett ahhoz, hogy valaki Palesztinába vándorolhasson. Ugyanezzel a metódussal éltünk Oroszországban, Romániában, Galiciában és Algirban is. Oroszországban Leonkin dolgozott, Romániában Browstone, aki Jassyban lakott. Kohn ment Galiciába és Smith Algirba. A londoni központ csak az országos szervezetekkel állott összeköttetésben, amelyek helyi csoportokra oszlottak. Minderről pontos kimutatásom volt.

Sokan aggódtak, hogy a közeli kivándorlás lehetősége demoralizálni fogja a tömegeket. Az emberek munkakedve alább hagy, miután tudják, hogy munkahelyeiket ugyis elhagyják. S érdekes, hogy ennek éppen az ellenkezője történt. A helyicsoportok ugyanis csak a kifogástalan munkaerőket vették előjegyzésbe és így valóságos versen-

gés támadt a munkások között, hogy kitünjenek. Az előjegyzések névsora így valósággal diszkönyve lett az egyes községeknek. Bevallom, ezen én magam is meglepődtem, mert ilyen eredményt nem reméltem. Igen fontos volt még a politikai megbízhatóság is. A kivándorlási lajstromba ezért csak azokat lehetett felvenni, akik a politikai hatóságok által kiállított jó erkölcsi bizonyítvánnyal rendelkeztek. Ebben a különböző kormányok, amelyeket munkánkról rendszeresen tudósítottunk, támogattak is bennünket.

Londonban csak Fischer főmérnökkel, Steinekkal és Wellnerrel dolgoztam. Ekkor készítettük el az első nagy technikai terveket, amelyek közül azóta sokat megvalósítottunk, de sokat fel is kellett adnunk, viszont némelyik még jobban sikerült, mint ahogy eredetileg terveztük. Azért nem állítom, hogy új dolgokat teremtettünk. Az amerikai, angol, francia és német mérnökök már mind megcsinálták ezeket, a mi érdemünk csak az, hogy Keleten mi voltunk az elsők, akik az úttörés munkájába belefogtunk, hogy hasznosíthassuk a meglévő eredményeket.

Steinek legelsősorban munkásházákat és állomásépületeket tervezett. Főszempont az olcsóság és a gyors előállítás volt. Az architektónikus szépséggel ekkor még nem törődhettünk. Steineknek szép alkotásai későbbi keletűek. Javaslataira Franciaországból fabarakkokat rendeltem, amelyeket egy óra alatt fel lehetett állítani. Ezeket február közepén kellett Marseillesba szállítani, ahol Rübenz vette át. Steineket sürgettem, hogy utazzon már Palesztinába, szállíttassa le az épületanyagokat és az építőmunkásokat, ő azonban legnagyobb meglepetésemre kijelentette, hogy előbb Svéd- és Finnországba utazik. Meghökkenem, hogy mit keres északon, mikor neki Palesztinába kell menni. De kiderült, hogy neki van igaza, mert az épületfa anyagot

Svédországban akarta beszerezni. Aztán Svájc, Németország és Ausztria műegyetemeiről fiatal mérnököket vitt magával Palesztinába. Hat hét múlva már működött Jaffában az első építészeti hivatal, amely vagy száz mérnököt és rajzolókat foglalkoztatott.

Nem csekély nehézségbe került a Palesztinába irányított építkezési anyagok olcsó szállítása. Ma, amikor már rendszeres összeköttetésben állunk a hajóstársaságokkal és a vasutakkal, elfeledtük ezeket az időket, alig tudjuk értékelni Rübenz munkásságát, aki nagyszerűen oldotta meg a feladatát. Pedig hatalmas teljesítményt végzett. Szállított görög, spanyol és északafrikai hajókon. Már azzal gyanúsítottam, hogy valóságos kéjutazásokat tesz a tengeren, olyan kerülőket végzett, ahelyett, hogy a rövid utat választotta volna. Az áruk azonban időre beérkeztek és csak később tudtam meg, hogy Rübenz azért választotta ezeket a kalandos utirányokat, mert ezzel kikerülte a kikötőket és nem kellett kikötőpénzt fizetnie. Minden fillérrel fukarkodott és hatalmas összegeket takarított meg.

Rübenz vetette fel azt a gondolatot is, hogy még a bevándorlás megnyitása előtt értesítsük a nagy európai áruházakat, hogy rendezkedjenek be a palesztinai piacon. Az áruházaknak az ajánlat kapóra jött, mert így túladhattak azokon az árukon, amelyek a raktáraikban heverték. Nem ígérhettünk gazdag fogyasztóközönséget, mert a kivándorlók tulnyomó részben szegények voltak és csak részletre vásárolhattak. De garanciát vállaltunk az Új Társaság alkalmazottjaiért olyképen, hogy fizetésükből hetenként levontuk a részleteket a kereskedők számára. Az áruházakkal való kapcsolatunknak meg volt az az előnye is, hogy befolyásolhattuk az árak kialakulását és nem engedték meg az árak indokolatlan emelését. A kereskedők csak szabott

árakkal dolgozhattak. A szegény munkásaink így nem estek áldozatul a kereskedelem mohóságának, viszont a kereskedők is biztosítva voltak arról, hogy nem érik veszteségek a részletüzlet bevezetése miatt. A szállítás valósággal katonai jellegű volt, a kereskedelmi versenyt azonban nem kolráztuk. Olyan üzletekkel, amelyek árkartellbe léptek egymással, nem kötöttünk megállapodást és így nem is találtak vevőközönséget a maguk számára.

Az első három hónapban már megindult a szabad vásár. A benszülöttek csodálkozással látták a civilizációnak ezt a térhódítását. Lassan azonban ők is hozzászoktak mindenhez és ők is vásároltak és a kereskedelem igen rövid idő alatt fellendült. Néhány nagykereskedő látva a piac felvevőképességét, gyártelepeket létesített Palesztinában, hogy megtakarítsa a szállítási költségeket. Így indult meg a palesztinai nagyipar.

Némely oldalról természetesen a szememre vetették, hogy elősegítettem az ipari vállalkozók meggazdagodását. De én ezekre a támadásokra nem lehettem tekintettel. Mindenkinek a kedve szerint nem dolgozhattam. A főszempont az volt előttem, hogy elejét vegyem a korrupciónak és az Új Társaság hivatalnokainak a fizetésükön kívül ne legyen más jövedelmük. Én magam sem kerestem vagyont, jól tudja mindenki. Az, hogy szabad vállalkozók a vállalkozásaikon nyertek és nem veszítettek, az ügyünknek csak hasznára vált. Ahol a vállalkozásoknak szabad tere van, oda özönlenek az emberek, mert anyagi lehetőségek nélkül, pusztán ideális és szentimentális érzelmekkel nem lehet országot építeni.

Steinek elutazása után Fischer terveivel foglalkoztam. Kitünőek voltak az útépités, a közművek, az elektrifikálás, a vasutak és vizierőtelepek tervei. Ekkor készítette el leg-

nagyobb művének, a Földközi tengertől a Holt-tengerig húzódó csatorna első vázlatos terveit is. Munkatársa egy svájci keresztény mérnök volt, aki a cionizmusért való lelkesedésében zsidóvá lett és az Ábrahám nevet vette fel. Fischer szerénységében mindig azt mondta, hogy ez az Ábrahám volt a munka tulajdonképeni tervezője. Nagy hasznát vettük az angol vezérkar kitűnő térképeinek, különösen Armstrong plasztikus térképének, amely a Palestine Exploration Fund kiadásában jelent meg.

A jaffa-jeruzsálemi vasutvonal már nem tudta leboonoylitani a forgalmat. Ekkor alapítottam meg az első vasutttársaságot. Legelőször a tengerparti vonalat építettük ki Jaffától délre Port-Said felé, aztán az északi vonal következett Beyrutig, ahonnan Damaszkusz felé lehetett csatlakozást találni. Ezután a jeruzsálemi vonal következett, a jordánvölgyi vasut, amelyből a Genezáreth-tónál kelet és nyugat felé szárnyvonal ágazott ki. Végül kiépítettük a libánoni vonalat is. A szükséges tőkét Warsawski szerezte meg Amerikában és Leonkin Oroszországban. Öt esztendőbe telt, míg ez a vasuthálózat kiépült. Sokat kellett harcolnom, amíg igazgatótársaimat e vonalak rentabilitásáról meggyőztem. Ma már mindez a múlté. A vasutak az Uj Társaság tulajdonai és számításaimat az idő igazolta.

E vasutépítési kérdéseken kívül sokat foglalkoztam a mezőgazdaságnak igavonó állatokkal való ellátásával, ami nem csekély probléma volt, hiszen nagyarányú mezőgazdaságot akartunk teremteni. Sokat tanácskoztam erről Brownstoneval, akihez ez az ügy tartozott. Az ő terve az volt, hogy a Duna mellékéről szállítsunk ökröket szárazon és vizen, de ez ellen súlyos aggodalmaim voltak. Legszívesebben Egyiptomból hozattam volna az ígásjóságokat,

ámde ennek is sok akadálya volt. Végül váratlan megoldás kínálkozott.

Eleinte ugyanis ki sem mozdultam Londonból. Egyszer azonban mégis elutaztam Németországba, hogy megsemléljem az újfajta elektromos motorokat. Ezek a motoros ekék valósággal fellelkesítettek, pedig akkor még csak a kezdetén állottak a fejlődésnek. Megvásároltam a gyár egész készletét és további rendelést tettem, amit február közepéig kellett szállítani. Aztán kábelben felszólítottam Warsawskit Newyorkban, hogy vásároljon februárig annyi motoros ekét, amennyit csak tud. Mire Londonba visszaérkeztem, már várt az értesítése, hogy háromszáz motoros eke február közepén Jaffában lesz.

Ez a találmány egyszersmindenkorra megszabadított bennünket az igásjószágok gondjától. Mikor Brownstone-nél találkoztam, valósággal a nyakába borultam. Még ma is látom elképedt arcát, amint fülébe kiáltottam: „Édes barátom, ön már felesleges, — nincs szükségünk többé ökrökre!” — Csak a többiek nevetéséből vettem észre a komikus félreértést. Igazság szerint Brownstone egyáltalában nem vált feleslegessé. Sőt épen elég dolga akadt. Mert ha ökrökre nem is volt többé szükségünk, annál inkább kellettek lovak, tejelő tehenek, juhok s végül takarmány ezeknek számára. Alig tért vissza Brownstone Romániából, rögtön Hollandiába, Svájcba és Magyarországra küldtem, hogy a legjobb állatállományt beszerezze.

Az ökröket motorekékkel pótoltuk, de ezeknek üzemben tartásához szénre volt szükségünk. Ez már Rübenz dolga volt. Az ázsiai szén akkoriban még nem gördült a világforgalom országújain. Angliához kellett fordulnunk. Rübenz huszonnégy óra alatt táviratilag lekötötte a szükséges mennyiséget. Ma már persze nincs szükségünk sem

angol, sem másfajta szénre, hogy Palesztina földjét megműveljék. A Holttenger vízművei ellátnak bennünket a szükséges motorikus erővel. A szántóföldeken álló lokomobil muzeumi emlékké vált. Csak drótjaink vannak, amelyek a Jordán vizeséseinek erejét a hermoni és libánoni forrásoktól egészen a Holttengerig elektromos áram alakjában viszik el az ekéinkhez. A szénét vizeinkkel pótoltuk...

Steinek kérésére Dávid itt megállította a gépet és a tanár megilletődött hangon így szólt:

— Nem veszik-e észre, uraim, hogy az, amit a mi láthatatlan Joe barátunk itt elmondott, valósággal egy új Chad-gadja. Értik?

Kingscourt természetesen nem értette, mire elmagyarázták neki Chad-gadjának, a kicsi báránynak félig tréfás, félig mélyenfilozófikus történetét, amely a pészach-ünnep könyvében utolsónak következik. A gödölyét felfalta a macska, a macskát széttépi a kutya, a kutyát leüti a bot, a botot elégeti a tűz, a tüzet eloltja a víz, a vizet megissza az ökör, az ökröt levágja a metsző, a metszőt elviszi a halál angyala — s mindenek fölött trónol az Ur, aki a Mindenséget kormányozza a halál angyalától egészen a kis gödölyéig.

— Ime, — szólt a tanár, — így vagyunk a motoros ekével is. Az ökröt elűzte a szén, a szénét a víz. A fejlődés örök...

— S mindenek fölött ott van az Isten, — egészen a kicsi gödölyéig — fejezte be az öreg Litvák az elmélkedést.

NEGYESEDIK FEJEZET

Már későre járt az idő és a vendégek belefáradtak a hallgatásba. Abahagyták hát a beszélőgép előadását azzal, hogy másnap majd folytatni fogják.

A társaság szállása felé indult.

Kellemes út volt Litvákék villájától a tó partján fekvő szállodáig a holdfényes szép éjszakában. Kingscourt ment elől Steinek tanárral és untalan újabb és újabb dolgokról kért felvilágosítást. Lassan leplezetlen érdeklődés támadt benne a zsidóság története iránt, de azért hangsúlyozta, hogy őt csak ennek a korszaknak nagyszerű eredményei érdeklik, de nem az emberek sorsa, legyenek ezek zsidók, vagy nem. Ő ép olyan embergyűlölő ma is, mint volt és nagy ostobaságnak tartja, ha bárki is a felebaráti szeretet alapján rendezi be az életét, mert ezzel csak a hálátlanságot tenyésztí fölösleges módon. A zsidók államalapítása csak mint tömegakció érdekli és ép ezért szívesen hallgatja holnap tovább a gramofon előadását.

A többiek is kettesével, hármasával haladtak az úton és élénken beszélgettek. Leghátul Frigyes ment Sára aszszony mellett, de egész idő alatt azonban egy szót sem szólt, csak gondolataiba merülve lépegetett.

Már a szálló közelében jártak, mikor szórakozottságából feleszmélt és a vidék szépsége annyira megragadta, hogy szinte öntudatlanul tört fel lelkéből:

— Milyen csodálatos éjszaka ez! A hold a Genezáreth fölött és minden, ami csak körülöttünk él itt a sötétben!

Szeretném én is megkérdeni a Hagada szavaival, hogy mi-
ben különbözik ez az éjszaka a többitől? S most már tudom
a választ: abban, hogy szabad embereknek vallhatjuk ma-
gunkat! Ó, nagyságos asszonyom, milyen jó is lehet annak,
aki itt dolgozhat és itt élhet?

— Hát ön nem élhet itt?

— Nem, mert Kingscourt már tovább akar utazni!

Sára asszony a fejét rázta.

— Dehogy utaznak el. Mi nem engedjük el önöket,
mert már hozzánk tartoznak. Ön, mint családunk jótevője
és ő, mint az ön barátja. Le fogom önt itt telepíteni, ne is
ellenkezzék. Ami pedig az öreget illeti, azt is elintézem
majd. A szerelem erős láncokkal köt...

Frigyes elnevette magát.

— Csak nem akarja megházasítani?

— Épen azt is megtehetném, mondjuk hozzáadnám
mrs. Gothlandot, vagy akár a sógornőmet, Mirjamot.

Az ötlet kicsit bizarnak hangzott, Sára asszony azon-
ban kijelentette, hogy egy férfi sohasem lehet olyan öreg,
hogy meg ne házasodhassék. De azért bevallotta, hogy
Kingscourttal mégis más terve van és más módon akarja
idekötni. A kis Fricihez hallatlanul ragaszkodik és talán a
gyerek révén el lehet valamit érni nála.

Ezt a gondolatot Frigyes sem tartotta lehetetlennek.
Sára asszony helyesen tervezi, hogy nagyon összeszoktatja
a vén embergyülölőt a gyerekekkel, talán így majd nehezeb-
ben szánja rá magát az elutazásra.

Mikor másnap Frigyes a lakásba lépett, ott találta a
földön öreg barátját, amint a gyereket a tulajdon hátán
nyargalásztatta. Kingscourt kissé kómikus helyzetében
zavarba jött.

— Ebből a kölyökből huszár lesz. — hebegte mentege-

tőzéseképen és gyorsan talpra ugrott. — Te pedig kotródj a dajkádhoz, mert megraklak.

Még ezt a rideg fenyegetőzést is mosolyogva tudta csak mondani a gyerekeknek, úgy hogy az nem igen akart elválni a szakállas bácsitól. Ekkor a gyereket a nagyszülőhöz akarták küldeni, de az látva, hogy vén játszótársa oda sem tart vele, éktelen ordításba tört ki s végül az egész háznép arra kérte Kingscourtot, menjen el a gyerekekkel. A vén medve mély dörmögéssel, de látható jókedvvel indult el a dajka mögött és egyre csak a gyereket nézegette, aki a dajkája karjáról visszanevetett rája.

Ha Frici otthon volt, Kingscourt nem nyughatott soha tőle. Levy Joe előadását is csak akkor folytathatták, amikor a gyermek ebéd után elaludt. De a társaság már nem volt teljes számban jelen, mrs. Gothland, aki egy beteg-ápoló-egyesület élén állott, betegeit ment meglátogatni. A sephóri pópa hazautazott, páter Ignáciusnak meg valami elfoglaltsága akadt. A Steinek fivérek pedig csak későbbre ígérték be látogatásukat.

Dávid az emeleti szalónba hozatta a beszélőgépet, hogy az édesanyja is meghallgathassa, aki a szomszéd szobában lakott és ma jobban érezte magát. Karosszékében tolták be a szalónba és fakó, fonnyadt arcán mosoly derült fel, mikor szeretteit együtt látta. Az öreg Litvák egy fotelben helyezkedett el, Kingscourt is kényelmesen elterpeszkedett egy karosszéékben. Besyd bey ott szorgoskodott Dávid mellett, a készüléknél. Mr. Hopkins Frigyes mellé ült le az egyik sarokban. Frigyes a maga helyéről, a társaság fölött, az ablakon keresztül elláthatott egészen a távoli hegyekig. A festői látványt csak Mirjam karsu, szép alakja fődte el, ha a tekintete rajta révedezett.

Dávid most elindította a lemezt és Joe hangja ismét

hallható lett. Az elbeszélés ott indult meg, ahol tegnap abbahagyta.

„Ezek voltak nagyjában első intézkedéseim. A gépezetünk már mozgásban volt. Alladinó a földvásárlásokról csupa kedvező jelentést küldött, Steinek arról értesített, hogy március közepe táján modern berendezésű téglá- és cementgyárat állít fel Haifában. Warsawski, Brownstone és Kohn pedig arról számoltak be, hogy tavaszra biztosították a gabonaellátást és a jószágállomány leszállítását.

De most már itt volt az ideje annak is, hogy ne csak a szegényebb néposztályok gazdasági helyzetével törődjünk, hanem a gazdaságilag stabil egzisztenciákra is figyelmet fordítsunk, mert ezekre nagy szükségünk volt Palesztinában, hogy berendezkedésünket keresztülvihelessük. Erre a rétegre már nem lehetett hatni tömegsegélyezéssel, vagy munkaalkalmak biztosításával, hiszen ezek önálló egzisztenciák voltak, amelyek vagy vállalkozni akartak, vagy saját földjükön gazdálkodni. Olyan tervet kellett hát kimódolnom, ami ennek a társadalmi rétegnek bevándorlási kedvét is felkeltse. Mintául az egyiptomi Izmail khedive rendszerét vettem, aki ingyen telket adott azoknak, akik harmincezer frank értékű ház felépítésére kötelezték magukat. Mi is adtunk telket, de azzal a kikötéssel, hogy az ötven esztendő múltán visszakerül az Új Társaság birtokába, miután az ó-héber jubileumi évet ismét érvénybe léptettük. Köztudomású, hogy Kairót a khedivének ez az okos gondolata teremtetten meg és elmondhatom, hogy minálunk is igen hasznosnak bizonyult. Amikor kedvezményes ajánlatunk a nyilvánosság elé jutott, tömegével érkeztek az ajánlatok minden országból. Wellner vezértitkár és Fischer főmérnök dolgozták ki a további terveket. Haifa, Jaffa, Tibériás és a többi városok tervrajzai már Steinek elutazása előtt készen

voltak. Steinek elkészítette még a lakóházak tervrajzát is, amit sokszorosítottunk, mindegyikhez költségvetést mellékelünk és a jelentkezők rendelkezésére bocsátottuk. Természetesen senkit sem köteleztünk arra, hogy a mi háztervünk szerint építtessen. A telkek parcellázását március huszonegyedikén akartuk megkezdeni és ehhez a március elsejéig beérkezett jelentkezőket vettük figyelembe. Az új telektulajdonosnak köteleznie kellett magát arra, hogy belép az Új Társaságba és az építési összeg egyharmadát készpénzben vagy értékpapirokban letétbe helyezi. A házépítkezésének megkezdésekor a bánatpénz ismét rendelkezésére állott.

Wellner készítette el a rendeletet a telkek kijelöléséről. Március 21-én reggel az építkezések helyén az Új Társaság egyik hivatalnokának vezetése alatt megválasztották a három, öt, vagy hét tagú bizottságokat, aszerint, mekkora volt az építkezők száma. A telkek kijelölésénél azokat vettük először tekintetbe, akik az építkezést leghamarabb akarták megkezdeni.

A telkek kiosztásáról jegyzőkönyv készült, amit még aznap be kellett küldeni a központi hivatal jogi osztályához Haifába. Ha kifogás nem merült fel egy oldalról sem ellene, akkor a kijelölés jogerőre emelkedett és a telekkönyvi kivonatot nyolc nap letelte az érdekelt fél megkapta. Ha a kijelölés ellen kifogás merült fel, akkor vizsgálatnak kellett tisztázni a helyzetet. Az ilyen ügyek elvégzésére létesítettem az utazó jogi hivatalokat, amelyeknek központja ugyancsak Haifában volt. Egy-egy ilyen bizottság két jogvégezett tisztviselőből és egy jegyzőből állott. A központ részére Wellner ötven, különböző országban végzett jogászt szerződtetett, úgy hogy az adminisztráció minden fennakadás nélkül működhetett. A jogi hivatalnak

volt felvilágosító, illetve tanácsadó osztálya is, amely informálta az érdeklődő ipari nagyvállalatokat. Az egész világsajtóban megfelelő propagandát fejtettünk ki, hogy a vállalkozó kedvét felkeltsük. Rohamosan növekedett is a jelentkező gyarmatvállalkozók száma. Voltak köztük nemzsidók is, különösen sok német és angol protestáns akadt, hiszen mindig is ezekben volt meg a legtöbb kezdeményezési hajlam. Az iroda előtt bárkivel közelebbi kapcsolatot teremtett volna, beszerezte róla a szükséges információkat, vagyoni helyzete, megbízhatósága és becsületessége szempontjából. Mindenkinek az ügyét a legnagyobb lelkiismeretességgel intéztük el, hiszen nekünk magunknak, illetve az Új Társaságnak volt érdeke, hogy kifejleszthessük az ország iparát. Ezzel a munkával kapcsolatban a statisztikai hivatalunk is kiépült s így állandóan teljesen tájékozva voltunk arról, hogy milyen fejlődés mutatkozik az iparban, hol lehet újabb vállalkozásokat kezdeni a konkurrencia veszélye nélkül és hol nem.“

Most abba kellett hagyni rövid időre az előadást, mert Litvánké kimerültségére való hivatkozással vissza akart vonulni. Dávid és Mirjam átsegítették a másik szobába. Mindnyájukra nagyon fájdalmasan hatott, ahogy a szenvedő asszony szomorú szemeivel szóltanul búcsút intett.

ÖTÖDIK FEJEZET

Nemsokára Dávid ismét visszajött a barátaihoz és megszólaltatta a beszélőgépet.

„... Most már túl voltunk a kezdet legkomolyabb nehézségein, így hát derűsebb dolgokra is gondolhattam. Tervemet sokan el is ítélték, mert komolytalan szórakozás-

nak minősítették. Azt csináltam ugyanis, hogy útnak indítottam a bölcsék hajóját. Azt akartam, hogy ez a hajó legyen a visszavándorló zsidóság előfutárja, hogy ez jelképezze a változott idők beérkezését.

A dolog egyébként nagyon egyszerűen történt. Az egyik olasz hajóstársaságtól bérbevettem a „Futuró“ nevű személyszállító gőzhajót, amely egyébként Nápoly és Alexandria között tart rendszeres járatot. A hajó, amely a legmodernebb és a legelegánsabb berendezésű, hat hét múlva már utrakészen is állt Genuában. Ezalatt az idő alatt rendezőm, egy nagy angol menetjegyirodának első hivatalnok, ötszáz turista számára szobákat foglalt le az olasz, görög, egyiptomi és kisázsiai kikötők legjobb szállóiban. A meghívottak Genuában vagy Nápolyban szállhattak fel a hajóra. Az egész utazás olyan volt, mint egy nagyobb kirándulás, hasonlított az akkoriban annyira divó keleti kénjutazásokhoz. Valójában azonban ennél több volt. Mert akiket meghívtunk a szentföldi útra, a világ intellektuális társadalmának legkiválóbbjai voltak. Írók és művészek bizottsága állította össze a meghívottak névsorát. Vallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül hívtuk meg ezeket a szellemi előkelőségeket, a világnak a legnagyobb elméit, akik nem csak az út kellmességeinek kedvéért jöttek el, hanem mert tudták, hogy társadalmi helyzetüknek és kultúrájuknak megfelelő társaságot fognak együtt találni. A „Futuró“ fedélzetén költők, filozófusok, feltalálók és felfedezők, tudósok, államférfiak, nemzetgazdászok, politikusok és újságírók találkoztak és a rendezőségnek gondja volt arra, hogy ennek a válogatott társaságnak minden igénye kielégíthessék. A hajózenekartól kezdve, a hajóújságig minden volt itt és valósággal szenzáció számba mentek azok az asztali beszélgetések, amik napról napra megjelentek az

ujságban és az emberi szellem itt utazó óriásainak egymással lefolytatott beszélgetéseiből közöltek részeket. Felejthetetlenek voltak ezek a beszélgetések, amelyekben a tiszta ész szelleme csillogott, megvilágított sok megoldatlan problémát és az életszemléleteknek olyan tanulságos leszűrődését adta, amilyenre még eddig sehol nem akadhatott példa. Én nagy érdeklődéssel figyeltem a gondolatoknak minden megnyilvánulását és mondhatom, úgy éreztem, hogy a legnagyobb elmék szóltak itt a zsidó néphez. Sok olyan ötletet dolgoztam fel a gyakorlatban, amely a Futurón való beszélgetések kapcsán merült fel. És megsokszorozódtak ezek az ötletek és gondolatok, amikor vendégeink Palesztina földjére léptek. Az utazók kedvük szerint széledtek szét az országban, kisebb csoportokban és ezek a kis expedíciók oda mentek, ahová tagjainak érdeklődése vonzotta. Így nagyjában azt mondhatnám, szakmák szerint oszlottak meg a kirándulók. Együtt mentek a geológusok, aztán a botanikusok, másfelé mentek az építészek, meg a technikusok, máshová a művészek és nemzetgazdászok. A hajó pedig végig úszott a part mentén azzal a néhány vendéggel, akik sehogyse akartak megválni attól. Ezek alig láttak a partoknál többet Palesztinából. Egy igen szimpatikus íróról azt beszélték, hogy egész idő alatt ki sem mozdult a hajóról azzal az indokolással, hogy ez a hajó maga Ciön, fölösleges hát minden szárazföldi fáradozás. Később ez az író aztán könyvet is írt Palesztináról. Mentsége azonban volt rá. Mert az adatokat a legjobb forrásból merítette, a legkitűnőbb szakemberek hozták az anyagot a számára.

A hajóra való visszatérés után új témával bővültek az asztali beszélgetések. Én rám a legnagyobb hatást a művészek tették, az ő tanácsaikat hallgattam a legnagyobb megértéssel, talán mert én nem vagyok művész. Elmondhatom,

hogy ezek a művészek fedezték fel számomra Palesztina szépségeit és ma már tudom, hogy milyen nagy figyelmet kell fordítani egy ország természeti szépségeire, hogyan kell azokat kifejleszteni, mert a szépség vonzza magához legtöbb erővel az embereket.

Jómagam alig láttam a Futurót, pedig az utját én készítettem elő. Amikor a hajó partjainkhoz érkezett, én az ország belsejében voltam elfoglalva. Jaffánál Fischer, Steinek és Alladinó üdvözölték a vendégeket az Uj Társaság nevében. Ugy terveztem, hogy én csak sürgős munkám végeztével fogok hozzájuk csatlakozni. Akkoriban, úgyszólván éjjel-nappal úton voltam. Sokszor csak az autóban alhattam. A mai kényelemnek még nyoma sem volt. Egyik munkástáborból a másikba utaztam s ünnepszámba ment, ha valahol éjszakára sátrat verhettem. Mindenről személyesen akartam meggyőződni. Az irodám Haifában volt s innen rendszeres jelentéseket kaptam. Sokszor ezek az egész utitervemmel felborították. Bármilyen gondosan is készítettünk elő mindent, bizonyos súrlódásokat és zavarokat nem lehetett elkerülni s ezek gyors beavatkozást, személyes intézkedéseket igényeltek. A földfelosztás során néha valószínűségi gordiusi csomók adódtak, amiket nekem kellett kettévágnom. Az Uj Társaság saját földjein ép a tavaszi munkálatokba fogtak. Bár a termelészövetkezetek a rahalini miatára szerveztük meg, az emberek előtt még új és ismeretlen fogalom volt ez és így gyakran volt szükség a tekintélyemre és döntésemre. Hiszen nem volt ez valami rendkívüli feladat, de állandó figyelmet igényelt és minden időmet lekötötte. Nyári búzát, árpat, zabot és répat vetettünk. Nem nagy ügy, belátom. Nekünk mégis rendkívüli nehézségeink voltak. Le kellett győznünk az évezredek során makacssá vált föld ellenállását. Modern eszközeinkkel és acélos akarat-

tal meghódítottuk a földet és barátunkká tettük. A legfontosabb a szervezethez volt s ennek minden részletét már a mozgósítás előtt kidolgoztuk. Munkásaink csak hét órát dolgoztak naponta, de ezt a leglázasabb buzgalommal. Utakat építettek, köveket törtek, csatornákat ástak, házakat emeltek, fákat ültettek és így tovább. Mindenki tudta, hogy a közért dolgozik s a közösség ő érte is fárad. Esténként hangos énekszóval tértek meg táborhelyeikre s másnap vidáman indultak ismét munkára. Csakhamar kiépültek táviró- és telefonvonalaink, amelyek eleinte természetesen nem a nyilvános forgalom, hanem szervezeteink részére szolgáltak. A fővonalak Haifából sugárszerűen ágaztak szét. Sikerült így haifai irodámmal s ezen át a londoni központtal az érintkezést bárhol is felvennem és egész munkánkat áttekintennem. Szükség is volt erre. Most már naponta több ezer bevándorló szállt partra Jaffától Beyruthig, akiket azonnal munkahelyeikre vezényeltünk. Csak a vasútépítésekhez tizezernyi munkáskézre volt szükségünk, ugyancsak rengeteg embert foglalkoztattak az Új Társaság építkezései: iskolák, kórházak, irodák. A munkások nemcsak bért kaptak, de jogot is nyertek arra, hogy később gyarmatosok lehessenek. Terveink szerint minden munkásnak őszre a mezőgazdasági telepeken saját házában kellett laknia, hogy családját is magához hívhassa. Sikerült így az első avatásig félmillió embert letelepíteni. A dolog ment, mert a terveink kitűnőek voltak. Nem is volt lehetetlenség, amire vállalkoztunk. Hiszen a múlt század vége felé az európai államok hadseregeikben ennél sokkal nagyobb tömegeket tudtak mozgósítani, élelmezni, sokszor ellenséges földön s még hozzá háboru idején, amikor az ipar és kereskedelem normális működése a legnagyobb mértékben meg volt zavarva. Mi ellenben munkánkat békés viszonyok közt,

őseink földjén és lüktető kereskedelem, ipar támogatásával végeztük el. Az ipar, amelynek számára a nagy arányokban meginduló bevándorlás nagy lehetőségeket nyitott, rohamosan kezdett fejlődni. Gyárak keletkeztek mindenfelé. Az első aratás csak közepes volt, mégis feleslegessé vált a bevándorlás őszi felfüggesztése, ahogy eredetileg terveztük. Mindenütt nagy lelkesedést keltett ez az első eredmény s én is győzelmiunket az első aratástól számítom. Később jöttek gazdagabb termések, az ősi föld sokszorosan adta vissza évezredes álma után munkánk gyümölcsét, de az első év volt mégis a leggazdagabb, mert ekkor a kenyérrel együtt az egész világnak, minden zsidó testvérünknek bizalmát is betakarítottuk szérűinkbe. Egy éve mult, hogy a vezérkart magam köré gyűjtöttem Londonban s elmondhattuk, hogy első évi munkánk nem volt hiába.

Az igazgatósági épület Haifában már tető alatt volt, csak belső felszerelése nem volt még készen. A második tavasszal akartunk beköltözni. Mégis elmondhattam bátor társaimmal, hogy tető alá hoztuk a házunkat. S ez alatt az egész Uj Társaságot értettem. Természetesen, ez nem jelentette azt, hogy most már kevesebb energiára von szükségünk. Sőt feladataink megszorodtak. A nagy vízművekre különös figyelmet kellett fordítanunk. Nekünk nem csak Jeruzsálem s a többi város vízellátásáról kellett gondoskodnunk, mint egykor Salamon király csatornáinak, amelyeknek romjai ma is még őseink kulturájáról beszélnek, a mi vizierünk műveinknek üzemi energiát és fényt is kellett szolgáltatni. A Holt-tenger-csatorna hatalmas műszaki teljesítménye mutatja, hogy az Uj Társaság mérnökei nem pihentek. S itt újra ki kell emelnem a vezérnek, a felejtethetlen Fischernek páratlan érdemeit.

Hitel és tőke özönlött az országba. Céltudatos mun-

kánk mindenütt bizalmat keltett. Sokan azt hitték eleinte, hogy rövidesen kimerülnek anyagi erőink s a nagyon okosak pontosan kiszámították, hogy melyik napon fog az utolsó fillérünk elfogyni. Csak épen azt felejtették ki a számításukból, hogy a telepések sokkal nagyobb gazdasági értéket képviseltek, mint az a 600 font sterling, amibe egy öttagú család letelepítése nekünk került. Minél több embert telepítettünk, annál több pénz özönlött hozzánk, mert a már megművelt földekre könnyen kaphattunk jól fedezett és hosszúlejárátú mezőgazdasági kölcsönöket.

Eltértem kissé a tárgytól, hiszen a Futuróról akartam beszélni. Mint említettem, az ország belsejében voltam elfoglalva a jaffai utam napról-napra halasztódott. A bölcsek hajója ekkor ott horgonyzott. Egyizben porosan-pizskosan lovagoltam az uton, amikor néhány koesi tűnt fel a Futuró kirándulóival. A hölgyek kalapján vigan lengette a szél a könnyű s világos nyári selymeket. Nem akartam vendégeink előtt ilyen izzadtan és sárral borítva mutatkozni, elkerültem őket és úgy számítottam, hogy Jaffában lesz majd alkalmam velük találkozni. Másnap azonban táviratot kaptam, amely azonnal Konstantinápolyba szölitott. A török kormánnyal sürgősen tisztázni kellett valamit. Nem volt időm sokat gondolkodni. A vezetést nyomban átadtam Fischernek, siettem Jaffába és estére már teljes gözzel hajóztam Sztambul felé.

Megtettem mindent, hogy a tárgyalásokat mielőbb befejezzük s visszatértemkor a Futurót még Palesztinában találjam. De hát abban az álmos városban nagyon lassan ment minden és a türelmetlenségem mit sem használt. S a jelentések szerint a Futuró egyre inkább haladt észak felé. Már elhagyta Tynest, Sidonban is volt. Beyrut előtt hosszabb tartózkodást terveztünk, hogy vendégeink ezalatt

Damaszkuszt is megtekinthessék. Dolgom végeztével hajómat én is Beyrut felé fordítottam és úgy reméltem, hogy a Futurót még ott találom. A yacht valósággal repült a hullámokon. Könnyörögtem a kapitánynak, hogy a legnagyobb sebességgel haladjunk. Mégis elkéstünk. Cyprus szigeténél hajnal volt épen, szembejövő hajó tűnt fel a távolban. Megdobbant a szívem: ez a visszatérő Futuró! Felsiettem a parancsnoki hidra, hosszasan figyeltem a távcsövön át, de sokkal messzebb volt, semhogy a nevét elolvashattuk volna. Rövidesen el is tűnt előlünk. Mi értelmű lett volna, hogy nyomába szegődjünk? Tán utól sem érjük. S tán nem is a Futuró. S amíg ezt kergetjük, addig könnyen lekészhetjük a találkozást a beyruti kikötőben. Csak Beyrutban tudtuk meg, hogy jól sejtettem. Az a hajó ott a hajnali ködben Cyprus előtt valóban a bölcsék hajója volt.

Nagyon sajnáltam, hogy nem találkozhattunk. S azóta forró vágyam, hogy legalább a visszatérését megérjem. Huszonöt évvel első útja után jöjjön el hozzánk újra! A régi hajó már elavult, jöjjön helyette egy új, egy modernebb gőzös, de ez is a régi nevet viselje. Talán az utasok sem lesznek mind a régiiek, hiszen közülök sokan eltűntek azóta a földről; ezeknek helyére meghívjuk majd a kulturvilág azóta feltűnt legjobbjait. S úgy tervezem, hogy minden huszonöt évben meghívjuk e módon az emberi szellem aeropagját s bemutatjuk a munkánk eredményét. Nem világkiállítást építünk Potemkin-falvakkal, mi az egész országot állítjuk ki a maga valóságában a legnagyobb szellemek elé. Adja az Isten, hogy a legközelebbi alkalommal még én fogadhassam őket s azután úgy érzem, befejeztem munkámat. S ha meghalok, temessetek el drága Fischer barátom mellé a Karmel ormán lévő temetőbe,

ahová felzúg a tenger és felküldi boldog sóhaját a föld, a haza, amelyet annyira szerettem...”

HATODIK FEJEZET

Az elbeszélés ezzel véget ért. Utolsó szavai mély benyomást tettek a hallgatókra. Még Kingscourt is erősen köhögött és nem állhatta meg szó nélkül:

— Ez a Joe egészen derék fickónak látszik... igen derék fickó... kár, hogy nincs itt... szívesen kezet szorítottam volna vele... na de remélhetőleg, lesz még erre alkalmunk... Egy dologra azonban nagyon kíváncsivá tett: a Holttenger-esatornára. Hiszen ez valósággal egy új világcsodának ígérkezik! Mikor nézhetjük meg a csatornát?

Dávid azt tanácsolta, hogy erre csak pészach után kerítsenek sort s addig derűs nyugalomban töltsék el Tibériásban az időt. Így is történt. Kingscourt elszántan rágszálta velük együtt a kovásztalan kenyeret, bár nem győzött eléggé zúgolódni, hogy őt, a kathólikus német nemest egészen elzsidósítják. Különösen a kis Frici zsarnoksága miatt panaszkodott. A lurkó nyilván úgy vélte, hogy Kingscourt öreg napjaira a legkitünőbb háttasparipává fejlődött. Persze csak akkor mert morogni, ha a kis zsarnok aludt, de rögtön elhallgatott, ha a gyermek felnyitotta szemeit és kiáltozni kezdett:

— Ottó! Ottó! Hol vagy?

Mikor az ünnep multán az útra készülődtek, Kingscourt mindent elkövetett, hogy a gyermeket is magukkal vigyék. Ki hallott már olyant, hogy az apa megváljon gyermekétől? No meg az sem fog megártani, ha a fickó kissé megismeri hazáját. A legrosszabb esetben Kingscourt hajlandónak mutatkozott arra is, hogy ő hoz áldozatot s

inkább lemond a Holttenger-esatornáról, csakhogy Frici egyedül ne maradjon. Persze csakis a gyermek kedvéért, mert neki, Kingscourtnak a dolog teljesen közömbös. Mit volt mit tenni, elhatározták, hogy a gyermekeket is magukkal viszik.

Steinek építész és Besyd bey időközben már hazautaztak Haifába. Besyd családját szerette volna viszontlátni, de megigérte, hogy Jeruzsálemben csatlakozni fog a társasághoz. Az építész a közeledő kongresszusi választások előkészületeivel volt elfoglalva. Az ujságokból és magánjelentésekből értesültek róla, hogy Geyer pártja nagy erőfeszítéseket tesz. Steineknek vissza kellett térnie otthonába, ahol az agitáció számai összefutottak és ahonnan szinte óránként mentek szét távirón és telefonon az utasítások a helyi csoportokhoz. Dávidnak a jerichói kirándulás előtt még üzleti ügyeket kellett a tó túlsó partján fekvő dsolani gazdaságában elintéznie. Vendégeit is meghívta Dsolanba, ahol sok érdekes látnivaló akadt. Löwenberg, Mirjam és Steinek tanár csatlakoztak hozzá, míg Kingscourt Tibériásban maradt, nehogy mrs. Gothlandnak és Sára asszonynak egyedül kelljen autón utazniok Besanba. A kis Frici persze nem befolyásolta az öreg medve elhatározását, ő legalább azt állította, bármennyire is csipkedték emiatt a többiek. Ugy maradtak tehát, hogy Kingscourt a hölgyekkel s a gyermekkel autón Besanba utazik s ott a nagyszállóban várja be Dsolanból Dávidékat.

A négy utast csinos motorcsónak várta a vizen. A többiek elkisérték őket a tópartig, Löwenberg kezet nyújtott öreg barátjának.

— Tudja-e Frigyes, — szólt Kingscourt, — hogy húsz év óta még egy napra sem hagytuk el egymást? Ember, vigyázzon, nehogy rossz útra térjen odaát, azon a fura

arabos tájékon! Mert akkor megette a fene az egész világot. És ön, Mirjam kisasszony, ön se használja ki ezt a csábító alkalmat arra, hogy a barátom fejét elcsavarja. Elvégre még csak 43 éves. Épen a legveszélyesebb korban van. Na, Isten önökkel! A viszontlátásra Besanban!

Mirjam és Frigyes mélyen elpirulva szálltak a csónakba. Kingscourt mrs. Gothlandra hunyorgatott és módfelett örült annak, hogy sikerült a két fiatal zavarba hoznia.

A Genezáreth tava fölött lágy enyhe tavaszi nap bontotta szét fátyolát. A motorcsónak versenyt futott a hullámok hátán táncoló sugarakkal. Tibériás világos palotái és villái lassan eltűntek s a másik parton meredek sziklafalak bukkantak föl. Északon a Hermon hófödte csúcsa csillogott. A vizen hajók sokasága siklott. Az út oly gyorsan pergett le, mint egy eltűnő álom. Már ott is voltak a kis öbölben s néhány perc alatt elérték a villamos vasutat, amelyen El Kunetrába utaztak. A vasút lassan emelkedett fel az ezerméteres magasságban fekvő városkához, amely Transjordániának fontos vasúti csomópontja volt Safed és Damaskus között.

Mikor a vonatból kiszálltak, a szomszéd sinpáron az indulásra kész beyruti vonatot pillantották meg. Az egyik kocsiban 14—16 éves fiúcskák ültek s vidáman énekeltek.

— Ezek tán egy kis kirándulásra mennek? — kérdezte Frigyes.

Steinek tanár nevetett:

— Igen, egy kis kirándulásra — a föld körül!

Mirjam elmagyarázta a meglepődött Frigyesnek, hogy az Uj Társaság a bencésrend kitűnő példáját követve, a legjobb diákokat rendszeresen hosszabb külföldi tanulmányútra küldi. Egyesítették a tanuló éveket a vándoridővel s

így az ifjúság kiképzése gyorsabbá és tökéletesebbé vált. Egész kis karavánokat szerveznek a kiválasztott legjobb tanulókból s ezek egy-egy negyedévet tanáraik vezetésével Európa különböző országaiban töltenek el, ahol az Uj Társaság saját intézetei gondoskodnak ellátásukról és nevelésükről. A fiuk így megismerik a világot anélkül, hogy tanulmányaikat félbe kellene szakítaniok.

— S a lányok? — kérdezte nevetve Frigyes.

— A lányokat nem visszük ilyen utakra, — felelte Mirjam. — Szerintünk a serdülő hajadonnak anyja mellett a helye, bár nekik is meg kell valamilyen hasznos foglalkozást tanulniok s az Uj Társasággal szemben nekik is vannak kötelességeik.

Dávid üzleti ügyeit intézte el s ezalatt a társaság rövid sétára indult a kedves élénk városkában. Megnézték a bazárokat, amiknek azonban csak nevük volt keleti csengésű, egyébként a modern nyugati áruházak fiókjai voltak. Kényelmes angol szállodába tértek be végül s Frigyes most már egészen természetesen találta, hogy a modern kultúra minden komfortját megtalálta.

Másnap reggel kis villamos szárnyvonalon utaztak tovább az elragadóan szép és üde vidéken. Frigyes úgy érezte, hogy ifjúságának boldog érzései térnek ismét vissza. Mi okozta ezt, a hajnali tájék ifjúi pompája vagy a szép Mirjam társasága, — maga sem merte bevallani. Milyen kedvesen magyarázott meg mindent, ami Frigyes érdeklődését felkeltette! S ha ismeretei nem voltak elegendők, Dávid és Steinek siettek segítségére. A vonat most ért fel Transjordánia sajátos „vizválasztójára“, ahol Északról és Délről a feljövő vizek találkoztak. Frigyes azt hitte, hogy a tanár tréfál, amikor a feljövő vizekről beszél. Persze ezt csak képletesen értette. Mert ha a vizek nem is folytak fel

a hegyekre, de a völgyekből feljött az áram, amit a lent zúgó folyók termeltek. S itt találkoztak a vezetékek, amelyek Délen a Holttengertől és Északon a Hermon és Libánon vizeséseitől indultak el.

— Ősúj hazánk igazi alapítói e vízművek tervezői voltak, — mondotta Dávid. — A mocsarakat lecsapoltuk, a szikkadt földet újra termővé tettük s a vizek elláttak bennünket energiával, ime, ennyi az egész!

Másfélórai utazás után érkeztek meg az Új Társaság által alapított mintagazdaságba. Az igazgató végigvezette őket e nagyszerű telepen. Legjobban az igazgatóság épülete mellett elhelyezett elektromos centrálét bámulták meg. A falakat végig kapcsolók, gombok, számok és táblák borították. Két fiatal hölgy sürgött itten, akiket egy asztal mellől egy hivatalnok dirigált. Minden pillanatban csengett a telefon. Olyan volt ez, mint valami telefonközpontban. Az igazgató elmagyarázta, hogy innen kapcsolják be az áramot a hatalmas gazdaság minden pontjára, minden-hová annyit s csak annyi időre, amennyire szükséges. Innen kormányozzák és látják el energiával a gazdasághoz tartozó műmalmok, a cukor-, sör-, szesz- és keményítőgyárak is. A gazdasági épületek, a gyárak s az egész üzem a legmodernebb elvek szerint épültek. Mindenütt szinte kinos tisztaság uralkodott. És semmi felesleges láрма, a hatalmas üzem szinte zaj nélkül működött.

Estére hazatérő munkásokkal találkoztak. Lehorgasztott fővel, némán mentek el mellettük az emberek. Két felügyelő kísérte őket, akik katonásan üdvözölték az igazgatót.

— Szabad valamit kérdezni? — szólta Frigyes. — Eddig oly sok szépet láttam itt, hogy most szinte felkivánczik az aggodalom. Ezek a munkások oly különösen csüg-

gedtek voltak. Mintha ez a sok gép és technikai ujitás lesújtaná és összemorzsolná őket. Az én időmben a nagy gyárak munkástömegeinél láttam ezt a szomorú, vigasztalan tekintetet. S mit ér mindez a sok gépesoda, ha az emberek mégsem lettek boldogabbak? Végül is, ez a telep egy jótékony-célú társaság tulajdona. Boldogabb embereket reméltem. Bevallom, úgy érzem, csalódtam ebben.

Az igazgató meglepve nézett Dávidra:

— Hogyan, hát Löwenberg doktor úr, nem tudja, hol van?

— Nem, — felelte Dávid, — szándékosan elhallgattam, hogy első benyomását el ne rontsam vele. Most megmondom neki, hadd legyen meglepve: nos, ez a mintagazdaság tulajdonképpen büntető gyarmat.

— Valóban, — csodálkozott Frigyes, — büntető gyarmat? No, akkor természetesen egészen más a véleményem. És tudja-e, igazgató úr, a jóra nevelni az embereit?

— Testben és lélekben meggyógyítjuk őket. A legtöbben úgy megszeretik a mezei munkát, hogy nem is akarnak többé megválni attól. Ha kitöltik a büntetésüket, szívesen itt maradnak továbbra is mint fizetett munkások vagy letelepítjük őket a távolabb eső gyarmatokra. Üzemünk tiszta hasznát ilyen telepítésekre fordítjuk s mondhatom önnek, hogy ezek a befektetések rövid néhány év alatt búsásan megtérülnek. A társadalom salakjából így újra embereket nevelünk...

Mikor az utasok másnap Besanban Kingscourttal s a többiekkel találkoztak és Frigyes elmondta a látottakat, az öreg úr nem győzött eleget morogni:

— Na persze! Ha én nem vagyok a tűzvonalban, rögtön a legnagyobb csodák történnek: a vizek fölfelé folynak a hegyekre és a fogházak is csupa szabadságot lehelnek.

Az autó most délnek száguldott a Jordán völgyében. A gondozott országút hol elhagyta a folyót, hol meg újra meléje szegődött. A Jordán legszebb tavaszi pompájában ragyogott, a tájéket dús zöld növényzet borította. Bájos kis falvak, városkák és villatelepek maradtak el mellettük. Sűrű időközökben robogtak el a túlsó parton a jordánvölgyi vasút vonatai. Az országúton is élénk forgalom lüktetett. A téli szezónak ilyenkor volt vége és a Jerikóból, a világhírű fürdőhelyről elutazó vendégek duzzasztották meg annyira a forgalmat. Az elkényeztetett európai elegancia, amely a tél elől ide menekült, a Jordán völgy klímáját most már melegnek találta. Találkoztak néhány autóbusszal is, amelyek Litvák Dávid kocsijához hasonlítottak. Világos ruhába öltözött, vidám hölgyek és urak ültek rajtuk és utaztak észak felé, ahol a libáni fürdőhelyek divatévadja közeledett. Április vége felé az elegáns fürdővilág Beyrutban ült többnyire hajóra, hogy Európába visszatérjen, mások pedig a kisázsiai vasut gyorsvonataival igyekeztek Konstantinápolyt mielőbb elérni.

A szórakozni vágyó fürdővendégek a melegebb évszak beköszöntésével elutaztak, de a Jordán völgye életteljes maradt távozásuk után is. Sőt az igazi és gazdag élet most virult csak ki a folyó partjain. Az évezredek óta megénekelt termékeny síkságok csak ekkor bontották ki dús pompájukat. Az észszerű gazdálkodás és legmodernebb mezőgazdasági eszközök alkalmazása a leggazdagabb eredményeket adták. Dús rizstáblák és cukorrépaföldek, dohány- és gyapottültetvények terültek el mindenfelé. A mérnöki tudomány a vízépitésnek valóságos csodáit alkotta meg a vidéken. A folyó szabályozása csak egy része volt munkájuknak. Nagyszabású völgyzárógátak épültek különösen a keleti part hegyeinél és lehetővé tették, hogy az

áldott tartomány vizierőit utolsó cseppig kihasználják. Az elhanyagoltság szomorú idején a gazdag esőket terméketlenül szította fel a föld. A földzáró gátak az égből hulló minden cseppet a közjólét szolgálatába állítottak. S a zsidó úsjhon újra a tejjel-mézzel folyó Kanaán lett. Mindezt még jobban kiemelte és aláfestette a tájék elragadó szépsége. A kertek zöld lomb tengeréből, s a lejtők terrasszairól mindkét oldalon hófehér márványvillák villogtak elő. A követ a Holttenger környékének közeli bányáiból fejtették. Kingscourt és Frigyes egészen Jerikóig egyik ámulatból a másikba estek. S amint az elegáns város utcáin végig robogtak, még az öreg Kingscourtnak is elállt a szava, a sok hotel, palota és nyaraló láttára, amelyek a délszaki kertek és pálmazorok között emelkedtek. Ennyi szépségre nem voltak elkészülve.

Kingscourt meg sem akart állni, hanem rögtön tovább kíván utazni a Holttenger csatornához. Szerencsére a kis Frici elaludt, mert különben Ottó nem mert volna ilyen külön ötletekkel előállni. A hölgyek tehát a gyermekkel a szállóban maradtak, a férfiak pedig tovább robogtak a rövid lejtős úton. Hirtelen kitárult előttük a Holttenger tükre. Menydörgő dübörgés ütötte meg fülüket: a csatorna víztömege, amelyet a Földközi tengerből alaguton vezettek ide, roppant zúgással zuhant alá a mélységbe. Dávid néhány szóval elmagyarázta e hatalmas vízműtelep működését. A Holttenger tudvalevőleg a földfelület legmélyebb pontja, tükre 394 méterrel mélyebben fekszik a Földközi tenger színénél. Kézenfekvő gondolat volt, hogy ezt az óriási szintkülönbséget energia termelésére használják fel. A csatorna esése a Holttengerig csak nyolevan s egynéhány métert tett ki, s így még mindig több mint 300 méter nyílt nivó különbséget nyertek. A csatorna tiz méter széles,

három méter mély volt és körülbelül 50.000 lóerőt szolgáltatott.

Kingscourt azonban nem ámult el e számok hallatára:

— A Hydraulic Power Company, — mondotta, — már az én időmben is 40.000 lóerő energiát nyert a Niagara-vizesés erőműveiből.

— A Niagarából szükség esetén több millió lóerőt lehetne nyerni, — felelte Dávid. — A Holttenger-csatornát ezzel természetesen nem lehet összehasonlítani. A Niagara ugyan csak ötven méter magas, de mérhetetlenül nagyobb a víztömeg, ami ott mozgásban van. De gondolják el, uraim, a mi különböző telepeink, amiket a Jordán mentén építettünk, együttvéve ugyancsak félmillió lóerőt szolgáltatnak. Azt hiszem, ez sem egészen megvetendő.

Erre már az öreg úr is kénytelen volt engedni:

— Na igen, egészen csinos eredmény. Csak azt nem látom, hol van ennek a beömlő víztömegnek a lefolyása. Vagy most már a Holttenger is jobban párolog?

Erre Steinek tanár válaszolt:

— A kérdés nagyon helyénvaló. Valóban a Holttengerből megfelelő mennyiségű vizet el is kell vonnunk, hogy a nivókülönbség ne változzék. Ez azonban nem olyan egyszerű feladat. Hiszen a földkerekség legmélyebb medencéjéről van szó, amelyből a vizet mélyebb helyre vezetni már nem lehet. Ezért a csatornán beömlő vízfelesleget nagy tartályokba szivattyuzzuk fel a Holttengerből. Ily módon még ezt a vizet is sikerült hasznosítanunk, mert a ciszternákból a földek öntözésére használjuk fel. Értik?

— Hogyne érteném! — ordította Kingscourt, de szavát még így is alig lehetett a lezuhanó hatalmas víztömeg dübörgésétől hallani. Ott álltak közvetlenül az erőművek mellett. A Holttenger kék tükre teljes egészében kitárult

előttük. Alattuk, szorosan a sziklához lapulva keskeny földsáv húzódott, ezen épültek fel a turbinaházak. Hatalmas gyárak emelkedtek mindenfelé, ameddig a szem elláthatott. A csatorna új életre keltette ezt a már nevében is halott vidéket. A Földközi tenger távolról érkező vizét húszt hatalmas vashenger vezette le a turbinákhoz. Ezek az óriási csövek egymástól egyenlő távolságban emelkedtek ki a sziklafalból és valósággal függőlegesen torkoltak a turbinaházakba. Gigászi kéményekhez voltak hasonlóak, de a belsajükből mennydörgő roppant dübörgés s a lábaiktól felszálló fehér párafelhők elárulták, milyen óriási víztömegek zuhantak le bennök.

Az utasok beléptek az egyik turbinaházba. Frigyes valósággal elkábult a roppant zaj s a mérhetetlen erő közepette, Kingscourt azonban valósággal elemében érezte magát és torkaszakadtából ordított néhány helyeslő megjegyzést, amik azonban elvesztek a mindent elnyelő dörgésben. Lenyügözö, hatalmas látvány volt. A viz zúgva tört át a turbinák bronzlapátjain és roppant sebességgel forgatta azokat. A természet vad ösereje itt tört járomba a generátorokban, itt alakult át villamosárammá, hogy távoli dróton át szerteáradjon az egész országban, hogy termékenységet, virágzást vigyen szét az ösúj hazában, hogy kertekké varázsolja és az ösök ivadékainak ujra emberi otthonként adja vissza e megszentelt földet, amely két ezredéven át már reménytelen pusztulásba, elhagyott sivárságba dermedt.

Hosszú időbe telt, míg Frigyes meg tudott szólalni:

— Ugy érzem, hogy ez a hatalmas erő lesújt és összezúz!

— Bennünket, — felelte Dávid komolyan, — nem sújtott le. Ellenkezőleg: felemelt.

V. RÉSZ

JERUZSÁLEM

ELSŐ FEJEZET

Frigyes és Kingscourt húsz év előtt éjnek idején nyugat felől jöttek Jeruzsálembe, most napvilágnál és kelet-ről érkeztek. Akkor a pusztulás szomorú képe bontakozott ki a halmokon, most egy ifjú élettől és pompától duzzadó város fogadta őket. Jeruzsálem akkor holt város volt, most feltámadott.

Jerikóból indultak s az Olajfák hegyén állottak meg, az ősi csodás hegyen, ahonnan tekintetük oly messze szállhatott. Ez a föld még mindig az egész emberiség szent helye volt, lépten-nyomon a megszentelt emlékek sora tűnt fel, amiket annyi népnek s oly sok évszázadnak vallásos kegyelele állított, de a mult dicsőségéhez most valami új, csodás és fenséges párosult: a lüktető, duzzadó, eleven élet! Innen is láthatták, hogy az óváros nagyszerű emlékkal terhes falai közt alig változott. A Szent Sir temploma, Omár mecsetje s a régi kupolák és tetők régi ismerősként intettek feléjük. De ezek mellett megpillantottak egy új nagyszerű épületet is: a Béke Palotáját!

Milyen más volt azonban a kép, amely az emberi kul-

turának e böleső helyét körülvette! Mindenfelé modern városrészek keletkeztek, villamosok csilingeltek, széles fasorokkal szegélyezett utcák húzódtak. Sűrű háztenger terült el a mélyben, zöldelő parkokkal, nagyszerű sugárutakkal, iskolákkal, áruházakkal, pompás palotákkal, színházakkal és vigadókkal. Dávid sorba megnevezte a feltünőbb palotákat. Egy világváros feküdt előttük, a XX. század igazi csodája.

De a tekintetük untalan visszatért a történelmi nagyszerűségében felragyogó óvárosra, amely az egész hatalmas képnek középpontja volt. A délutáni napsütés, amely Kidrón völgye fölött ragyogott, ünnepi fénnel aranyozta be ódon tetőit. Kingscourt folyton kérdezősködött s Dávid fáradhatatlanul adta a felvilágosításokat. Most egy hatalmas, az eddigieknél sokkal díszesebb épület tűnt szemükbe. A márványoszlopoknak valóságos erdején óriási kupola emelkedett a magasba és szinte világított fehér-arany pompájában.

— Ez a mi templomunk — mondotta Dávid ünnepélyesen.

És Frigyes könnyekig meg volt hatva.

Péntek este lépett be először Löwenberg Frigyes a jeruzsálemi nagytemplom kapuján. A jaffai kapu mellett a legelőkelőbb hotelek egyikében szálltak meg s amint beesteledett, Dávid meghívta az egész társaságot a zsinagógába. Mirjam és Frigyes mentek elől, Dávid és Sára utánuk. Végimentek az újváros ragyogó utcáin, amelyeken déltájban a legnagyobb élénkség uralkodott. A péntekeste beköszöntésével azonban az óriási forgalom lassan elapadt. A kocsik és autók száma feltűnően meggyérült, az üzleteket mindenütt bezárták. A szombat lassan és ünnepélyesen le-

szállott a nemrég még oly eleven városra. A zsinagógák mindenütt megteltek.

Magasztos érzés töltötte el Frigyet már az első perc óta, hogy a Szent Város ősrégi falai közé lépett. Nyoma sem volt már annak a szennynek, lármának és bűznek, ami húsz év előtt mindent betöltött. Abban az időben is ideözönlöttek a nagy vallások zarándokai, de amikor hosszú út után céljukhoz értek, keserű csalódással és megdöbbenéssel kellett álmaikat a valóságban meglátniok. A szent helyekhez csak visszataszító, moeskos utcákon át lehetett eljutni. Milyen más volt most minden! Jólápoltt, gondosan kövezett, tiszta utcákon vitt át az utjuk. Magánépületek az óvárosban nem voltak, csak a különféle vallásfelekezeteknek zarándokotthonai, keresztény, izlám és zsidó intézmények, kórházak voltak láthatók. Hatalmas területen, négy utcára nézett a Béke Palotaja, ahol az örökbéke hivei s a legkülönbözőbb tudományok képviselői kongresszusaikat tartották. Az óváros valóságos nemzetközi hely volt, ahol minden nép otthonára lelt. Hiszen innen indult el világtörténelmi útjára a legáltalánosabb és egyetemesebb emberi érzés: a szenvedés. S itt ringott bölcsője az emberi szellem minden törekvésének, amellyel a szenvedés ellen védekezett: a hitnek, szeretetnek és tudománynak.

Áhítatos hangulat fogott el mindenkit, aki e köveken járt, bárminő valláshoz is tartozott. Az emberek némán, de melegen köszöntötték egymást. A szombat békéje költözött be a szívekbe. Mirjam és Frigyes egy öreg úrral találkoztak, aki botjára támaszkodva, nehézkesen lépegetett. Mirjam üdvözölte, mire az öreg csatlakozott hozzájuk.

— Ezt az urat, — súgta oda Mirjam kísérlőjének, — Efrájim Armandnak hívják. Dúsgazdag ember, Párisban élt s Dávidunk ott ismerkedett meg vele egy üzleti útja alkal-

mával. Az öreg úr akkor már fáradtan állott egy a pénzhajzában eltöltött élet végén. Nem volt senkije, csak kapzsi rokonai, akik halálára lestek. Efrájim úr céltalan-nak és reménytelennek látta az életét. Temérdek pénzével nem tudott mit kezdeni. A szórakozást únta, örökségváró rokonait utálta. Dávid ekkor rábeszélte, hogy költözzön ide, Jeruzsálembe. Elvezette a Béke Palotájába. Ez a csodálatos intézmény a nemzetközi jótékonyiságnak igazi középpontja. Itt fut össze a földkerekség búa-bánata, ami enyhítésre vár. Ha valahol a világon nagy szerencsétlenség történik, tűzvész púsztit vagy áradás rombol, ha valahol éhínség tör ki vagy járvány dühöng, itt mindig akad segítség. Mert nemcsak a panaszok futnak itt össze a világ minden részéből, de a nemesszívű adományok is. Nemzetközi állandó bizottság ügyel fel arra, hogy a segítség odajusson, ahol szükség van rá s az adományokat igazságosan osszák szét. De sokszor fordulnak ide támogatásért tudósok, művészek és feltalálók is. A Palota homlokára irt betűk szertevilágítanak az egész világon: „Nil humani a me alicum puto“. S akin lehet s megérdemli, segítenek. Efrájim úr itt ismét megtalálta élete elveszettnek hitt célját. Eljár a bizottságok üléseire és lassanként szétosztogatja óriási vagyonát. Magának csak annyit tart meg, amiből utolsó napjáig megélhet. Akkor ez is a közjónak jut majd...

Frigyes nevetett:

— No, így igazán eléri még, hogy rokonai őszintén meg fogják siratni!

Megálltak s bevárták az utánuk jövőket. Efrájim úr épen befejezte szavait:

— Ma ötszáz font sterlinget adtam egy tengeri üdülőnek, ahol szegény londoni gyermekeket nevelnek. Ha nem lennék itt, valamelyik gézengúz unokaöcsém tán ép ennyit

veszített volna ma lóversenyen. Így legalább nekem is volt egy kis örömöm. S én nevetek, nem az örököseim. No meg a kis londoni gyermekek fognak nevetni, szegények, ha a jó friss tengeri levegőre kerülnek...

Igy értek a nagytemplom kapuja elé.

Beteljesült az Idő s a Templom újra állott. Ugy mint egykor, a történelem kezdetén, ég felé törtek ismét az ércoszlopok Izrael szentélye előtt. Balról Boaznak hívták, a jobboldalt pedig Jachinnak. Az előcsarnokban óriási ércoltár emelkedett s a víztartó medencék, amiket vastengernek neveztek, úgy voltak lehelyezve, mint Salamon király dicsőséges napjaiban.

A hatalmas csarnokban most ének és lant zendült fel. Frigyes szíve mélyéig meg volt rendülve. Ott látta magát saját gyermekkorában s azután visszaszállt képzelete Izrael kezdeti korába. S amíg körülötte a hívők az imát énekeltek, eszébe jutottak Heine bűbájos sorai „Szombat hercegnőről“, akit a „Csend Fejedelema szonyjának“ is neveztek. Most felbúgott az ősi dal, amit a szétszórt nép számtalan zsinagógájában honvágytól remegve századokon át énekelt a földkerekségen:

Lehó daudi likrász káló...

Vagy mint Heine németül dalolta:

„Komm, Geliebter, deiner harret

Schon die Braut, die dir entschleiert

Ihr verschämtes Angesicht...“

Heine, a költő, szíve mélyéig átérezte a bűbájos romantikát, amelynek palástja népének sorsát betakarta. Német költő volt, de húrjain felsírtak a német dalok mellett a szépséges héber dallamok is. S Frigyes visszaemlékezett arra az időre, amikor a zsidók szegyleték zsidó mivoltukat s azt hitték, előkelőbbek, ha származásukat nem lehet rajtuk

felismerni. Pedig épen ez a szolgálai alakoskodás és meghunyászkodás volt megalázó. Csodálkoztak a megvetésen, pedig aki önmagát nem becsüli, várhat-e másoktól megbecsülést? Olyan szekerek után futottak, amelyek sohasem vették fel őket. S valami csodálatos vakság folytán mind-ebből mit sem okultak, sőt pont az ellenkező következtetést vonták le. Ha valakinek jól ment sora, vagyont szerzett vagy más téren sikerült kitűnnie, első dolga volt, hogy atyáik hitét és származásukat eltitkolják, mintha ez valami csúnya foltként tapadt volna hozzájuk. Pedig a túlsó táborban messziről felismerték már az új jövevényeken, hogy honnan jönnek. Gyanusak voltak és valóságos erkölcsi vesztegzár alá kerültek. A spanyol középkor marranoszvilága messzire átnyúlt a legujabb időkbe.

S közben a zsidóság mind mélyebbre süllyedt. Nyomor, gólushz, gettó volt osztályrésze. Megvetve élt s önmagát sem becsülte. S ebből a zuhanásból mégis volt felemelkedés! Mindez, ami Frigyet itt körülvette, erre emlékeztette. A zsidóság azáltal vált becsültté, hogy nem szégyelte többé önmagát. Most már nemcsak a koldusok és kéregetők fogtak össze valami gyanús szolidaritásban, de megtértek a gazdagok, erősek és kiemelkedők is. Az emberiség hálás annak, aki valami nagyot alkot. A zsidóság nem kívánt mást, csak hűséget. A nagyvilágnak adnunk kell valamit, hogy elismerést arassunk, a szülői ház nem kér tőlünk mást, csak önmagunkat...

A héber dallam elringatta Frigyes gondolatait. Egy villanással megértette most a Templom jelentőségét. Egykor, Salamon idejében a Templom aranytól és drágakövektől terhes pompája Izrael hatalmát és büszkeségét hirdette. S amikor mindez összedőlt, a romfalak mellett tizennyolc évszázadon át zokogott a zsidóság és felsóhajtott a Látha-

tatlanhoz, akinek a Templom csak kőbefaragott megjelenítése volt. Frigyes itt érezte újra a Láthatatlant a Templom oszlopai közt. Melle kitágult, szabadság és büszkeség nyargalt át lelkén. Ime, itt álltak körülötte az Ur ősi kiválasztott népének megtért fiai s felemelték lelküket a Láthatatlanhoz. Ugy álltak itt, mint őseik egykor a Mória hegyén. Salamon szavai újra valóra váltak: „Isten, ki a felhőkön trónol, elhívott engem s én építettem számára szilárd hajlékot, templomot, hol örökké fog lakozni.“ Ezen az estén ima szállt fel a földkerekség számtalan zsinagógájából, fényes palotákból és egyszerű hajlékokból, a péntekesti zsolozsmák felzendültek a szétszórás bábéli nyelvtarkaságán, de Templom csak egyetlen egy volt a földön.

Miért?

Mert Izráel népe itt újra abban a szabad társadalmi közösségben élt, amelyek az emberiség magasabb céljainak elérését lehetővé tették. Azelőtt a száműzetésben, az elnyomásban, a gettóban csak a társadalmi összetartást ismerték meg. Később az egyenjogosítás után felvirradt a szabadság napja is. De a kettő nem tudott egyesülni és együtt hatni. A gettóban lealázták emberi méltóságukat, elvették emberi jogaikat, de amikor a kulturnépek megnyitották előttük a gettó kapuit és a szabad világra kiléphettek, megszűntek zsidók lenni. A zsidóság világtörténelmi hivatásának teljesítéséhez a szabadságnak és a zsidó közösség összetartozásának együtt kellett jelentkeznie. Csak itt, ahol ez megtörtént, építhették fel a Láthatatlannak, a Mindenhatónak igazi hajlékát.

Mikor az istentisztelet után a templom kapuján kiléptek és elvegyültek a sok nyílttekintetű szabad ember közé, akik vidáman kívántak egymásnak jó szombatot, Frigyes megszorította Dávid kezét:

— Mikor az Olajfák hegyén állottunk és ön megmutatta nekem a várost, idemutatott és azt mondta, ime, a Templom. Most érzem csak, mennyire igaza volt.

MÁSODIK FEJEZET

A következő vasárnapon országsszerte megválasztották a kongresszusi képviselőket.

Dávid szombatról vasárnapra virradó éjjel Haifába utazott, hogy a választási mozgalmat a központból irányítsa. Geyer pártja mindenütt nagy erőfeszítéseket tett. Ujságjai sűrűn adtak külön kiadásokat, amelyek nyilvánvalóan tendenciózus eredményeket közöltek. Itt-ott a gyanúsításoktól sem riadtak vissza. Az egyik ilyen sötét sajtótermék különösen Lévy Józsefet, az Uj Társaság vezérigazgatóját vette célba és állítólagos korlátlan hatalmát támadta. A cikkiró több ízben hangsúlyozta, hogy ő nem Lévy József személyét támadja, hanem csak a közérdek, a szegények megtakarított garasai és a Társaság egyetemes érdeke lebeg a szeme előtt. Az egész cikkben valami édeskés stílus áradt el, amelyet a sűrű bibliai idézetek csak nagyon hiányosan palástoltak.

Steinek tanár Kingscourt jelenlétében kapta meg az ujságot. Mikor a cikket elolvasta, a vér arcába szökött és tompa dühvel kiáltott fel:

— No nézd csak ezt a rablót... a kutyát!... Ez a Geyer nagyon jól tudja, hogy a mi Joenk maga a megtestesült becsületesség és minden percét, tehetségét arra szentelte, hogy az Uj Társaságot felvirágoztassa. De hiszen ez köztudomású. És ez a zsvány mégis arra vetemedik, hogy Joet sárral fecskendezze le. És mindezt csak a választások

miatt teszi. Értik? Azt hiszi, hogy ezzel befolyásolja és a maga pártjára hódija. Értik?

Haragosan tépte szét az ujságot és a rongyait utálat-
tal hajította ki az ablakon.

Kingscourt nevetett:

— De mennyire értem! Kedves bacilluskutató, így volt ez bizony a régi világban is. Az emberek mindig gonoszak voltak. Tudja, őszintén bevallom, az önök új társaságában sok minden egészen valószínűtlennek tetszett nekem. Az egész ügy, hogy úgy mondjam, túlságosan rózsás és hibátlan volt. Olyan Potemkin ize volt a dolognak. No, de megnyugvással látom, hogy csirkefogók itt is akadnak. A dolog így már sokkal valószínűbb és kezdem az egész históriát igaznak tekinteni.

A társaságban különben kevés szó esett a választásokról, bár nehéz volt ezt elkerülni, hiszen az egész ország ennek hatása alatt állott. Sajnálták Litvák Dávidot, hogy ennyire belemerült a küzdelembe, de megnyugtatta őket, hogy a sok izgalomnak úgyis rövidesen vége lesz. Dávid többször kijelentette, hogy a választások után nyomban visszatér megszokott munkájához. Igaz, hogy fellépett képviselőnek, de a kongresszus évente csak néhány hétig ülésezett, s így a pihenésre bőséges kilátása lehetett.

Mirjam tanácsára Frigyes és barátai a választás napján Izsák festőművészt látogatták meg műtermében. Steinek tanár is velük tartott. Az újváros egy csendes utcájában, távol a politikai küzdelem zajától lakott és dolgozott válogatott műkincsei közt a mester. Izsák szerette a szép életet, a jó társaságot s gyakran adott palotájában estélyeket, amelyek fényükről és magas színvonalukról voltak híresek.

A kis palota utcai frontja nem sokat árult el belsejé-

nek derűs eleganciájáról. De amint az előcsarnokba értek, meglepetten állottak meg. Karcsú, aranyozott márványoszlopok tartották az üvegtetőt s a beözönlő napsugár mindenfelé szin pompás régi gobelineken akadt meg. A hatást néhány antik szobornak tökéletes másolata tette tökéletesebbé.

Az inas innen az udvarba vezette a vendégeket. Olyan volt ez, mint egy szalón, amelynek a kék ég volt a boltozata. Három oldalán oszlopsoros folyosó futott körül, negyedikről a kerthez csatlakozott. Az aranyozott rácsot most félretolták s a mozaiklapos udvar egybeolvadt a terraszszerűen emelkedő kis parkkal, amelyet a cserjék és fák művészi csoportosítása a valóságnál sokkal nagyobb-nak mutatott. A pálmák zöldjéből fehér márványszobrok villogtak elő. Az udvar közepén szökőkút csobogott. A sarkokat intim asztalkák s fotelek élénkítették. A néhány lépcsővel magasabban fekvő oszlopfolyosót felhúzható üvegfalakkal lehetett az udvartól elzárni. A meleg időszakban minden nyitva állott. Az udvar, a kert s az oszlopfolyosó egyetlen pompás termet alkottak. A folyosóról magas, faragott ajtók vezettek a többi szobákba. Egy-kettő közülük nyitva volt s betekintést engedett a berendezés pompájába. Ez a palota valóban a művészet egyik fejedelmének otthona volt.

Most hirtelen feltárult a műterem ajtaja és Izsák vendégei elé sietett. Steinek bemutatta Frigyet, mire a festő a kíséretében lévő előkelő házaspárt mutatta be. Sudbury lord volt és lady Lillian, a felesége, akik Jeruzsálemben tartózkodtak, hogy Izsák a portréjukat megfesse. A mester negyven év körüli erőteljes férfi volt, akinek egész fellépésén megérzett az előkelő társaság esiszoltsága. Derűs, jókedvvel beszélt és mozgott és választékos modorából

senki sem sejtette, hogy szegény zsidó fiúból küzdötte fel magát a világhír magaslatára.

A társaság csakhamar otthonosan érezte magát. A szolgák frissítőket hordtak körül. Az urak rágyújtottak és a szentföldi nemes dohány illatos felhői kékesen kigyóztak a levegőben. A házigazda különösen büszke volt az egyik dohányfajtára, amelyet a Jordán virágának neveztek.

S miközben az urak vidáman csevegtek, lady Lillian Mirjam fölébe sűgött valamit. Mirjam nevetve intett nemet és Frigyesnek úgy rémlett, mintha eközben rápillantott volna. Lady Lillian is Frigyesen felejtette a tekintetét. A két hölgy az aranyozott kerítéshez támaszkodott és karcsú alakjaik elragadó látványt nyújtottak. Mirjam fekete haját és kicsiny alakját az angol hölgy pajkos szökesége és karcsú termete pompásan egészítette ki. Frigyes valósággal büszkeséget érzett, amikor az egykori szegény zsidó házaló leányát ott látta az angol főúri dáma társaságában, akivel egyenrangú társként beszélgetett. És önkéntelenül is távollevő Kingcourt barátjának modorában kezdett gondolkodni:

— Ezer ördög, a végén még odajutunk, hogy egészen biztosan tudunk a legjobb társaságban is fellépni!

De a lady és Mirjam lassú léptekkel távolodtak a kertben és Frigyes, bármennyire is szeretett volna utánuk menni, maradni volt kénytelen, mert a társalgás főleg körülötte forgott. Egy új ismeretlen világot tártak fel előtte, amikor a művészet és a filozófia szerepét az Új Társaságban elmagyarázták neki. S ahogy Izsák mester minderről beszélt neki, egyszerre feltűnt Frigyesnek, hogy íme, az újjáépítésnek erre az oldalára alig fordított eddig figyelmet. Látta a Templomot és az elektromos műveket, látta az ősi népnek megújódott életét az ősuji hazában. De mi volt

mindebben a művészetnek és tudománynak szerepe? Hol talált itt az évezredes zsidó szellem kielégülésre? Hiszen az ő korában a modernizmus éppen ezt vetette a cionizmus szemére. A zsidó nép ujjászületését, fejlődésellenesnek, reakciónak tartotta. És Izsák, a festő néhány szóval most elmondotta, mennyire máskép történt minden. Az Uj Társaság nem ismert ugyan lelkiismereti kényszert, de népbútításról szó sem lehetett. A hit kérdését a közéletből végérvényesen kikapcsolták. Nem nézték azt, ki hol találja meg az áhitatott: zsinagógában, templomban, mecsetben, műcsarnokban vagy filharmonikus hangversenyen. A Végtelenséggel mindenki ott kereshette lelkének kapcsolatát, ahol legközelebb érezte. Mindez nem tartozott a közösségre és mindenki legbensőbb lelki ügyének tekintette.

A művészet és filozófia független központja a Zsidó Akadémia volt, amelyet a francia akadémia mintájára szerveztek meg. Az anyagi lehetőséget egy dúsgazdag amerikai alapítványa adta meg ehhez. Ez a dollármilliomos annakidején a Futuró vendége volt és alapítványában kikötötte, hogy az akadémia működésében mindenkor a nemzetközi egyetértés ugyanazon szellemének kell uralkodnia, ami annakidején a Futuró fedélzetét betöltötte. Az akadémia, csakúgy mint a Palais Mazarin, negyven tagból állott s ha ezek közül valamelyik elhunyt, a többiek választották meg méltó utódját. A negyven halhatatlan fényes fizetést kapott, amely lehetővé tette, hogy anyagi gondoktól mentesen, teljesen a tudománynak, művészetnek és filozófiának szentelhessék magukat. A nemzeti sovinizmus természet-szerűleg távol állott e magas testülettől. Az első tagok a legkülönbözőbb nyelvű, kulturákból kerültek össze és az igazi humanizmus talaján egyesültek. Az alapszabályok első pontja így hangzott: „A Zsidó Akadémia célja, hogy

felkutassa és megjutalmazza az egyénnek az emberiségért hozott áldozatát.“ És az akadémiának e hivatása átölelte az egész földkerekséget.

A Zsidó Akadémia negyven halhatatlanja egyuttal a Zsidó Becsületrend testületét alkotta, amelyet ugyancsak a francia példa szerint szerveztek. Jelvényül a gomblyukban sárga szallagot hordottak. Frigyes többször látta már e szallagot, de nem tulajdonított neki különösebb fontosságot. Nyilván a régi idők címkórságának csökevényéről volt szó. Mégis mély benyomást tett rá, amikor Izsák mester és Steinek tanár, akik mindketten a rend tagjai voltak, annak jelentőségét elmagyarázták neki:

„Ne gondolja, kedves Löwenberg doktor, hogy ez merő butaság és hiúság. A régi társadalomban az államférfiak igen helyesen fölismerték, hogy a becsületnek és dicsőségnek is jelvényekre van szüksége. Miért dobtuk volna el az ösztöklélésnek e kitünő eszközét, amikor olyan sokat lehet vele elérni! Csak arra törekedtünk, hogy e kitüntetés nagy értékét és ritkaságát megőrizzük. A magasabb fokozatokat igen nehéz elérni. A rend nagymestere az akadémia elnöke. Tagul csak azt vesszük fel, aki minden magánérdektől és politikai törekvéstől távol áll. Pénzért és pártszolgálatokért e kitüntetést megszerezni nem lehet. A régi világban ép az tette a kitüntetések nevetségessé, hogy egy jó üzlet árán is meg lehetett azokat kapni. De aki nálunk a sárga szallagot hordja, arról biztos lehet, hogy a köznek teljesített jelentős szolgálatokat. És tudatosan választottuk a sárga színt is, hogy a becsületnek és dicsőségnek ez az új sárga foltja népünk történetének legszomorúbb napjaira és megaláztatásunkra emlékeztessen bennünket.

E pillanatban a szolga Marcus doktor érkezését jelen-

tette. Fehér szakállú öreg úr lépett be, akit Izsák mester szívélyesen üdvözölt.

— Kedves doktor úr, ön igazán végszóra érkezett! Uraim, bemutatom önöknek Marcus doktort, a Zsidó Akadémia elnökét! Az imént épen az akadémia szervezetét magyarázgattam vendégeimnek. Sudbury lordnak nem mondtam vele ujat, de Löwenberg doktor most hallott róla először. Pedig ő is zsidó...

— Hogyan lehetséges ez? — kérdezte Marcus doktor. Frigyes néhány szóval elmondta élettörténetét.

— Elképzelem az ön csodálkozását, — mondotta erre az Akadémia elnöke, — bizony húsz év előtt ki hitte volna mindezt... S mégis azt mondom önnek, hogy nem új az, amit teremtettünk. Emlékezzen a Prédikátor szavaira: Mindaz ami van, már volt egyszer s ami történni fog, az is megvolt a múltban. Mit alkothat az emberfia? Csak azt, amit utána is alkotni fognak. Nincs semmi új a nap alatt...

— Engedelmet elnök úr, — kiáltott itt közbe Steinek tanár, — úgy vélem, hogy ezt mégis csak képletesen szabad tán érteni. Mert hogy értsem különben azt, hogy minden ami van, már megvolt s ami eljövendő, az is már mögöttünk fekszik? A valóságban épen ellenkezőleg van. Ne a Koheletre gondoljon, hanem például Stockton-Darlingtonra. Érti?

— Stockton-Darlington? — kérdezte lord Sudbury. — Ön tán az első vasutvonalra gondol, amelyet Stephenson György 100 év előtt épített?

— Ugy van, mylord. Ép a napokban határoztuk el az Akadémián, hogy a kulturvilágnak javaslatot teszünk Stephenson centennáriumának méltó megünneplésére. Javasoljuk, hogy a százéves forduló percében a földkerekség minden vasutján az utban lévő mozdonyok három hosszú

füttyszóval hódoljanak Stephenson emlékének. Minden utas gondoljon e percben arra, aki találmányával egy új korszakot nyitott meg. Már most meg fogja engedni, kedves elnök úr, hogy a Prédikátor bölcsesége Stockton és Darlington között bizony egy kissé kisiklott...

Marcus doktor nevetett:

— Megengedem, annál szívesebben, mert hiszen nem is állítottam az ellenkezőjét. Én csak a dolgok létezésének egyidejűségére gondoltam, erre a csodálatos filozófiai felismerésre, ami engem is oly nagyon foglalkoztat. Ekörül építettem fel én is világszemléletemet, ebben találok megnyugvást s a kevés időt, ami számomra még hátra van, ez a gondolat teszi kellemessé. Nem mondom, hogy a világ tökéletes. De hiszem, vallom és megvigasztal, hogy a múlt ma is él közöttünk s amit még a jövőendő rejt, azt is ismerem. S ez a Jóság, a Szeretet. Én is azokból a premisszákból indulok ki, mint a Prédikátor, Dávid fia, aki király volt Izraelben és Jeruzsálem fölött. De más következtetésekhez jutok. Mert a Kohelet azt hirdeti, hogy hiúságok hiúsága minden és nem tudja a célt és értelmet megtalálni, ami az emberélet végén int. Igen, mulandó és hiú minden, ha az egyén arasznyi létének távlatából nézzük, de felmagasodik az örökkévalóság horizontjába, ha képesek vagyunk egyéniségünkől elvonatkoztatni. Örök az álom, ami szememre borul, mert mások is álmodják majd, ha én már nem leszek. A Szépség és Tudomány nem mulik el, ha alkotóik meg is térnek újra a semmiségbe. Én az energia megmaradásának elvét kiemelem a természettudományok köréből és általánosítom az emberi művelődés egész területére. Hirdetem, hogy a Szépség és Bölcsesség ép úgy maradandó s abból semmi el nem vész. Vagy elveszett tán a görögök művészete? Ugyebár nem, sőt későbbi korokban ismét és ismét

ujraszületett! Vagy kihunytak tán bölcseink mondásai? Bizony, nem lobogtak el, csak fényük ma, a szerencse nap-sugarában nem oly világos, mint volt a balsors éjszakáján. A próféták szava ebben is hasonlít a lánghoz, a tűzhöz. S ebből következik, hogy mindenkinek kötelessége a Szépséget s a Jóságot ápolni a földön s azt utolsó lélegzet-vételéig gyarapítani. Mi vagyunk maga a föld. Onnan jövőnk s oda térünk ismét vissza. Hiszen már a Kohelet megmondotta s ehhez ma sem tudunk egy betűt sem hozzátenni: „Csak a föld marad meg örökké...”

A vendégek elgondolkodtak Marcus doktor szavain. A csöndet csengő női ének törte meg, amelyet a falak és ajtók alig tompítottak.

— Ki énekel? — kérdezte Frigyes halkán, hogy az áhítatos csöndet meg ne zavarja.

— Nem ismeri meg? — kérdezte Izsák és felnyitotta az ajtókat. Mirjam éneke most teljes erejével és pompájával csendült ki a zeneteremből, ahová a hölgyek visszahúzódtak. Sorra következtek a legkülönbözőbb népek zeneszerzői: Schumann, Rubinstein, Wagner, Verdi, Gounod. Fáradhatatlanul folyt ajkáról a melódia és Frigyes gyönyörűséggel hallgatta. Ugy érezte, hogy ezek az emberek megtalálták az élet legnemesebb és legszebb formáit és megvalósították a Szépséget és a Bölcseséget. S amikor Mirjam rázendített legkedvesebb dalára, aminek emléke még Bécsből kísértette és felhangzott Mignon vágyakozó forró dala:

Ismered a hont, hol a citrom virul?

Frigyes félig álmodva, félig hangosan felsóhajtott:

— Itt van e hon...

HARMADIK FEJEZET

A festő villájában úgy elrepült az idő, mint az álom. Estefelé Steinek tanárt telefonhoz hívták. Kingscourt beszélt és kérte őket, térjenek azonnal haza. A kocsiban Frigyes így szólt:

— Mirjam kisasszony, csak most, az énekén keresztül ismertem meg önt igazán.

Mirjam elpirult és hallgatott.

A szállóban azonban kellemetlen meglepetés várta őket.

Kingscourt a kapuban állott s már messziről kiabált feléjük:

— Millió mennykő, nem tudnak jobban sietni?

— Miért, mi történt? — kérdezte a tanár nyugodtan.

— Mi történt? Tudják meg, hogy a kis Frici beteg! Hát ne sokat mókázzanak, hanem ugorjon le, tanár úr és siesessünk a beteghez!

A kisfiu lázasan, csillogó szemekkel feküdt ágyában.

— Ottó, — kiáltotta Kingscourt felé, amint meglátta. S a vén medve villámgyorsan engedelmeskedett a kis zsarnoknak. Odaült az ágya mellé s ettől a perctől kezdve alig lehetett onnan elmozdítani.

Steinek tanár megvizsgálta a beteget és aggodalmasan csóválta a fejét. A kétségbeesett Sára asszonyt megnyugtatta ugyan, de Kingscourt előtt nem titkolta aggodalmait.

A gyermek komolyan megbetegedett, heves torokgyulladás vett rajta erőt. Kingscourt jobban megriadt, mint ahogy mutatta. Frigyes elcipelte a szobájába és átkozódni kezdett, hogy a gyermek betegsége minden tervét halomra döntötte. Mit csináljon most?

Frigyes elszomorodott:

— Értem, Kingscourt. Ön utazni akar. Nos, menjünk, ha kívánja, készen állok.

Az öreg a fületövéig elvörösödött erre:

— A fenét érti! Annyit forgolódik mostanában a fehérnépek körül, hogy az elméje egészen eltompúlt. Hiszen éppen azért vagyunk benne a slamasztikában, ahogy maguk zsidók mondják, mert most nem tudunk elutazni. Hát miféle embernek tart maga engem? Először igénybe venni a vendéglátást, szórakozni, mulatni s aztán, amikor baj van a gazdánál, szépen tovább állni! Hogy képzei ezt? Nem barátom, ha akar és nem tudja már azt a vén Európát tovább nélkülözni, csak utazzon el, de én itt maradok, amíg az a kölyök meg nem gyógyul. Nahát! Így kívánja ezt a tisztesség. Mert engem csak ez vezet. Mással ugyan nem törődöm.

Az öreg tréfának szánta ugyan a gorombaságait, de aggodalmát sehogy sem tudta eltitkolni. Éjszakákon át ott ült a betegágy mellett és együtt virrasztott Sára asszony-nal. És Frici a vén medvéhez jobban ragaszkodott mint bárki máshoz. Mintha csak megérezte volna a nagy átalakulást, ami az öreg embergyülölőnek lelkében végbement. Steinek tanár tudományosan akarta a kisfiu vonzalmát megmagyarázni. Szerinte ennek oka az öreg hosszú szakálla volt, vagy talán grimászhai, tréfái, amiket a beteg mulattatására kieszelt.

Litvák Dávidot nem értesítették fiacskája megbetege-

déséről. Néhány nap múlva úgyis vissza kellett térnie Jeruzsálembe, addig nem akarták nyugtalanítani. A választásokon fényes győzelmet aratott. Geyer pártja mindenütt vereséget szenvedett. Maga dr. Geyer csak egy helyen tudott eredményt elérni, ott sem kapta meg azonban a szavazatok abszolút többségét s így a következő vasárnapon pótválasztásnak kellett magát alávetnie. Ezzel szemben Litvák Dávidot 31 kerületben választották meg képviselőnek. Ezek közül neudorfi mandátumát akarta megtartani.

Vidám hangulatban érkezett meg Jeruzsálembe és boldogságát csak gyermekének betegsége zavarta meg. Sirva borult felesége nyakába. Az asszony is zokogott.

— Talán nagyon is boldogok voltunk, Dávid, hogy az Isten ilyen borzalmasan meglátogatott bennünket! Vagy gőgösek lehettünk s a szerencsénk elbizakodottá tett minket!

Dávid szeliden és komolyan válaszolt.

— Az emberfiánál mindig helyénvaló, ha megalázkozik és bűnbánóan mellét verdesi. De most a betegsége ügyeljünk és tegyünk meg mindent, ami módunkban áll.

Meg is tették. A leghiresebb orvosokat hívták el a beteghez, akik mindent elkövettek, hogy a kicsiny életlángot megmentsek. De a betegség dacolt minden tudománnyal. A gyermek állapota egyre rosszabbodott. S egyik este a tanárok fejcsóválva távoztak, csak Steinek maradt a beteg mellett. Kingscourttal és a betegápoló diakonisszával felváltva örködtek a gyermek felett. Sára asszony az izgalmak és fáradalmak következtében maga is ágynak dőlt. Mirjam és mrs. Gothland mellette maradtak. Litvák Dávid a két betegszoba közt egy kis szalónban tartózkodott. Ide-oda futkosott szeretettjeinek betegágyai közt és intézkedett, hogy minden rendben menjen. Frigyes és

Besyd bey segítettek neki. Mindketten csodálták higgadságát és férfias nyugalját. Az érdeklődőknek ő adott felvilágosításokat. Végül azonban az ő ereje is kimerült. Meg kellett kérnie barátját, hogy a látogatókat a szálló előcsarnokában helyette fogadja. Besyd bey leszakadt. Dávidnak sok ismerőse volt s a szomorú hír gyorsan terjedt. Nagy érdeklődés mutatkozott. Az Új Társaság elnökét óránként kellett a betegek hogylétéről értesíteni. Most nyilvánult meg igazán a szeretet és megbecsülés, amellyel Dávidot polgártársai körülvették.

— Látja, kedves Löwenberg doktor, — mondotta Dávid, — most is csak úgy vagyunk, mint húsz, vagy kétezer év előtt. Ebben nem változtunk semmit. Ha Jóbra a szerencse napjai után rászakad a baj, ma sem mondhat mást: Az Ur adta, az Ur elvette, áldassék az ő neve...

Ekkor lépett be Steinek tanár, aki a betegszobából jött és így szólt:

— Még ne essen kétségbe, kedves barátom. Csak tudna a gyermek elaludni! Egy jó üdítő álom talán megmenthetné!

Szavából nem sok remény csengett. Frigyes megkérdezte:

— Nem zavarja a beteget Kingscourt dörögése?

— Ellenkezőleg, — szólt a tanár. — Csak hadd énekeljen az öregúr. Amint elhallgat, a gyermek rögtön felriad szenderegéséből. Megható, hogy milyen hűségesen dúdolgat mellette.

— Drága barátom, — mondotta Frigyes, — végtelenül szereti a fucskát.

Dávid sirni kezdett. A szomszédszobából behallatszott Kingscourt dúdolása a rhodensteini várúrról, aki szarvas hátán nyargal Heidelberg felé és rajnai borból szeretne pityizálni. De mind búsabb lett a várúr dörögése s Dá-

vidék aggodalommal hallgatták, mikor fog a dal megszakadni.

Most, — kis szünet, azután csend. A következő pillanatban Kingscourt megjelent az ajtóban. Szemeit a virrasztás következtében befutotta a vér. Ujját az ajkára tette és jelentősen intett:

— Csönd! Alszik. Egy hangot sem akarok a házban hallani! Ki az ördög csoszog künt a folyosón? Aki mukkani mer, azt rögtön leütöm. Majd kiülök ide, az ajtó elé. Ha a kölyök felébred, hívjanak rögtön...

Igy is tett. Odaült a folyosóra Frici ajtaja elé és őrködött. Az arrahaladó vendégekre és pincérekre olyan gyilkos pillantásokat vetett, hogy azok ijedten menekültek. S közben folyton morgott, hogy itt beteg van és kotródjanak...

Elmult egy óra, aztán még egy. Frigyes kinézett Kingscourthoz, aki még mindig rendületlenül ült az őrhelyén.

— Felébredt?

— Nem. Alszik, — súgta Frigyes.

Az öreg erre átkarolta és sirva mondotta:

— Fric, ha ez a kölyök felépül, örökre itt maradok. Ünnepest fogadalmat teszek, csak ez a gyerek legyen újra egészséges. Olyan igaz, mint ahogy engem nemes Königshoff Adalbertnek hívnak!

Órák teltek el így és a kis beteg átaludta magát a gyógyulásba. Megvirradt. A felkelő nappal együtt felvirradt a remény is. Amikor reggel Kingscourtot a betegágyhoz hívták, kis barátjának már újra csillogtak a szemei és boldogan kiáltozta: „Ottó! Ottó!”

— Nem hallgatsz, kölyök, — dörmögte Kingscourt, aki szörnyen szégyelte Frigyes előtt éjszakai ellátását.

— Jól van, jól, — szólt Frigyes. — Menjen csak

aludni, barátom. Ráfér magára egy kis pihenés. Ami pedig azt a folyosón tett fogadalmat illeti, ha akarja, hát nem emlékszem rá.

— Nem úgy van, barátom. Ugy látszik, még nem ismer eléggé. Amit én egyszer megfogadtam, azt meg is tartom. Na de most egyelőre, nézzünk az alvás után. Utána majd meglátjuk, mit teszünk. Mindenekelőtt belépünk az Uj Társaságba. Ugy bizony, barátom.

Frigyes maga sem tudta, tréfál-e az öreg, vagy komolyan beszél. Hiszen neki is leghőbb vágya volt, hogy itt maradjon és az Uj Társaságon belül ő is dolgozhasson mindannak a sok szépnek és jónak érdekében, amit itt látott. Ez volt az álma: a bátrak és a munkahősök társa szeretett volna lenni.

De Kingscourt megtartotta szavát. Amint a fiúcska újra vidáman és frissen csevegett és Sára asszony is magához tért, ő maga emlékeztette erre Frigyest. Kitalálta volna húszévi egyetlen társának legbensőbb óhaját? Most már nem is titkolta többé, mennyire szereti a kis Fricit. Igaz, tette hozzá, az ártatlan kis állatot is szeretni kell. Frici elvégre még nem ember, csak gyermek s így az ő embergyűlöletén semmi csorba nem esik.

— Az indokolást elengedem önnek, öreg barátom, — mondta Frigyes. — Megelégszem a tényekkel. Hát mikor jelentkezünk felvételre az Uj Társaságban?

NEGYESEDIK FEJEZET

Elhatározták, hogy nem sokat teketóriáznak. Eichenstamm, az elnök, már annak idején, Haifában meghívta őket s most úgy döntöttek, hogy tőle kérdik meg, miképen lehetne a legrövidebb idő alatt a rendes tagok közé bejutniok.

Az elnök palotája a genuai patriciusok palazzójára emlékeztette őket. Közvetlenül előttük egy autó érkezett, amelyből két idősebb úr kíséretében Steinek szállt ki. A tanár barátságosan üdvözölte őket, aminek az a haszna volt, hogy a portás minden további nélkül beengedte őket. Steinek azonban hirtelen eltűnt.

Kingscourt és Frigyes Werkin dr., az elnöki titkár után érdeklődtek. Egy szolgálta felvezette őket az irodájába. Némi várakozás után Kingscourt türelmetlenkedni kezdett:

— No, ebből elég volt. Hét évig nem fogok itt előszobázni. Szóljon csak, Fric, valamelyik rabszolgának. A végén még kisül, hogy elfelejtettek bejelenteni minket.

— Rabszolgák nem igen akadnak errefelé, — válaszolt Frigyes. — De ott egy gépirót látok, az tán tud valami felvilágosítást adni.

A gépiró azután közölte velük, hogy dr. Werkin már két órája az elnöknél van. Ugy beszélnek, hogy az elnök hirtelen súlyosan megbetegedett.

— No így már kezd valami derengeni előttem. Talán azt is tudja ön, igen tisztelt kopogtató úr, hogy ki volt az a két idősebb úr, aki Steinekkel érkezett?

— Igen. A Cion-Egyetem két orvostanára volt.

— Azt hiszem Kingscourt, — szólt most Frigyes, — a legjobb lesz, ha szép csendesen elvonulunk. Dr. Werkinnél itt hagyjuk névjegyeinket s ha az elnök úr jobban lesz, újra eljövünk.

Igy dolguk végezetlenül távoztak. A városban még mit sem tudtak az elnök megbetegedéséről. Az újvárosban a megszokott élénk forgalom lüktetett. A bulvárdról egy csendesebb utcába tértek, amely egy angol parkba vezetett. A bejáratnál egy nagy épület terpeszkedett, homlokán

olvashatták a felírást: „*Az Új Társaság Egészségügyi Hivatala*“.

Kingscourt felnevetett:

— Nézze csak, itt megint valami okosat plagizáltak a maga honfitársai. Ezt nyilván a német birodalmi egészségügyi hivatalokról másolták le. Szavamra mondom, már egészen jól kiismerem magam az őszű hazában. Olyan ez, mint a mozaik, — mondjuk: mózesi mozaik! Jó vice, mi?

— Olyan, mint az ön többi vice. Nem jobb, sem rosszabb. Én azonban azt hiszem, Ősujhon jellegét nem pusztán az adja meg, hogy átvette a húsz év előtt is már ismert intézményeket. Igaz, mindez már akkor is megvolt, amikor mi Európát elhagytuk. A technikai lehetőségek már akkor adva voltak. Nincs itt semmi olyan, ami az 1900-as évek emberét meglephetné. Még a szociális gondoskodásnak az a mértéke, amit itt tapasztaltunk, sem lehet újdonság a mi részünkre. Az emberek nagy része már akkor érezte, hogy a nyers egyéni önzést megfelelő társadalmi ellensúlyozással kell tompítani. De ezek a korlátok itt nem akadályozzák a szabad mozgást, mert az egyén a szövetkezetben ismét visszakapja azt, amit szabadságából a köz javára feláldozott. Hiszen már a szövetkezeti termelés és a fogyasztás csirái is megvoltak a mi időnkben. Mégis úgy látom, hogy ez a régi eszme itt egészen megújódott. Ősujhon más és másnak is kell lennie, mint a társadalmi és műszaki haladás egyszerű tükörképének.

— Miért? — kérdezte Kingscourt. — Hát ez nem elég szép?

— Jogászember vagyok, a századvégi Európa fia s ebből a szempontból vizsgálom a problémát. Kérdezem: miképpen tartja fenn ez a társadalom a maga egyensúlyát? Sza-

badszágot és rendet látok mindenfelé, de nem látom az államhatalmat, amely az egyensúlyt biztosítja.

— Igen, Frigyes, itt van a kutya eltemetve. Hiszen ép a jogászi gondolkodás és az európai nézőpont az, ami az ön látását elhomályosítja. Nagyon csekély államhatalom elég ahhoz, hogy a közrendet fenntartsa. Ha ön is annyi időig élt volna odaát Amerikában, mint én, jobban megértené ezt. Nem, ez igazán nem lep meg engem. Tudja, min csodálkozom inkább? Ezeken a fákon. Teringettét, hiszen ezek testvérek közt is vagy negyven-ötven évesek. Hol szedték a fickók ezeket?

Oly hangosan beszélt, hogy egy arra haladó úr mosolyogva megállott. Kingscourt természetesen rögtön megszólította:

— Nem tudna ön, tisztelt járókelő úr, a kérdésekre felelni, ha már oly jól tud mulatni rajta.

— Nagyon szívesen. Az Egészségügyi Hivatalban szolgálók s ezt a dolgot valamennyire ismerem. Hiszen mi van azon csodálni való, hogy kifejlett terebélyes fákat is át lehet ültetni egyik helyről a másikra? Azelőtt Kölnben laktam s ott volt például egy népliget, ahová negyvenéves fákat ültettek. Persze, ez kissé költséges dolog, de mi sokat áldozunk a közegészségügyre. A nyilvános parkokra nem sajnáljuk a pénzt. Meghozza kamatát, ha nem előbb, hát a következő nemzedéknek. Ne higye azonban, hogy mindenütt ilyen régi és drága fákat ültettünk. Hozattunk Ausztráliából fiatalabb és gyorsan fejlődő eukaliptuszokat, amik jóval kevesebbe kerültek. A költségeket a Nemzeti Faültető Alap a világ minden részéből gyűjtés útján hozta össze, még abban az időben, amikor népünk szétszórva élt a földkerekségen. Az alapítók már akkor gondoskodtak arról, hogy árnyékban élhessük le napjainkat.

— Köszönöm, — szólt Kingscourt, — értem. Most még legyen szives, mondja meg nekem, kik ezek a gyermekek, akik amott a réten oly vidáman játszanak?

— Ezek a fiuk és lányok, akik tenniszt és futballt játszanak, a környékbeli iskolák növendékei. Az egyes osztályokat felváltva vezetik le a közeli parkokhoz, hogy ott testedző játékokra szoktassák a gyermekeket. A testi nevelés nálunk ép oly fontos, mint a szellemi.

— Csinosan öltözött gyerekek, — mondotta erre Frigyes. — Bizonyára jómódu szüleik vannak.

— Téved, uram, — szólt az idegen. — Az iskolákban nincs különbség a gyermekek közt, még a ruhájukban sem. Csak egy különbséget ismerünk: a tehetség és szorgalom különbségét. Az Új Társaság bizonyára nem hive semmiféle uniformizálásnak. Sőt azt valljuk, hogy mindenkinek érdeme szerint jár a jutalom is. A versenyt nem kapcsoltuk ki az életből. De az indulásnál mindenkinek egyenlő esélyeket adunk, csak úgy mint valamely sportversenynél. Azelőtt előfordulhatott, hogy egy jólsikerült üzlet lehetővé tette valakinek, hogy gyermekeit és unokáit is a legjobb nevelésben részesítse, míg a másik oldalon a szegények gyermekei apáiknak nemcsak vétkeért, de vagyontalanságaért is nevelésük és képzettségük hiányosságával bűnhődtek, ha még olyan tehetségesek is voltak. Nálunk ez lehetetlen. Mi nem jutalmazuk a gyermekeket szülei vagyoni viszonyaiért, de nem is büntetjük őket. Minden új nemzedék számára visszaállítjuk a kezdet egyenlőségét. Valamennyi iskolánk, az elemitől egészen a Cion-Egyetemig ingyenes s a gyermekek az érettségig egyforma ruhában tartoznak járni. Ugy véljük, nem vezethet jóra, ha a szülők vagyoni és társadalmi különbsége már a gyermekek közt érezhetővé válik. Ez valamennyit elrontja. A gazdag gyer-

meket elbizakodottá és hanyaggá teszi, a szegényt pedig idő előtt elkészeríti... De megbocsátanak, uraim, mennem kell. A kötelesség hív.

Frigyes és Kingscourt örömmel nézték a vidám kis fickók játékát. Különösen Kingscourtnak telt benne nagy gyönyörűsége, mert valaha maga is nagy futballista volt. A legszivesebben beállt volna az apróságok közé játszani. Frigyes azonban karon fogta és tovacicpelte:

— Talán a kis Frici állapota iránt is illene már érdeklődnünk. S valószínűleg már Eichenstamm elnökről is jött valami új hír.

Visszatértek a szállóba. Frici boldogan köszöntötte öreg barátját, újra vidám és egészséges volt. De Eichenstammról rossz hírek jöttek. Steinek rövid üzenetet küldött Dávidnak: „Reménytelen.“ S amikor a tanár estefelé megérkezett, már az arcáról leolvashatták a katasztrófát.

— Nagy emberhez méltó módon halt meg, — mesélte Steinek. — Ott voltam mellette utolsó percéig. Nyugodtan beszélt a közeledő végről. Nem fáj a halál, mondotta, ha egy hosszú életen át már megbarátkoztunk a gondolatával. Érzem, hogy az öntudatom lassanként elhomályosodik. Hallok magam is, hogy gyöngül a hangom. Nemsokára eláll a szavam, de a gondolkodásom még a némaság fátyola alatt is működni fog egy ideig. Elbúcsúztam már önmagamtól, csak azt sajnáiom, hogy nem búcsúzhatok mindenkitől, aki életemben jó volt hozzám. Azután hosszasan hallgatott, csak élénk szemei csillogtak. Láttam rajta, hogy tekintetében már a Végtelenség tükröződik. Később újra visszatért tekintetével közénk. Sok barátom volt, mondotta. Hol vannak már ezek? Barátaink teszik életünket gazdaggá. Sok... sok barátom volt... Hol vannak... hová lettek... S így érte őt a halál. Láttam az ajkán,

hogy még beszélni akar s a szeméből is mintha azt olvas-
tam volna ki: látod, lenne még mondanivalóm, de már
nem tudok beszélni. Azután végső erőfeszítésével még né-
hány szót mormolt. Tisztán megértettük: „Az idegen is
érezze magát otthon nálunk“. Néhány perc múlva meg-
merevedett a pillantása. Én fogtam le a szemeit.

Igy halt meg Eichenstamm, az Uj Társaság elnöke.

ÖTÖDIK FEJEZET

Nyolc nappal Eichenstamm temetése után elnök-
választó közgyűlésre hívták össze az Uj Társaságot.

A közgyűlés négyszáz férfi és női tagból állott. Már
előző este valamennyien megérkeztek Jeruzsálembe. A
klubokban és szállodákban izgalmas megbeszélések foly-
tak. A jelek szerint két komoly jelölt volt: dr. Marcus, az
Akadémia elnöke és Lévy József, az Uj Társaság vezér-
igazgatója. Esélyeik körülbelül egyenlők voltak. Arra is
számítottak, hogy a kisebb jelöltek a szavazatok egy ré-
szét le fogják kötni s így az abszolút többség csak pótvá-
lasztáson fog eldőlni.

Levy József egyébként még Európában tartózkodott s
érkezését minden órában várták. Sokan azt állították, hogy
az elnöki állást el sem fogadja. Mások szerint ez csak az
ellenpárt alaptalan híresztelése volt. Egyszóval a választási
küzdelem ép úgy megindult, mint bárhol a világon ez ilyen
esetekben már történni szokott.

A közgyűlés napján Dávid ijédten lépett Frigyes
szobájába:

— Uraim, sajnos, nem tudok önökkel tartani a köz-

gyűlésre. Ép most kaptam ezt a sürgönyt. Azonnal Tibériásba kell utaznom... Szegény anyám...

Elcsuklott a szava és fátyolos hangon folytatta:

— Szegény anyám nagyon rosszul van. Állapota válságosra fordult. Mirjam velem jön. A feleségem és Frici később utánam utazhatnak.

— Ne tartsunk önnel, szegény barátom? — kérdezte Frigyes részvétellel.

— Ugy sem segíthetnek. Sajnos, úgy érzem, itt már semmiféle földi segítség nem használ. Maradjanak csak itt a kongresszuson. Hiszen ez bizonyára nagyon érdekli majd önöket. Nekem most már közömbös az egész. Válasszanak meg, akit akarnak.

— Talán később mi is Tibériásba utazunk. Esetleg elkísérjük feleségét és Fricit, — mondotta Kingscourt.

— Köszönöm, uraim. Önök nagyon kedvesek. Csak azt kérem, ne szóljanak erről senkinek. Vannak percek, amikor az embernek még a barátai is terhére vannak. Nagyon sokan ostromolnának érdeklődésükkel. És bánatommal egyedül akarok maradni.

A kongresszusi palota homlokán fekete fátyollal betakart kék-fehér zászló lengett. Hatalmas tömeg hullámozott a bejárat előtt. A közgyűlés színhelye a márványból épített diszterem volt, amelynek üvegtetején tompa fény szűrődött be. A terem még üres volt, mert a delegátusok a folyosókon, bizottsági szobákban és az előcsarnokban tartózkodtak. A karzatokat azonban már roskadásig megtöltötte a közönség. Feltűnően sok hölgy ült a páholyokban.

Most megszólaltak az ülés kezdetét jelző csengők és a delegátusok a terembe tódultak. A karzatok zajos társalgása elnémult.

— Az ott, Levy József, — szólt Besyd bey Kings-

courthoz hajolva és egy szürkülő bajuszu, kopasz férfiura mutatott a teremben. — Most nyújt kezét Steinek építésznek. Ma érkezett meg Európából.

Levy József magas termetű, napbarnított arcu ember volt, akinek energikus gyors mozdulatai elárulták, hogy döntő percekben is biztosan állja meg a helyét. A delegátusok körülfogták és üdvözölték megérkezése alkalmából. Alig győzött barátaival kezét fogni. A távolabb állók felé barátságosan integetett. Nagyon közvetlen volt és semmiféle ünnepi elfogultságot nem mutatott.

Most újra megszólaltak a csengők. Mindenki helyére sietett. Az elnöki emelvény mögött feltáruhtak az aranyozott szárnyas ajtók s az elnökség bevonult a tisztikarral.

A megnyitó beszéd az elhunyt elnök nagy érdemeit méltatta. Az egész kongresszus felemelkedett helyéről.

Miután kihirdették, hogy az új elnök megválasztása következik, általános meglepetésre Levy József szót kért. Halk morajlás zúgott végig a termen, amikor Levy a szónoki emelvényre lépett. Mit akarhat, találgatták. Mi történhetett?

Tisztelt közgyűlés! — kezdte Levy a beszédét, — csak egy rövid nyilatkozatot kívánok tenni. Távollétemben néhány barátom az én csekély személyemet is jelölte az elnöki méltóságra, elmulasztották azonban megkérdezni, hogy én magam mit szólok ehhez.

Marcus dr. pártja felől láрма hallatszott.

— Halljuk! Halljuk!

Steinek építész hangja túlharsogta a lármát:

— Hagyjátok beszélni!

— Mondanom sem kell, — folytatta Levy beszédét, — hogy a jelölést milyen megtiszteltetésnek tekintem. Mégis szeretném a kongresszust a névszerinti szavazás fáradságaitól

megkímélni. Alapszabályaink szerint minden delegátusnak meg kell jelennie az urna előtt, ha felhívják és szavazatát személyesen kell leadni. Ez legalább négy óráig tart. Azután a skrutinium következik. Ez újabb két órát vesz igénybe. Esetleg még pótválasztásra is sor kerülhet. Minek ennyi időt hiába elpocsékolni? Hiszen amugy is megmásíthatatlan elhatározásom, hogy az elnökséget nem fogadom el.

Hivei köréből csodálkozó felkiáltások hallatszottak:

— De miért? Miért?

— Egyszerű az oka ennek, tisztelt kongresszus. Én még a munkához érzek erőt magamban s ha meg vannak velem elégedve, engedjenek tovább is dolgozni. A megválasztásom tulajdonképen nyugdíjba küldésemet jelentené. S ehhez még ősz hajam ellenére is túlfiatal vagyok. Ma reggel, megérkezésem után, nyomban felkerestem Marcus doktort, az ellenjelöltemet. Meg is egyeztünk. Mi tudniillik, sokkal közelebb állunk egymáshoz, mint igen tisztelt párt-hiveink. (Derűtség.) Marcus doktor úr sokkal jobb szónok, mint én, ő majd kifejti önöknek közös véleményünket. Köszönöm barátaim, megtisztelő bizalmukat, de arra kérem önöket, ne válasszanak meg!

Szavai nyomán végigviharzott a termen a meglepetés és nyugtalanság. Hivei körülfogták és kérdésekkel ostromolták.

Odafönt, a karzaton Kingscourt megjegyezte:

— Ez a fickó tetszik nekem. Beszélni ugyan nem tud, de nagyon derék legénynek látszik.

Az elnök csengetett és dr. Marcusnak adta át a szót. A kiváló tudós nehézkesen hágott fel a szónoki emelvény lépcsőin, megvárta, míg a zaj elült s halk hangján beszélni kezdett:

— Tisztelt kongresszus! Levy barátom igen helyesen a felesleges időpocsékolásról beszélt. Az Uj Társaság ideje pedig valóban drága. Értsük meg először egymást, azután határozhatunk. Nem államfőt akarunk választani, hiszen nem vagyunk állam. Társadalmi közösség vagyunk s amit mi uj formának hiszünk, az is már oly régi, hogy a Királyok Könyvében is előfordul. Olvashatjuk ott, hogy Juda és Izrael nyugodtan és biztonságban lakozott Dántól Bér-Sábaig szőlőtőkái és fügefái árnyékában. Mi is csak egy szövetség vagyunk s ez a kongresszus sem más, mint e szövetség közgyűlése. De valamennyien érezzük, hogy a mi feladataink messze meghaladják egy gazdasági vállalkozás célkitűzését. Mi parkokat is ültettünk és iskolákat alapítottunk s az anyagi haszon mellett a Tudomány és Művészet ápolására is törekedünk. Sőt mi ezt is haszonnak tekintjük, mert véleményünk szerint az Eszme minden emberi közösség legnagyobb kincse. Az Eszme az, ami összefűz bennünket. Ezt sem mi fedeztük fel, oly régi ez az igazság, mint maga a világ. Ami az egyénnek a kenyér s a víz, az a társadalomnak az Eszme. S a cionizmus, amely idehozott bennünket s amelytől azt várjuk, hogy az erkölcsi tökéletesedés még magasabb régiókba vezessen minket, maga a végtelen Eszme.

Ne higgyétek, hogy eltértem a tárgytól. Nem, barátaim, mindez szorosan összefügg az elnökválasztással. Az Uj Társaság elnöke az Eszme főpapja, anyagi ügyek hozzá nem érhetnek fel. Nyugodt ember legyen, igazságos és szerény, aki felül tud emelkedni a mindennap kicsinyes küzdelmein. Levy barátom elhárítja magától e megtiszteltetést, mert úgy véli, hogy mai pozíciójában sokkal többet tud a köznek használni. Igazat adok neki. De én is elhárítom magamtól megválasztásomat. Én már öreg vagyok ahhoz.

Nem hinném, hogy megérem a hét esztendőt, amelyre a választás érvénye szól. S egy esetleges időközi választás senkinek sem használ, csak feleslegesen felizgatná újra a kedélyeket. Testi erőm megrokkant és szellemi munkámból is hiányzik már az alkalmazkodás, a hajlékonyság. Az ifjúság ideáljait tán meg sem érteném már. Mert az eszmék is folyton ugraszületnek és van renaissance, amiért az én koromban már nem tudunk lelkesedni.

Levy és én nemcsak a megválasztásunkat háritjuk el magunktól, de konkrét javaslatot teszünk, kit válasszatok meg helyettünk. Az illető fiatalabb mint Levy vagy jómagam. Az új emberek közé tartozik, akik az ősi földön megszépültek és visszanyerték alkotó erejüket. Ott járt ő is atyjával az eke mögött, de ült sokáig a könyvek mellett is. Van érzéke a közügyek iránt. Csak nagyon szerény. Nem látom itt a teremben. De ha itt lenne, bizonyára el sem hinné, hogy róla beszélek. Saját portájának is ügyes gazdája. Szegényen kezdte s ma szép vagyon ura. Mégsem parvenü. Értékét épen az adja meg, hogy egészen alant kezdte, az életlajtorja legmélyebb fokán. Megválasztásával nemcsak személyét tiszteljük meg, hanem egész ifjúságunkat, amelyet a legnemesebb erőfeszítésekre serkentünk. Velence minden polgára doge lehetett. Az Új Társaság minden tagja elérheti az elnöki méltóságot...

A terem zúgni kezdett:

— A nevét! Halljuk a nevét!

Marcus doktor jelt adott, hogy még valamit akar mondani:

— A nevét innen, a szónoki emelvényről nem mondhatom meg. A közgyűlés nem lehet választási megbeszélések színhelye. Kérem az elnök urat, függessze fel az ülést.

Nagy lármában hagyták el a delegátusok helyeiket.

Mindenki Marcus és Levy körül tolongott. Az új jelölt neve szájról-szájra járt, lassankint betöltötte a termet s felzúgott a karzaton is:

— Litvák Dávid!

— Ezer ördög s mennykő! — rikoltott fel Kingscourt lelkesen.

Frigyes meghatottan szorította meg a kezét:

— Szegény ember! S most ott kell ülnie haldokló anyja ágya mellett! Ne sürgönyözzünk neki?

— Nem, fiatal barátom. Ennél okosabbat teszünk. Elég izgalmon ment át ez a szegény ember amúgy is. Minek izgassuk most még a választással is! Hiszen elvégre az is előfordulhat, hogy a végén nem is őt választják meg. Sokkal helyesebb, ha az első vonattal Tibériásba utazunk. Mire a választást megejtik, már oda is érünk. S azután ezzel a kérdéssel nyitunk be hozzá: „Itt lakik Litvák Dávid úr, az Új Társaság elnöke?”

Az összeesküvésbe Besyd beyt is bevonták. Rá hárult a feladat, hogy a választás eredményét Tibériásba nyomban megtáviratozza. És szigorúan meghagyták neki, hogy a választás befejezéséig Dávid tartózkodási helyét mindenki előtt a leggondosabban eltitkolja.

HATODIK FEJEZET

Mire Frigyes és Kingscourt a szállóba visszatértek, Sára asszony a kis Fricivel már férje után utazott. A két barát a legközelebbi vonatra szállt. Utközben az utolsó hetek élményeiről beszélgettek s Kingscourt legnagyobb meglepetésére Frigyes egyszerre csak a következő kijelentéssel fordult hozzá:

— Szeretnék most már Európába utazni.

— Ejnye, maga hálátlan fickó! Talán már megunta a héber ősök hazáját?

— Nem erről van szó, kedves barátom. Hiszen boldog vagyok, hogy itt maradhatok s az Uj Társaság hasznos tagja lehetek. Az igaz, hogy jogvégzettségemnek itt nem sok hasznát fogom látni, de a közigazgatásban tán mégis tudok majd valahol helyet találni magamnak. Európába csak rövid időre szeretnék menni, hogy megnézzem, miképen alakultak ott a viszonyok távollétünk alatt. Feltésem ugyanis, hogy e húsz év alatt nagyot haladt ott is a világ. Hiszen itt sem történt más, csak a társadalmi és gazdasági élet ismert formái egy új rendszerben helyezkedtek el. Valószínűleg Európában is ugyanez történt. Hallotta, mit mondott Marcus doktor ma délelőtt a beszédében: „Mi nem állam vagyunk, hanem egy nagy Szövetkezet.“

— A Végtelen Eszme Szövetkezete, — nevetett Kingscourt.

Frigyes azonban megőrizte komolyságát:

— Felvetem a kérdést, vajjon nem ad-e mindez választ sok olyan problémára, ami a mi időnkben még rejtély volt. Sokat beszéltek és írtak már akkor is a jövő államáról, némelyek gúnyosan, mások lelkesedéssel... A gyakorlati élet emberei mosolyogtak minden prófecián. Megfeledeztek arról, hogy bizonyos szempontból mindig a jövőben élünk, mert a Ma a Tegnap jövője. A jövő államát csak a meglévő társadalmi és politikai intézmények romjain tudták elképzelni. A jövő előjátéka tehát egy világkatasztrófa lett volna, amiben senki sem hitt komolyan. Ugy képzelték el a dolgot, hogy előbb a Chaos következik s azután fog csak ebből valami kialakulni, de még mindig kérdéses, hogy ez a valami jobb lesz-e mint a mostani állapotok. De

nekem még fülemben csengenek Marcus doktor fejtegetései, amiket a Kohelet filozófiájáról tartott nekünk Izsák mester műtermében. A dolgok létezésének egyidejűsége... A régi világnak tehát nem kell elsülyednie, hogy egy új világ születhessen. Hiszen a szülők többnyire még hosszú időn át együtt élnek gyermekeikkel és a posthumus születések száma elenyészően csekély. Épen így igaz az, hogy az új társadalmi formák megszületnek és kibontakoznak még a régi társadalmi keretek közt. Az új társadalom hosszú időn át együtt él a régivel, amíg annak helyét teljesen elfoglalja. Azok után, hogy itt láttam, miképpen lehet a régi formákból új rendszert építeni, nem hiszek többé sem a régi világ elsülyedésében, sem az új világ pillanatnyi születésében. Csak a társadalmi fejlődés folytonossága igaz. S ez a fejlődés nem céltudatos, nem előre meghatározott emberi tervek szerint történik. A fejlődés mozgató rugója a szükséglet, a szelekció, csak úgy mint a darvini felfogás szerint az élők világában. Hol a padlót kell ujjal kicserélni a társadalmi épületben, hol a lépcső korhad el, vagy a fal, a tető, a vízvezeték szorul javításra és pótlásra. A ház még a régi, de a berendezése már kicserélődött. Így vagyunk az Állam épületével is. És ezt szeretném Európában színről-szinre látni és megfigyelni. Már akkor, midőn mi a kulturvilágot elhagytuk, mindenféle új életformák sarjadtak fel. Nem véletlen, hogy a stockton-darlingtoni vasut centennáriumát ünneplik. Ezzel kezdődött az új idő. De milyen hosszú ideig élt még mellette a régi világ! Az új találmány és következményei keresztül-kasul fonták a régi világ intézményeit s a gyakorlati élet bölcsei mit sem láttak abból, hogy új világ bontakozik ki előttük. Az államhatárok még állottak, de a vasut már szétröpítette az embereket és az árukat az egész világon. Új gazdasági és

közlekedési viszonyok alakultak ki. A régi világ még élt, de az új már itt volt! Mi is már ismertük a kisemberek szövetkezeti és a nagytőke trösztösödési mozgalmait. Mi akadálya volt annak, hogy idővel a szövetkezetek, ép úgy mint a nagytőkés vállalatok kartellbe tömörüljenek? Az is előfordult már a mi időnkben, hogy egyes előrelátóbb gyárvállalatok munkásaik és azok családjainak jólétéről saját intézményeik útján gondoskodtak. A nagy ipartelepek már akkor is munkásházakat építettek, szövetkezeteket alapítottak. A kartelleknek és trösztöknek ez még inkább módjukban állott. Hiszen éppen ön az, aki erről oly sokat beszélt nekem. Az amerikai trösztök szervezetét az ön révén ismertem meg.

— Igen, igen. S hová akar mindezzel kilyukadni?

— Ugy vélem, hogy a fejlődés során a termelő szövetkezetek mind inkább előtérbe kerültek a magántőke vállalkozásaival szemben. A szövetkezeti termelés legnagyobb nehézsége a forgótőke hiánya volt, de ezt ellensúlyozta a fogyasztás megszervezése, ami nagy előnyt biztosított a magánvállalkozással szemben. Viszont a nagy trösztök a munka megszervezésére vezettek. Végül a két mozgalom közös mederbe terelődött és megindult a szövetkezetek trösztösödése. Az Új Társaság tulajdonképpen nem más, mint a szövetkezeteknek egy óriási trösztje, amely a gazdasági élet minden ágát felöleli. S emellett legfőbb céljának a közjólét emelését tartja.

— Azt akarja tán ezzel mondani, hogy ilyen Új Társaságok máshol is létezhetnek?

— Miért ne? Mindenütt kialakulhatott a szövetkezeteknek egy ilyen kartellje. A mi korunk szövetkezetei és kartelljei alkották az átmeneti formákat ehhez a gazdasági alakulathoz. S a legérdekesebb, hogy emellett a régi állami

és politikai formáknak mit sem kell változniok, sőt épen a multból itt maradt állami szervezet támogatja az Uj Társaság fejlődését, mert ez tartja el és teszi lehetővé fennmaradását. Ime, így érvényesül a modern állami és gazdasági életben a dolgok létezésének egyidejűsége, amelyet már a Prédikátor felismert és hirdetett.

Az érdekes beszélgetés közben alig vették észre, hogy Tibériásba értek. A pályaudvarról egyenesen az öreg Litvák villájába siettek. Az ajtónyitó szolgától Litvákné állapotáról érdeklődtek, mire az bús fejcsóválással válaszolt. E pillanatban Kingscourt címére sürgős távirat érkezett. Kingscourt felbontotta és átnyújtotta Frigyesnek:

„Litvák Dávidot a kongresszus 395 szavazat közül 363 szóval az Uj Társaság elnökévé választotta. Besyd.“

Felmentek a szalónba, amely a betegszobába nyilott. Az öreg Litvákot és Sárát itt találták. A nyitott ajtón át Dávidot is megpillantották a nagybeteg ágya mellett. A haldokló arca már fehérebb volt párnáinál. Csak szemeiben lobogott még az élet, ahogy végtelen szeretettel gyermekein nyugtatta pillantását. Az orvos mellette állott és aggódó arccal figyelte.

Kingscourt a táviratot szó nélkül átnyújtotta az öreg Litváknak, aki minden érdeklődés nélkül vette kezébe a papirost. De amint belepillantott, egyszerre felgyúltak a szemei. Ujra elolvasta és az izgalomtól remegve adta tovább menyének.

— A szemem káprázik, Sára lelkem, olvasd csak fel!

Sára asszony is belepirult az izgalomba, amikor a sürgönyt elolvasta. Könnybelábadt a szeme s a táviratot büszkén lobogtatta férje felé, aki erre lábujjhegyen kijött a betegszobából.

— Mi az, mi történt?

Az öreg Litvák megölelte a fiát:

— Édes fiam, egyetlen Dávidom!

Sára átadta a sürgönyt. Dávid elolvasta és összeráncolta homlokát:

— Igazán fura, hogy Besyd ilyen tréfát enged meg magának. Pedig az alkalom valóban nem illő hozzá...

— Nem tréfa ez! — szólt most Frigyes és elmesélte a választás előzményeit.

— Nem, nem, — ismételte egyre Dávid. — Hogyan jutok én ehhez? Nem is lehetséges! Hiszen nem is törekedtem soha az elnökség után.

— Épen azért, — mondotta Kingscourt.

— Nem is vagyok méltó erre a pozícióra. Százan és százan akadnak, akiket nálam inkább megillet. Nem fogadhatom el. Kérem, táviratozzon azonnal Marcusnak, hogy nem fogadom el.

— Elfogadod, fiam, — szólt atyja erélyesen. — El kell fogadnod, már szegény anyád kedvéért is. Hiszen ez az utolsó öröm, amit neki még szerezhetsz.

Dávid eltakarta szemeit és könnyezett.

A beszélgetésre Mirjam is átjött a betegszobából:

— Mi történt itt? Anyácska nyugtalan...

Odaléptek a haldoklóhoz.

— Szivem, — szólt hozzá az öreg Litvák, — Löwenberg doktor úr nagy és örömteljes hírt szeretne veled közölni.

A szenvedő arcvonásai megenyhültek e szavakra:

— Hol van? Látni szeretném. Támasszátok fel a fejemet!

Mirjam és Dávid felültették és csókokkal borították arcát. Ránézett Frigyesre és végső erőfeszítéssel mormolta:

— Igen... hiszen én rögtön észrevettem... már

akkor... midőn az erkélyen álltatok... ott künt... édes gyermekeim...

Levegő után kapkodott, de még tudta folytatni:

... Mirjam nem szólt erről... de az anya meglátja mégis... gyermekeim... adjatok kezet egymásnak... megáldalak...

Frigyes és Mirjam kezet fogtak, de oly félve és szemérmesen, hogy ez a haldoklónak is feltűnt. Aggódva nézett egyikről a másikra és ijedten suttogetta:

— Vagy... talán... mégis tévedtem...

— Nem, nem, — kiáltott fel Frigyes és megszorította a leány kezét. S Mirjam is felsóhajtott:

— Nem tévedtél, anyácskám...

A haldokló kimerülten hanyatlott vissza párnáira. Már alig lélegzett.

— Szivem, — kiáltott az öreg Litvák ijedten. Az asszony újra felnyitotta szemét s mintha ebben a mély tekintetben már szemrehányás lobogott volna, amiért az örök álomból felriasztották.

— Szivem, idehallgass! Nagy ujságot mondok. Mit gondolsz, kit választottak meg az Uj Társaság elnökévé? A mi Dávidunkat, szivem, édes drága magzatunkat...

De Dávid már ekkor ott térdelt az ágy előtt és zokgva borult a viasz-sárga kézre, amely még egyszer, utóljára végigcirógatta fűrteit.

— Szivem, — kiáltott az öreg rettentő aggodalommal, — hallottad, mit mondtam?

A haldokló sóhajtott:

— Dávid... Dávidom...

S szeméi megtörtek.

A temetésre eljött az agg Sámuel rabbi Neudorfból, de Dávid kívánságára a sirnál nem hangzott el gyászbeszéd. Csak az ősi héber dalokat énekelték s azután hazatértek. Dávid a földön ült, hamut hintett fejére s azután fájdalmas szavakban maga emlékezett meg drága halottjáról. Barátai részvétellel állták körül és vigasztalták. Marcus doktor új irányt adott a beszélgetésnek, hogy Dávid figyelmét a gyászról elterelje. Magas színvonalú társalgás kezdődött és Löwenberg Frigyes felvetette a kérdést:

— Ime, uraim, a társadalmi lét új és boldogabb formáit látjuk itt, Ösujhonban, magunk előtt. Vajjon ki és mi teremtette meg ezt?

Mindenki a maga lelkivilága szerint válaszolt.

Az öreg Litvák: A szükség.

Steinek építész: A nép, amely ismét egyesült!

Kingscourt: A közlekedés tökéletesedése.

Dr. Marcus: A tudomány!

Levy József: Az akarat.

Steinek tanár: A természet erői.

Hopkins, az angol prédikátor: A kölcsönös türelem.

Besyd bey: Az önbizalom.

Litvák Dávid: A szeretet és a szenvedés.

Ekkor felállott az agg Sámuel rabbi és ünnepélyesen szólott: Isten!

UTÓHANG

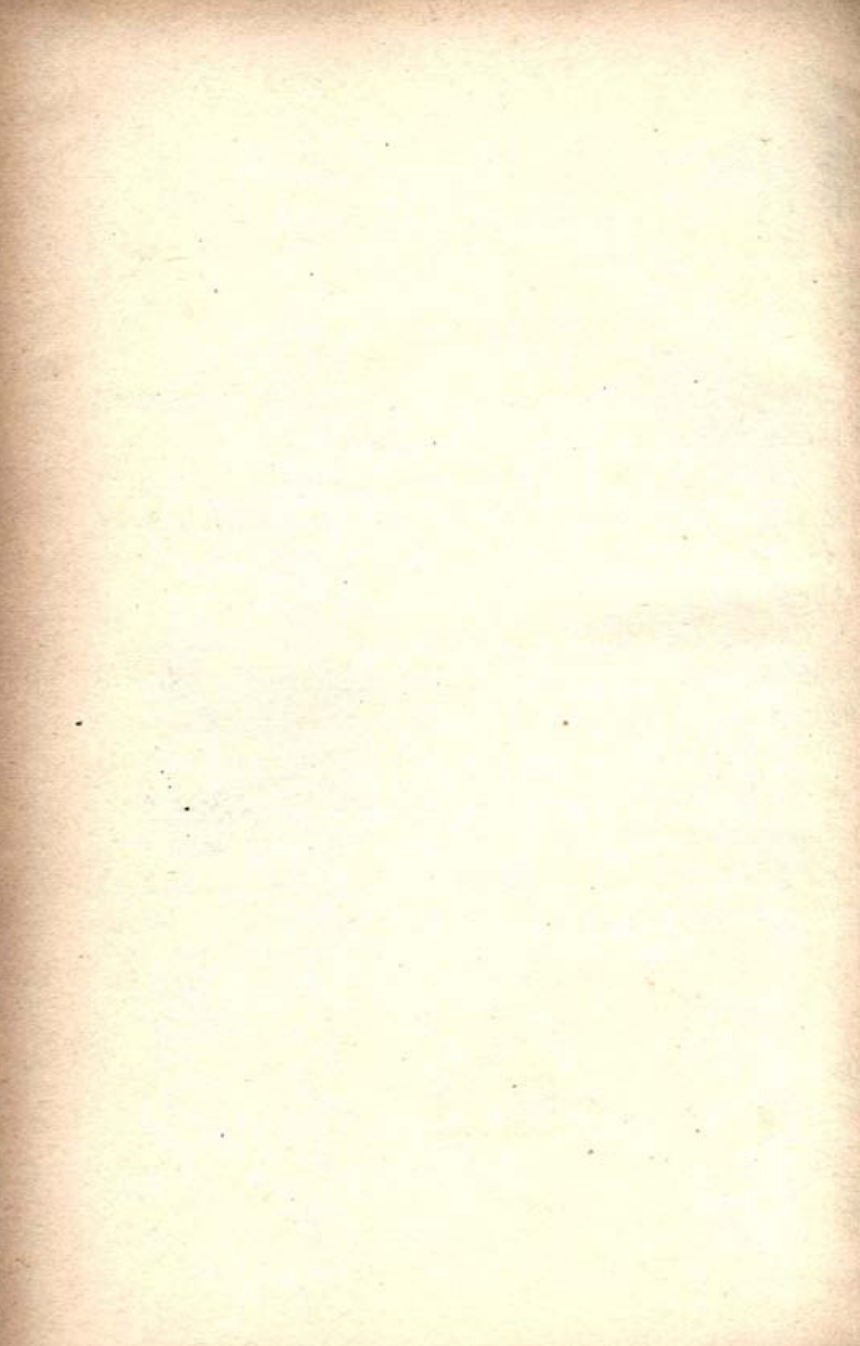
— De ha nem akarjátok, úgy mindaz, amit elmondtam néktek, csak mese s az is fog maradni.

Tanítókölteményt akartam írni. Sokan azt mondják majd erre: több benne a költészet, mint a tanítás, mások meg úgy vélik tán, hogy inkább tanítás volt, mint költemény.

Három évi munka után utadra bocsátalak, könyvem! Sajnálak. Mert irdatlan erdőkön, a meg nem értés, a félre-magyarázás ellenséges rengetegén át fog utad vezetni.

De ha barátokhoz érsz, köszöntsd őket az én nevemben is. Mondd meg nekik: az álmodozás is lehet az élet tartalma. S ne higgyék, hogy álom és valóság közt oly nagy a távolság. Minden emberi tett csak álom volt valaha s eljön az idő, amikor ismét álommá porlik szét.

18, 43, 68, 88, 112, 121, 141, 147

159, 188, 208, 217, 226

